

caiete critice

5 (271) / 2010

Revistă editată de **Fundația Națională pentru Știință și Artă**

Director: **Eugen SIMION**

Vladimir Ghika (II)
de Eugen Simion

*Întortocheate sunt
căile biograficului*
de Marian Carbu

Dincoace și dincolo
de Nicolae Iliescu

*Integrala publicisticii
lui Virgil Ierunca*
de Andrei Grigor

caiete critice

Revistă editată de
*Fundația Națională
pentru Știință și Artă,
Grupul interdisciplinar
de reflecție
și
Editura Expert,*
sub egida
Academiei Române

Redacția:

Valeriu IOAN-FRANC
redactor-șef

Lucian CHIȘU
coordonare editorială

Aida SARCHIZIAN
Andrei GRIGOR
Bogdan POPESCU
Daniel CRISTEA-ENACHE
Călin CĂLIMAN
Maria MOLDOVEANU
Ana-Lucia RISTEA
Oana SOARE
Andrei MILCA
George NEAGOE
Nicolae LOGIN
Luminița LOGIN

Tel.: 318.24.38; 318.81.06
E-mail: edexpert@zappmobile.ro
office@fnsa.ro

ISSN: 1220-6350

Colegiul editorial:

Mihai CIMPOI
Jacques De DECKER (Belgia)
Serge FAUCHEREAU (Franța)
Valeriu IOAN-FRANC
Jaime GIL ALUJA (Spania)
Klaus HEITMANN (Germania)
Mihail METZELTIN (Austria)
Thierry de MONTBRIAL (Franța)
Maurice NADEAU (Franța)
Basarab NICOLESCU
Eugen SIMION
Dumitru ȚEPENEAG

CUPRINS

5/2010

FRAGMENTE CRITICE

Eugen SIMION: În ariergarda avangardei - Vladimir Ghika (II). 3

CRONICI LITERARE

Marian BARBU: Întortocheate sunt căile... biograficului 10

George NEAGOE: Chintesența. 20

Iordan DATCU: O carte fundamentală despre tânărul Eugen Ionescu. 27

CONVORBIRI

"Trecutul părinților noștri" - Interviu cu Profesorul Mihai Grünfeld 30

DOCUMENT

Tudor NEDELCEA: Elevul I.D. Sîrbu despre Constantin Brâncuși 34

NEGRU PE ALB

Nicolae ILIESCU: Dincoace și dincolo 37

COMENTARII

Andrei GRIGOR: Puncte de vedere - Integrala publicisticii lui Virgil Ierunca:
antologia rușinii 42

Lucian CHIȘU: Anatema capitalismului în presa anilor 1949-1950 (campanii) 51

Bogdan CREȚU: Fundamentalistul bine temperat 58

Grațiera POPESCU: Insertul mitologic în dramaturgie 63

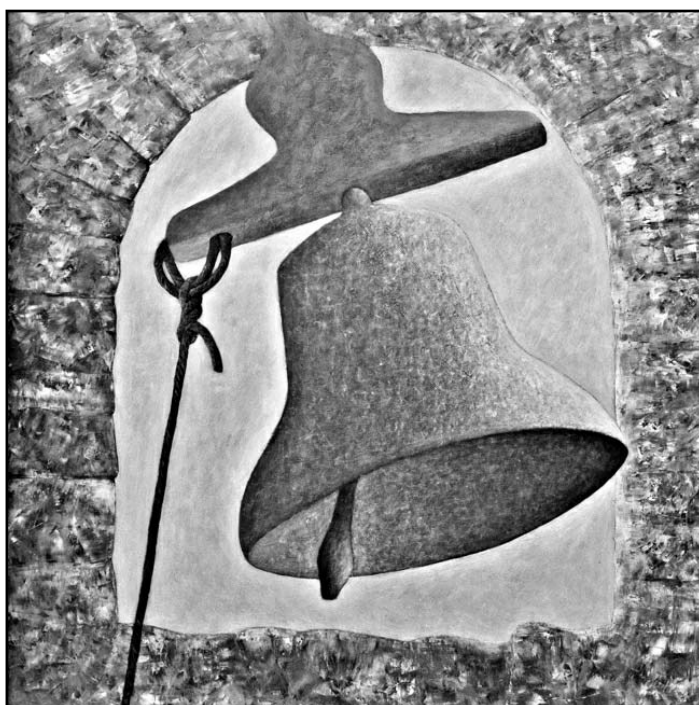
Dorin DOBRA: Pentru o reevaluare a sociologiei lovinesciene 71

CARNET PARIZIAN

Virgil TĂNASE: De-"acasă" la Paris (II)75

CULTURĂ ȘI ECONOMIE

Alina STOICESCU: Academia Română și Academia Regală Spaniolă de Științe Economice
și Financiare - traiectorii de dezvoltare și colaborare77

*Ilustrația acestui număr
- lucrări ale artistului plastic
Dorin Coltofeanu*

*Acest număr a apărut cu sprijinul
Primăriei Sector 2 - București,
primar Neculai Onțanu*

Eugen SIMION

În ariergarda avangardei

Vladimir Ghika (II)

Abstract

*The author analyzes Vladimir Ghika's posthumous collection of letters, sent to his brother Dimitrie between 1948 and 1952, at beginning of communist regime in Romania. The letters were gathered in the edition entitled *Fratelui meu din exil. Editie bilingva* ("To My Exiled Brother. Bilingual Edition", 2008) In this period, Vladimir remained in his native country, while Dimitrie went to Switzerland and after that to France. The critic considers Vladimir Ghika a historian of the tumultuous event that occurred in that period in Romania: starvation, nationalization and political detentions.*

Keywords: Vladimir Ghika, Dimitrie Ghika, letters, communist regime, political detention.

Vladimir Ghika merită a fi studiat nu numai ca predicator și misionar – cu o biografie, s-a putut constata, tragică – dar și ca scriitor religios, o speță pe care istoriografia românească o neglijează când este vorba de epoca modernă. Deși sunt scrise cu precădere în limba franceză, eseurile, cuvântările și meditațiile lui Vladimir Ghika și-ar putea găsi locul într-o antologie a discursului spiritual românesc. Cazul lui readeuce, de altfel, în discuție o veche ezitare a criticii românești: aceea de a include sau nu în spațiul literaturii naționale pe scriitorii de origine română care se exprimă și în altă limbă. G. Călinescu era categoric împotriva și mulți cred și azi că așa este drept pentru că literatura depinde în totalitate de limbă. Limba este, într-adevăr, esențială în clasificarea literaturilor, dar există și cazuri de migrații în interiorul spațiului lingvistic, există autorii care trec de la o limbă la alta, ca Emil Cioran și, înaintea lui, Panait Istrati. Cu ei ce facem? Ideea lui Cioran că, schimbând limba, un scriitor își schimbă complet identitatea este relativă. Un scriitor își poate schimba ideile, scriitura, stilul de viață odată cu limba în care notează toate acestea, dar își poate schimba, mă întreb, fundamental firea (natura interioară), fantezmele copi-

lăriei, amintirile, valorile morale și intelectuale, experiența, datele existenței?... Chestiune deschisă.

Românul ortodox Vladimir Ghika, născut la Constantinopol, își face studiile în Franța și se convertește, amintesc, în 1902 la catolicism, cu sentimentul că nu se rupe de tradițiile românești și că nu trădează, în esență, ortodoxia. Rămâne, sub veșminte ușor schimbate, un apostol al lui Cristos. Când îi citesc aforismele, meditațiile, convorbirile spirituale, nu remarc ce deosebire este, în imaginarul său, între ortodoxie și catolicism. Observ doar faptul, îmbucurător pentru mine, că reflecția religioasă este dublată, deseori, de o reflecție morală care sugerează disponibilitatea și finețea spiritului. Ele sună bine în franțuzește (dovadă că autorul i-a citit cu atenție pe moralistii secolului al XVII-lea!), sună bine și în românește. Doina Cornea a tradus inspirat aceste *Gânduri pentru zilele ce vin* despre care poetul Francis Jammes spunea că îi sugerează o „voce purificată ca lumina unei stele sau ca apa ce izvorăște din stânci”, iar filosoful catolic Jacques Maritain descoperă în ele o „spiritualitate înaltă și exigentă, o credință mereu în stare de veghe”...

Spiritualitatea lor este, într-adevăr bine

articulată stilistic, meticuloasă, nu lipsită de o suportabilă notă de prețiozitate. Prețiozitatea intră, de altfel, în tradiția genului moralistic, care, odată cu înțelepciunea, trebuie să producă și o surpriză la lectură. Surpriza este dată de regulă de răsturnarea ideilor comune, în fine, de construcția unui paradox. Vladimir Ghika nu abuzează de aceste artificii stilistice (retorice), dar nici nu le evită sistematic în discursul său. El caută să formuleze un adevăr care să reveleze prezența divinității în situațiile comune ale existenței. Jacques Maritain remarcă bine faptul că moralistul acesta cultivat și credincios încearcă să deslușească în aforismele lui „acel punct secret unde sufletul se întâlnește cu Dumnezeu”... Pentru a realiza acest lucru este nevoie, desigur, de puțină

metafizică (înțelegerea acelui *raport de raporturi* secrete care reprezintă lumea!), de capacitate de expresie și de multă imaginație. Vladimir Ghika le are pe toate în doze potrivite și are în plus un sentiment puternic de frățietate cu lucrurile mici. Este, în felul lui, un sfânt Francisc D’Assisi cu mentalități răsăritene. El caută bucuria în adevăr și fericirea în credință. Prima propoziție din *gândurile* sale sună astfel: „fericiți cei ce caută pentru că aceia au și găsit”. Este o parafrază reușită a unei propoziții filosofice celebre (din Pascal). Alte însemnări traduc, într-un limbaj individualizat, versete din *Noul Testament*: „fiți fericiți, unii prin alții”, „când fratele tău te obidește pe nedrept, ar trebui să suferi mai mult pentru el, decât pentru tine”, „Dumnezeu se dăruiește celor care se dăruiesc” „iubește-l pe cel care te respinge” etc...

Sunt însă și meditații mai originale, cu teme ce privesc în genere existența omului și morala lui. Iată una despre valoarea discreției: „discreția ce le însoțește prezența este pudoarea îngerilor” sau alta despre setea de profunzime a spiritului: „setea rădăcinilor este mai mare decât setea frunzelor”... Se înțelege de la sine că aceste notații subiective făcute de un om religios resping păcatul vanității și recomandă umilința care este, se știe, virtutea spiritelor credincioase. Vladimir Ghika crede că umilința este mijlocul cel mai bun pentru a întâmpina moartea. Vine la rând în acest repertoriu moral-religios *respectul* („cel ce nu știe să respecte nu va învăța nici să se sacrifice”), extins chiar și în domeniul științei, căci, zice moralistul, nu există știință adevărată fără respect față de lucruri. Știința trebuie să fie, dar, o disciplină respectuoasă cu natura. Când în respect se manifestă și iubirea, atunci fulgeră genialitatea, anunță omul bisericii. O definiție, totuși, curioasă: genialitatea (care este, se știe, un concept romantic ce se bizuie pe sentimentul incompletitudinii, pe setea de absolut și pe capacitatea de cuprindere a universului!), genialitatea înseamnă, zic, în traducerea lui Vladimir Ghika, *respect față de lucruri plus iubire*. Nu-i prea puțin pentru o noțiune așa de înaltă și așa de rară?

De la genialitate trecem la *singurătate*, la *plictis* și la *noblețe* – noțiuni ale existenței comune. Pentru autorul citat, plictisul este o lășitate, iar singurătatea este o formă a curajului. În privința plictisului (o boală simbolistă) se poate discuta, iar curajul ca o opțiune pentru singurătate sau poate invers, iată o formulă fericită.

Mai citim: „a raționa este o operație care ne cere cea mai mare onestitate”, „adevărul este ceva ce se cere eliberat și care eliberează”, „ce aspru mister – orice început”, „cerul nu face umbră”, „binefacerile făcute pe ascuns față de ticăloși, ce blânde sunt răzbunările mele!” etc. Sunt notații fine în marginea ideii de bunăcuviință și bunătate, noțiuni esențiale într-o morală a fericirii bazată pe credința incoruptibilă și irepresibilă în Dumnezeu. „Nu încerca să faci din tine o capodoperă, ci un instrument de fericire”, mai scrie moralistul. O reflecție care dovedește, în continuare, finețea gândirii sale. „Până și în imperfecțiunile noastre suntem o dovadă a lui Dumnezeu” – avertizează el. Când revine în câmpul moralei profane, spiritul lui devine mai aspru: „în fiecare nerecunoștință zace, ascuns în adâncul ei, un secret rușinos”. Și Mihai Ralea care vorbea de „imoralitatea recunoștinței” de pe poziții morale cinice!

Alte teme de meditație în aceste fragmente care nu-și arogă harul sfințeniei, ci, mai modest, aspirația spre o dreaptă credință și un comportament în viață în acord cu ea: *dăruirea*, *misterul compasiunii*, *orgoliul*, din nou *vanitatea*, *emfaza*, *bucuria zilei*, adică bucuria de a trăi în umilință și de a iubi pe ceilalți. Sunt temele din *Evangelie* pe care preotul cu studii de filosofie, specializat și în științele dreptului și chiar în științele politice le trece prin sensibilitatea sa și le formulează uneori memorabil. De pildă: „la cei îngâmfați, disprețul e uneori ca o binevoință a urii”. Sau: „vanitatea este o mitocănie de netăgăduit; nu există noblețe a cărei calitate să n-o stigmatizeze”, „emfaza e o formă larvară a nerușinării” etc.

Nu toate cugetările Monseniorului au o scânteie de originalitate și, din această pricină, nu surprind totdeauna spiritul nostru saturat de literatura filosofilor. Vagă,

inexpresivă este, de pildă, condamnarea celor care condamnă pe Dumnezeu: „Cei care-l judecă pe Dumnezeu pentru a-l condamna, nu-l condamnă totdeauna la pedeapsa capitală, ci la încercare, la munci silnice și, mai ales, la exil”... Mai norocoase sunt uneori propozițiile care dezbat subiecte adiacente, cum ar fi *bunătatea* ca morală a omului drept: „la urma urmei, bunătatea nu e decât forma cea mai subtilă și cea mai simplă a dreptății”... Un păcat mai subtil, în ochii moralistului, este acela de a căuta mereu întâietatea, de a arbitra, de a te complăce doar în „voluptatea de a exclude”... Cu alte vorbe, păcatul preeminenței de care suferă, se știe, intelectualii. Combătându-l, Vladimir Ghika propune „mireasma dreptei preferințe, elanul spre tot ce este mai desăvârșit, sensul unui adevăr cu adevărat unic”. Bine zis, dar ce este dreapta preferință și cum aflăm care este adevărul unic? Și, mai ales, există un unic adevăr atunci când adevărul este o sumă de relativități? Răspunsul rămâne, în acest caz, plin de ambiguități, iar ambiguitățile sunt puse în metafore biblice. Moralistica profană nu câștigă prea mult de pe urma lor.

Sunt, totuși, însemnări care, reluând motive des dezbătute, strecoară o subtilitate a gândirii. Ideea, de exemplu, că omul credincios îl caută pe Dumnezeu pentru a ajuta necredinței lui, sugestie existentă și în *Evangelia* lui Marcu. Vladimir Ghika o reformulează în acest chip: „Doamne, dacă îți cer uneori o dovadă sensibilă a harului tău, n-o fac pentru a fi mai sigur de Tine, ci pentru a fi mai sigur de mine”. Ce poate să-o ofere omul lui Dumnezeu? Moralistul mistic dă o soluție surprinzătoare: „dacă nu avem nimic de oferit lui Dumnezeu, să-i oferim rușinea de-a nu avea nimic să-i oferim”. Ce se întâmplă când Dumnezeu tace? Vladimir Ghika e de părere că tăcerile lui Dumnezeu ascund înțeleșuri adânci și, în consecință, trebuie să fie analizate, interpretate. Este necesară, așadar, o hermeneutică a tăcerilor divine: „În genunchi [...] mai temător respectuoasă decât cealaltă” pentru că, înainte de toate, tăcerea lui Dumnezeu este „o tăcere a iubirii”. Cu alte vorbe, Dumnezeu tace din dragoste pentru om și

tăcerile lui sunt răsunătoare. Cum tratăm *ingratitudea*? Vine răspunsul: *nereproșând-o nimănui*. Dar dacă eu nu pot să-l iert pe cel ingrat, dar dacă actul de ingratitude mă apasă, dar dacă n-am în sufletul meu atâta înțelepciune și bunătate încât să-l iubesc pe semenul care mă lovește atât de tare cu ingratitudea lui? Moralistul nu spune, mă lasă pe mine, cititor, puțin mizantrop prin forța lucrurilor, cu grijile mele. Pot avea dușmani? Evident, pot, dar – zice cel pe care-l analizez aici – „a ști cum trebuie să-ți iubești dușmanii înseamnă a începe să te înțelegi cu Dumnezeu”. Fraza din urmă este admirabilă, dar nehotărârea mea rămâne și după ce o citesc a doua oară. De acord, ar trebui să-mi iubesc dușmanul pentru a ajunge mai repede la morala divină, dar dacă dușmanul meu nu vrea cu niciun chip să mă iubească pe mine?... Asemenea speculații nu intră în prevederile moralistului. El cere doar să iubești „din toată profunzimea ofensei care ți-a fost adusă” pentru a răscumpăra astfel, prin bine, răul ce ți s-a făcut. Frumos zis, ușor de zis, dar... să nu uităm că *Vechiul Testament* recomandă altă pedagogie: aceea a dintelui pentru dinte.

Fină este observația că *absența lui Dumnezeu* sporește, în fapt, *prezența Lui* în spiritul nostru. O absență, așadar, roditoare. O sugestie ce poate fi transpusă și în câmpul teoriei literare atunci când se profețează moartea autorului (Barthes) sau înlocuirea lui cu *funcția-autor* (Foucault). Absent, autorul devine *obiect de dorință* al lectorului. Îndepărtat din text, autorul începe să fie căutat și imaginat (construit) de lector din datele, semnele textului... O absență, dar, simbolică, o moarte ritualică, o înstrăinare, care provoacă fervoarea căutării. În acest caz propoziția filosofului trebuie formulată astfel: *percep absența ta ca o invitație de a te căuta și nu mă apuc să te caut dacă nu te-aș fi găsit deja...*

Mai reținem din notele acestui intelectual serios care umblă prin lumea ideilor cu o pelerină de misionar: *speranța moare dacă nu există credință și iubire, Dumnezeu știe și ceea ce noi nu știm, până și plictisul poate fi un semn al vocației noastre divine...* Dacă este așa, mai poate fi plictisul o formă de lașitate, cum

scrisesse mai înainte acest incoruptibil slujitor al divinității?... Curios, Vladimir Ghika vorbește puțin despre moarte, iar când vorbește nu spune lucruri memorabile. Semn că nu-l preocupă prea mult. Vorbește, în schimb, fără angoase, despre *eternitate*, ca și când eternitatea ar fi un fapt de la sine înțeles, o șansă la îndemâna oricui...

Vladimir Ghika a scris și el o *Laudă* a creaturilor mici și mari, a suferințelor sacre, a bucuriilor veșnice și chiar a pedepselor și imprefecțiunilor pentru că și ele mărturisesc iubirea lui Dumnezeu. Un mic poem religios, în fapt, un imn de bucurie dedicat vieții și, totodată, un poem care binecuvântează moartea care apropie pe om de divinitate:

„Lăudate să fie creaturile omenești pe care Dumnezeu le-a socotit demne să iasă din neant pentru a nu sfârși niciodată, și care iară și iară îl preamăresc prin fericirea lor sau prin dreptatea Sa. [...]

Lăudați-L pe Dumnezeu, pedepse veșnice care gemeți de suferința de-a fi pedepse și care aveți înfricoșătoarea cinste de-a fi veșnice — care nu sunteți făcute decât din dragoste neîntreruptă și respinsă.

Lăudați-L pe Dumnezeu, pedepse veșnice, imn involuntar al omului și al lui Dumnezeu, nefiresc separați, indestructibil uniți la origine și la sfârșit.

Lăudați-L pe Dumnezeu, bucurii veșnice, a căror auroră, începând deja de pe acest pământ, ne transfigurează zărilor.

Lăudați-L pe Dumnezeu, bucurii veșnice, de care nimic nu apropie și la care vom ajunge.

.....
Binecuvântați-L pe Domnul, păcate spălate și iertate ...

Binecuvântați-L pe Domnul, păcate ispășite și reparate.

Binecuvântați-L pe Domnul, nedreptăți devenite slujitoare ale mântuirii.

Binecuvântați-L pe Domnul, călăi absolviți și victime voluntare.

Binecuvântați-L pe Domnul, voi cei uitați de care Dumnezeu își aduce aminte ...

Binecuvântați-L pe Domnul, nerecunoștințe primite cu blândețe...

Binecuvântați-L pe Domnul, secrete aflate în adâncul sufletelor...

Binecuvântați-L pe Domnul, minciuni înșenuncheate în fața adevărului.

Binecuvântați-L pe Domnul, taine și ului.

Binecuvântați-L pe Domnul, chemări, așteptări și căutări.

Binecuvântați-L pe Domnul, urgii făcute pentru a fi reparate.

Binecuvântați-L pe Domnul, speranțe făcute pentru a fi depășite.

Binecuvântați-L pe Domnul, nerăbdări făcute pentru a fi domolite.

Binecuvântați-L pe Domnul, piedici făcute pentru a fi învinse.

*

„Moarte, dată mie, binecuvântează-L pe Domnul!

Cadavru, care vei fi al meu, binecuvântează-L pe Domnul!

Lucruri ce vă veți naște din mine, când nu voi mai face parte din această lume, binecuvântați-L pe Domnul...

Tăceri așternute pe memoria mea, binecuvântați-L și voi pe Domnul...

Suflete, suflete al meu, care în veci nu vei muri, strigă-ți eternitatea, de pe acum începută, binecuvântându-L, chiar din această clipă, veșnic, pe Domnul.”

*

Vladimir Ghika a reluat aceste teme și le-a dezvoltat în *Convorbiri spirituale*, sub formă de predici minuțios elaborate. Nu știm dacă au fost scrise înainte sau după ce au fost mai întâi rostite (în ce limbă?) în fața publicului credincios și a „Doamnelor de Caritate” de la Sf. Vincențiu de Paul (e o referință în text la ele). Sigur este că predicile au structura și limbajul unor eseuri pe care autorul / predicatorul le numește „personale” și pentru care se scuză, zicând că sunt mai puțin subiective prin fond, cât prin „formă și accent”. Este îngrijorat și de faptul că, abordând teme așa de complexe și folosind concepte dificile, nu face trimiteri la autoritățile patristice și la controversile din sânul bisericii, cum se întâmplă în studiile teologice propriu-zise. El își ia anumite libertăți, inclusiv libertatea de a fi spontan și de a evita polemicile. Pleacă de la dictonul

Sfântului Augustin: „Ama et fac quad vis” (iubește și fă ce vrei) ca metodă de inițiere spirituală. În introducerea în care își definește metoda, autorul amintește de tradițiile răsăritene fără a preciza în ce constă ele, în afară de sugestia că metoda răsăriteană este aceea de a lăsa lucrurile să se organizeze de la sine.

Să deducem de aici faptul că ortodoxul trecut la catolicism se întoarce în *Convorbiri spirituale* (publicate în 1961) la tradițiile românești? Așa s-ar putea înțelege din frazele ce urmează: „Voi fi cu atât mai puțin înclinat spre controverse pe acest teren, cu cât aduc aici obișnuințele de libertate și tradițiile străvechi ale Răsăritului. Acolo, dintotdeauna metodele s-au constituit fără să-ți dai seama; nu s-a dorit ca sufletele să fie înregimentate în reglementări prea uniforme, prea strâmte sau prea complicate; nu s-au căutat deloc rețete savante și automate pentru a ajunge la un scop spiritual din care aproape nimic nu trădează un *mecanism* intelectual sau chiar virtuos și unde numai ceea ce sufletul *dăruiește* (pentru că Dumnezeu *dăruiește*) poate fi regăsit fecundat și sublimat pentru eternitate.” Să înțelegem, atunci, că, neavând o metodă riguroasă de meditație spirituală, *Răsăritul* ortodox are o mai mare libertate de reflecție și, deci, o mai rapidă comunicare cu Dumnezeu? L-ar înțelege mai ușor decât semenul său creștin occidental?...

Eseurile/discursurile își propun să vorbească despre *starea actuală a spiritului*, cu alte cuvinte: să fie un fel de jurnal public extras din „marele jurnal al lui Dumnezeu”, cum îi zice autorul. Acesta însoțește liturgia și pune în contact zilnic viața individului cu semnele divinității. Puși laolaltă, indivizii formează un public de condiții diferite și niveluri de cultură diferite. Ce limbă trebuie să folosești pentru a-i comunica ideile tale? E întrebarea pe care și-o pune predicatorul acesta instruit, cu gândul, de bună seamă, la Evanghelie. Este preocupat de această „minunată dificultate” și, până la urmă, o acceptă bucuros, zicând că, în fond, în orice individ, indiferent de condiția lui, se află „o stare de har” în care sălășluiește Dumnezeu. O stare „miraculos afectivă”,

receptivă, dornică de sfințenie. Așa că apostolul lui Cristos începe să vorbească despre „Dumnezeu ca realitate primă, suverană și inevitabilă”, despre *partea lui Dumnezeu* care este totul și pretutindeni, despre starea spiritelor și, iarăși, despre Dumnezeu care este chiar aici și omul nu știe („Vere Dominus est in loco isto et ego nesciebam”), despre desăvârșirea prin credință etc. Desăvârșirea este pândită, după opinia lui Vladimir Ghika, de două „deviații” (așa le spune) posibile și opuse care pot rătăci spiritul credincios: a) „pornirea prea puțin supravegheată spre iluminare directă” și b) „o devoțiune care se oprește prea curând asupra laturii sensibile și imaginative”... Ce să însemne, mai precis, aceste derapaje, rătăcirii, deviații de la firul rectiliniu al credinței? Cea dintâi ar fi orgoliul (Vladimir Ghika îi zice „nerușinarea”) celui care crede că ajunge la Dumnezeu făcând abstracție de „Omul-Dumnezeu”, de Dumnezeu întrupat, adică de Cristos. Păcat mare, *deviație* gravă pentru că nu putem ajunge la Dumnezeu decât însoțiți de Cristos, adică de Biserică. Misionarul român îi dă o justificare plauzibilă într-un limbaj care nu este nici pur speculativ, nici populist. O potrivită linie de mijloc.

A doua eroare (*deviație*) se manifestă prin tendința de a umaniza în chip excesiv divinitatea printr-o devoțiune risipită în fapte de existență fără supravegherea spiritului divin. Vladimir Ghika o definește ca pe un roman sentimental fără substanță: „La extrema opusă, poate exista un fel de senzualism mocnit și de umanizare exagerată în sentimentele noastre și în meditare în fața coborârii miraculoase și voluntare a Divinității, fără să ne înălțăm destul de repede și cu destulă tărie până la Ea — un fel de superficialitate materialistă în fața celui mai mare și mai scump dintre misterele iubirii — un exercițiu de imaginație care se oprește prea curând la imagine, fără să o ia bărbătește, doar ca un punct de sprijin pentru a-l găsi pe Dumnezeu — o moleșire, lipsită de înțelegere, a omului în Omul-Dumnezeu, în Dumnezeu făcut om — sau preocuparea prea exclusivă față de forme sau practici care nu sunt făcute decât pentru

a evoca mai lesnicios Prezența Divină. Devoțiunea, chiar și în viața interioară, se poate rătăci atunci în simpatii umane, pioșenii lipsite de semnificație și să rămână undeva la jumătate drumul, începând să utilizeze cu rosturi secundare, devenite scopuri urmărite, ajutoarele tragice și îmbelșugate oferite de Calvar. Ea poate face din aceasta un soi de roman sentimental lipsit de miez și de răsunet eficace în viață sau un fel de divertisment sacru.”

Aceste predici sunt, în fapt, niște rugăciuni în public: „îi vorbesc lui Dumnezeu în voi și îl aud în voi, după ce am încercat să-l aud în mine”... Rugăciunea îmbrățișează subiecte variate, de la *Liturghie* la ideea de *suferință* înțeleasă ca o formă de iubire și apropiere de divinitate. „Suferința este o vizită a lui Dumnezeu — un fel de sacrament nemaiauzit” — spune predicatorul. Revine și complică ideea: un „sacrament invers”, „un sacrament al enigmelor și un sacrament al încercării”. Predica s-a transformat într-un eseu laborios care vrea să dovedească faptul că durerea trebuie înțeleasă ca un dialog cu Dumnezeu. Încet, încet, predicatorul împinge rugăciunea publică spre filosofie, ferindu-se, în continuare, să aducă în sprijinul dizertației puncte de sprijin bibliografice. Și-a asumat literatura problemei și o simplifică, o sintetizează și o transmite acum unui public pestriț. Nu contrazice spiritul Evangheliei, comunică doar adevărul ei prin asemenea *rugăciuni-imnuri*, scurte poeme discursive dintr-un discurs virtual mai vast, reluat, completat cu alte fragmente în funcție de alte momente ale liturghiei. Retorica lui este cea cunoscută din textele sacre, cu metafore construite din sublimități: „Părințele promisiunii de iubire”, „fiii promisiunii de fericire”, „Sfânta Așteptare”, „tăria miresmei”, „briza viguroasă a Infinitului”, „aerul Veșniciei”, rugăciunile care sunt „fiicele inimii noastre”, „Pâine a miracolului” etc.

Uneori limbajul saturat de figurile „marelui Cod” (cum numesc retoricienii de azi *Biblia*!) găsește și formule mai profane și, prin aceasta, mai norocoase, mai expresive, cum ar fi „neliniștea devenirii”, „nebunia iubirii”, „beția nebună a vieții”. În interiorul

acestui discurs religios aflăm o bună desfășurare a ideilor, o epică a nuanțelor, în fine, un moralism plin de afecțiune. Iată un mic poem al speranței (al „Sfintei Așteptări”, îi spune autorul), în stil heliadesc, despre lanțul de lumină ce leagă pe om de Dumnezeu și despre o călătorie miraculoasă spre cer: „Ce lanț misterios, acest lanț al speranței!... Imperceptibil ca un fior de lumină, cu o tărie de oțel, indestructibil și firav asemenea unei raze reflectate, el merge de la infinit la noi, de la noi la infinit. El trece peste genuni cu o ușurință dumnezeiască, se unduie sigur, drept, iute ca fulgerul, dulce ca mângâierea soarelui din depărtări. Tot ce-i plutește în transparențe se străluminează, dansând, pe drum, în scânteii. Sufletul e mișcat de-a lungul întregii acestei splendori. După ce-am sărutat lanțul de „foc ce ne aruncă Lumina Luminii, Dumnezeul Dumnezeului, să urmărim linia cea pură și dreaptă trasată de el în azur: S-o sunăm... Până unde are să ne conducă ea oare? Înaintăm, și în jurul nostru se largesc, ca niște unde de șoc, ecourile spuselor sfinte, lucrurile jurate și jurate ele Dumnezeu, harurile repercutate ale iubirii dumnezeiești – în jurul nostru răsună necunoscute rezonanțe divine.... Apoi se oprește... se oprește dintr-o dată ... Aici e un fel de prag nevăzut, straniu, solemn. Iată ceva ca o tainică poartă. Iată pe cer, sus de tot ca o poartă. Pragul i-l știu trece, în âst ceas, doar rugăciunile, visele, îngerii. S-o deschidem dar, izbind-o cu toată puterea aripilor credinței, ce ne-au dus în înalt, cufundați în vis și spirit. Lovită de aripă, se deschide în două. În spatele nostru, rămas în jos, iată pământul... creste pierdute care se șterg — cele de pe urmă liniamente ale caselor în care am fost încercați. Înaintea noastră, cerul, unde ceea ce ochi n-a văzut, ureche n-a auzit, suflet n-a îndrăznit să viseze, este rezervat pentru cei iubiți de Dumnezeu... patria noastră — locul natal din care s-a pogorât sufletul predestinat nouă — izvorul și capătul nostru, — pentru care întreaga zbatere de pe pământ, fără s-o știm îndeajuns, nu-i decât părere de rău esențială și căutare pătimasă.”

Alteori, predicatorul cu viziuni celești coboară imaginația lui exaltată în lumea

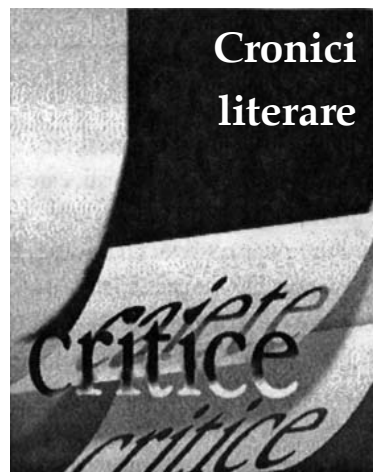
realului și caută semnele divinității în universuri mai sărace, cum ar fi aceea a cartierelor bucureștene. Într-o conferință ținută la „Asociația Doamnelor de Caritate din București” dă sfaturi practice privitoare la comportamentul, ținuta și mijloacele de comunicare pe care trebuie să le utilizeze cel ce duce cuvântul lui Cristos. Mai direct zis: cum să se îmbrace o Doamnă de Caritate, cum să înceapă vizita printre săraci, ce să le spună, ce să le ofere (cartele de pâine), de câte ori să pomenească numele lui Dumnezeu în conversație (indicația e: cel puțin o dată!), cât de lungă trebuie să fie o vizită etc. Iată cum trebuie să fie toaleta acestei fiice a lui Cristos care intră în casa unui om sărac: „*Regula* este deci: o toaletă modestă, în stare să înfrunte multe, să slujească la multe și destinată să fie în cele din urmă făcută cadou săracilor pe care i-a întâlnit de atâtea ori. Dând-o cadou veți vedea că în acest ultim act al existenței sale veți acorda rochiei o amintire înduioșată, mult mai duioasă decât rochiile de seară sau de gală în care numai vanitatea, de scurtă durată și seacă, a știut să găsească o oarecare satisfacție.”

Care este, ne putem întreba, *literalitatea* acestor predici? Ce elemente le apropie de literatura eseistică și, prin aceasta, de literatura propriu-zisă? De bună seamă, prin calitatea reflecției morale și prin imaginația ideilor din interiorul discursului religios. Vladimir Ghika poate fi revendicat ca scriitor și ca un bun moralist în spațiul mai larg al meditației religioase.

Om cultivat, spirit speculativ, el își pune în chip fatal, vorbind de temele creștine, probleme ce țin de condiția umană, în genere, cum ar fi singurătatea, suferința, relația cu lucrurile din afară, etica socială. Soluțiile lui sunt, evident, creștine. Ce particularizează acest *discurs religios amoros*, cum l-am putea numi, este un amestec original de acuitate intelectuală și bunătate, de finețe a speculației și bucurie a umilinței, o etică a milei demne, spiritualizate, în fine, sentimentul unei asumări totale a lumii din afară – cu binele și răul ei – și o dăruire totală a ființei în aceste rugăciuni colective...

Marian
BARBU

Întortocheate sunt căile... biograficului

Abstract

This is a book-review about Eugen Simion's two volumes study entitled Genurile biograficului ("The Biographical Genres"). The author spots the subtle analyses the critic made in his book. Eugen Simion methodology is based upon distinguishing between pure and social ego. His main idea is that diaries and autobiographies contain literature.

Keywords: Eugen Simion, biographical genres, diaries, memories, autobiographies, confessions.

Sub un asemenea titlu auster, acad. Eugen Simion a publicat, în 2008, două volume de critică și istorie literară (792 pagini), la Fundația Națională pentru Știință și Artă, din București. După mărturisirile autorului, ediția de față, cumva definitivă, amplifică volumul din 2002 (având titlul identic) cu peste 400 de pagini noi.

O privire *à rebours* ne determină să încadrăm apariția editorială menționată într-un ciclu tematic – al biografismului – alături de *Întoarcerea autorului* (1981), *Ficțiunea jurnalului intim* (3 vol. – 2002). Cu bunăvoința calculată a autorului, care trece „puțin frontiera dintre teoria literaturii și ficțiunea diaristică”, atașăm încă două cărți: *Timpul trăirii, timpul mărturisirii* ((1977), *Sfîdarea retoricii. Jurnal german* (1986).

Gândindu-se la o asemenea organizare, poate că nu prea târziu, ordonarea cronologică, dar mai ales tematică, impune definitiv, în spațiul românesc, biografismul ca o formă a literaturii de un tip special – acela al confesiunii. Componentele acesteia, așa cum s-au manifestat ca atare, adică, având o conștientă luare în posesie, se afirmă distinctiv prin oferta cărțurilor iluminați francezi.

Dacă în cazul Sf. Augustin, *Confesiunile* (redactate „spre anii 400 d. Hr.”) își indicau singure specia căreia îi aparțineau, spove-

dania era modalitatea de mărturisire a unei convertiri religioase. În timp, ea va fi întâlnită și la Nicolae Steinhardt în *Jurnalul fericii*. La J. J. Rousseau, *Confesiunile* s-au constituit într-o formulă complexă: „amestec de memorii, autobiografie, autoportret, jurnal intim și meditație morală...” (Eugen Simion).

Sublinierile mele în textul lui Eugen Simion indică principalele respirații narative ale biograficului. Se adaugă elogiile aduse oamenilor iluștri, dialogurile, interviurile/convorbirile și... biografiile propriu-zise.

Ultimele, biografiile, au cea mai veche apariție și consistență. Impulsul biografiei l-a avut portretul, omniprezent în retorica romană, unde vortele morale, religioase, militare, intelectuale etc. erau clamate public, fără reticență. Atât religia, cât și istoria ori jurisprudența, ulterior literatura și-au trecut în arhivele scrisului biografiile făcute public. Mai apoi, ele au devenit o modă pe care Renașterea le-a perfecționat și diversificat. Asemenea oficii ale biografismului le întâlnim și la români, începând din sec. al XVI-lea. Înregistrăm elemente disparate în opera *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, la cronicarii moldoveni Gr. Ureche, Miron Costin, din veacul următor. Ca după aceea, în veacul al XVIII-lea, pe filiera umanismului italian și polonez, bio-

grafismul să dea semnale de substanță la Ion Neculce, cronicarii munteni, la Radu Popescu mai ales, la universalul Dimitrie Cantemir (1698 – 1723); în arhitectură, în pictura murală din spațiul religios. În timpul domniilor lui Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu, în Muntenia, mult mai înainte, pe vremea lui Ștefan cel Mare, apoi a lui Vasile Lupu și a altor domnitori din Moldova, iubitori de creștinism, bisericile și mănăstirile ctitorite au fost memoriile lor, lăsate prin poruncă domnească.

De unde până unde interesul sporit, parcă în progresie geometrică, pentru... confesiune? La prima vedere – din nevoia acută de comunicare. Dar cum putem formula un asemenea enunț cu atâta lejeritate când isto-

ria comunicării îndreptățite a fi veritabilă începe doar după înființarea tiparului? Ba, se ivește chiar o contradicție aparent inexplicabilă, dincolo de paradox – mulți „cultivatori” ai genurilor biograficului scriu pentru ei (o formă de evadare spre sine după un traseu interogativ al lui *ego*. *Memoriile* oferă această alternativă personagială de *ego* și *alter ego*. Adică istorie trăită la scară individuală și istorie văzută, desfășurată în afară de implicatul *eu*).

Memoriile trebuie socotite o formă premergătoare *literaturii de sertar* (în spațiile est-europene, care au cunoscut descătușarea din chingile roșii ale comunismului, unei asemenea literaturi create înainte de 1990 i s-a spus de *rezistență*). În Rusia, literatura despre gulag a cunoscut evaluări memorabile, apreciate în întreaga lume liberă, din Occident și din America de Nord. Soljenițîn este doar unul dintre exemplele strălucite, ca port-drapel.

Redactarea *memoriilor* o face doar cineva care a parcurs o frumoasă vârstă, fără a i se cere de a fi în mod expres implicat în „istoria” despre care scrie. În asemenea caz, autenticitatea memoriilor dispare cu desăvârșire. Ele pot fi originale prin scriitura propusă, prin sintaxa strunită și fixată în registre personale.

Memoriile scriitorilor capătă infuzie stilistică vrând, nevrând. Eul creator se divide în: cel ființial, cu existență, cu istorie (*eu biografic*) și eul proiectat, ca un rever de joc (*eul pur*). Cât se încorporează dintr-unul sau dintr-altul în structura memoriilor, prin orice disecție posibilă, este greu de stabilit. Dacă însă *eul pur* dă *Amintiri din copilărie*, *eul biografic*, prin absorbția literaturii, s-a pierdut în ficțiune. Imaginarul narativ obținut propulsează frumosul, esteticul, durabilitatea.

Necesitatea scrierii de *memorii* a devenit acută, cel puțin la europeni, datorită și unei istorii măștere, pe care a început-o Napoleon Bonaparte în secolul al XIX-lea. În aceiași termeni, au continuat-o cele două războaie mondiale. Iar prin implanturile politice, dezastruoase, ale capitalismului și comunismului, ființa umană nu și-a mai găsit echilibrul, nici echidistanța. În mo-

mentele de criză mondială – așa cum sunt și acum când scriu – nov. /dec. 2009 – ianuarie 2010, orizontul apropiat al energiei nucleare devine tot mai amenințător. Pământul riscă să cadă în haosul universului galactic. Mai optimist (!) s-a arătat Albert Einstein, savantul cunoscutei formule $E = mc^2$, cu care s-a pus în mișcare era atomică. Atunci când a fost întrebat despre cataclismul ce-l poate produce omenirii invenția sa, declanșând al treilea război mondial, ar fi spus: „Nu știu cum va fi al treilea, dar știu cum va fi al patrulea război mondial: cu pietre și bețe...”. Se subînțelege ori se deduce că omenirea își va pierde rangul de ființă, înregistrând o stare de primitivitate. Pământul rămânând totuși !

Dezastrul universal în viziunea lui Eminescu (nu numai din *Scrisoarea I*) consemna nu numai dispariția pământului, ci a întregului sistem galactic, când soarele însuși se va stinge. Cu o revelație specifică omului de știință, Eminescu vedea soarele ca scăpat dintr-un sistem de scripeți, care se va defecta fără vreo posibilitate reală de ntoarcere la starea lui inițială. Pe scurt, acel big-bang nu mai poate să existe. Cert este că mulțimea de cercetători, aflați din 2007 la Geneva, pentru a porni și din 2009, de a reporni acceleratorul de particule construit special pentru experimentul de laborator al descoperirii începutului de început își vor scrie cândva memoriile. Numai că fiecare dintre miile de participanți (direct sau indirect), având specialități diferite, și memoriile lor vor pedala mai mereu pe limbajul avut din pregătirea profesională proprie. Categorie că el se va resimți bogat în latura documentară și mai puțin în cea literară. Logic, am zice. Și Eugen Simion caută literarul cu tot dinadinsul, ca un Diogene în amiaza mare, ca să-și convingă pe deplin confrății că astfel de scrieri trebuie de acum luate în seamă. Pentru convingere, pune pe tapet, cu pertinența-i bine cunoscută, câteva exemplare de memorii ale spațiului românesc în capitolul al XIV-lea (vol. I) intitulat *Memorialistii*. O impunătoare cronologie se derulează explicativ, și selectiv – de la *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, încărcate de o pură literatură (după opiniile lui Camil

Petrescu), la cele semnate de C. D. Aricescu, Grigore D. Polizu, până la Panait Istrati și C. V. Gheorghiu. O breșă bine intenționată și realizată vizează „memorialistica academică” [sic !] – Alexandru Lapedatu. Andrei Rădulescu (Ultimul fiind din aceeași localitate ca și Eugen Simion – Chiojdeanca).

Ceilalți memorialiști comentați: Gabriel Tepelea, Șerban Cioculescu, Teohar Mihaș, Andrei Șerbulescu și inegalabilul Petre Pandrea.

Permanentele disocieri în cadrul fiecărei componente a biograficului au menirea să motiveze departajarea propusă de teoreticienii francezi între *eul biografic* (ca istorie determinată) și *eul pur* (desprins din operă, din literatura creată). Pentru că opera literară, obiect finit, indiferent de ediții (revizuite sau adăugite), prin însăși specificul ei „transformă”, „metamorfozează”, „substanțializează” ș.a.m.d. *eul biografic*, existența lui. Nu în puține cazuri, acesta dispare cu desăvârșire, obiectul reflectării reducându-se la un mesaj al ideilor. În cazul operelor de filosofie, dăinuitoare peste veacuri, biograficul a dispărut cu desăvârșire, ele, circulând fără... biografic, fără autor. Vezi iradierile filosofiei germane din secolul al XIX-lea.

Ei bine, *memoriile* trebuie înțelese într-o dicotomie care poate înclina balanța într-o parte sau într-alta. Pentru literatura conținută, ne vorbesc criticii literari, în primă instanță. Ei sunt chemați să valorifice nexul causal al literaturii publicate și câtimea existență de imaginar în ansamblul *memoriilor*. Dacă ele au fost publicate în timpul vieții. Deși în majoritatea cazurilor, *memoriile* au fost tipărite postum. Uneori, acestea, redactate spre sfârșitul vieții autorului, au primit un fel de banderolă testamentară de a fi publicate astfel. Câteodată, indicându-se și durata când *memoriile* pot vedea lumina tiparului.

Un astfel de certificat pentru liberă trecere în postumitate îl oferă și *jurnalele*. Particularitățile acestora încep de la înregistrarea imediată, zilnică de regulă, până la scriitura sacadată, laconică a evenimentelor întâlnite sau la care s-a luat parte. De ce s-au scris și se scriu *jurnale* ? Mai întâi, pentru o

contabilizare a mersului spre sine sau în afară de sine. Când *jurnalele* sunt intime, înregistrarea biograficului, disipat în fapte și gânduri, constituie o eliberare, atingerea unui prag care, odată mărturisit, îi dă posibilitatea scriitorului să creadă că merge mai-nainte. De aici, îndoiala, nehotărârea de a-și publica *jurnalul* în timpul vieții sau după dispariția lui. Starea de luciditate, în aceste cazuri, patronează definitiv profilul scriitorului.

Jurnalul trebuie socotit și o sinceră formă scripturală, îndreptățită, a anticului „cunoaște-te pe tine însuși”. Inscripția, aflată pe frontispiciul templului lui Apollo din Delfi, cu autor necunoscut, a intrat în circuitul valorizării universale prin Socrate, care i-a fixat definitiv înțelesurile în cadrul cugetărilor sale. Apoi, prin transferul în limba latină – *Nosce te ipsum*, începând cu *Tusculane*, de Cicero, filosofia ca și literatura s-au aplecat cu nemărginită încredere în polisemia subtextuală a cugetării.

A spune totul despre tine mi se pare un ideal niciodată atins, indiferent de cine crede că-i poate subscrie. Dar nici să nu încerci, sună a scepticism programat. Și atunci *jurnalul* se arată a fi oglinda mărturisitoare, îndreptățită de a nu minți. Mitul lui Narcis stă pe aproape. Le dă ghes orgoliul, pe care, chipurile, îl diminuează, prin câteva note de *jurnal*, din care răzbate (formal) modestia, locul comun, neieșirea din contingent. Or, cum zice Eugen Simion, „modestia lor este plină de ifose”. Observația se acoperă de texte din *jurnalele* lui Lev Tolstoi și Marin Preda.

Istoricul literar, comentator fratern al criticului literar, punctează specificul *jurnalului public*, al *jurnalului intim*, conchizând, că indiferent de ipostaza acestuia, el rămâne „un gen aflat la intersecția genurilor biografice”.

Descinderea în „arena” dezbaterii, se pornește de la „otrăvurile” lui Sainte-Beuve. Criticul, atât de temut printre contemporanii săi din sec. al XIX-lea, una afirma în articolele publicate în timpul vieții și cu totul altceva nota în *jurnalul* său intim. Citim: „Dacă ne-am apuca să spunem cu voce tare tot adevărul, societatea n-ar mai

rezista nicio clipă; s-ar prăbuși în întregime, cu zgomot înfricoșător, ca Templul Filistinilor sub pasajele periculoase din munți, unde nu trebuie să ridici vocea, pentru a nu provoca avalanșe”.

Subscriu notei apodictice pe care o formulează criticul Eugen Simion: „Să ne ferim, deci, să spunem cu voce tare ceea ce gândim...”

Cele două volume intitulate *Genurile biograficului* se constituie ca partituri distincte ale unei monografii despre obiectul de studiu, intrat în atenția autorului de peste trei decenii. Provocarea i-au oferit-o francezii, pe care a derulat-o „obiectiv” în cartea *Timpul trăirii, timpul mărturisirii* (1977). Apoi a devenit obsesie, admirabil rezolvată de *Întoarcerea autorului* (1981). Și acum, ca și-n alte cărți, spațiul literaturii franceze i-a devenit familiar, indiferent de perioada din care-și recrutează subiectele. Cum însă epoca modernă, mai corect spus, secolul al XX-lea a adus cele mai spectaculoase răsturnări în istorie, politică, mentalitate, sisteme sociale, în filosofie și în literatură, era firesc ca Eugen Simion să-și orienteze cercetarea în consens cu mulți confrăți europeni. Numai așa putea decide despre similitudini, specificități și în cadrul literaturii confesive. Capitolul consacrat *jurnalului* dezbate „eurile” prolificului Georges Simenon, depistabile în „memorii epistolare” și „jurnale dictate”. Știam cu toții că belgianul... francez (1903 – 1989) a fost un scriitor prolific (O statistică UNESCO îl situa pe locul al treilea, după Lenin și Biblie, luându-se în calcul cele 200 de titluri de cărți – apud Eugen Simion). Nu încapă îndoială că-n sfera perenității nu se include niciodată, dar niciodată, cantitatea! Adesea o singură carte, dintr-o mulțime existentă, decide să înfrunte intemperiiile receptării peste veacuri.

Poate mai mult ca în alte capitole ale cărții, acum se comentează Mircea Eliade, Marin Preda, Marin Sorescu, ale căror *jurnale* sunt despicate inteligent și cu folos. Criticul și istoricul literar din cele patru volume de *Scriitori români de azi* supraveghează și integrează în actualele ipostaze ale *...jurnalului* comentarii menite să devină

de referință în viitoarele exegeze sau teze de doctorat despre autorii citați.

Pentru spiritul penetrant al criticului, aș cita adevăratele studii de caz, autorii lor fiind Radu R. Rosetti, Constantin Fântăneru, Traian Chelariu, Bujor Nedelcovici (excelent supratitlu – *Jurnale infidele. Bujor Nedelcovici. Din culisele cenzurii*), Emil Ivănescu (*Un jurnal wertherian. O sinucidere anunțată. Emil Ivănescu*).

Tot la „studii de caz”, aș plasa „polemicile cordiale” cu o poetă stabilită în Suedia, după despărțirea de Nichita Stănescu (*Jurnalul suedez, 1/1976 - 1983*, Editura Univers, 2000).

Eugen Simion, cel care a înțeles de îndată valorile literare și configurația lor în viitor, în majoritatea împrejurărilor vieții acestora, nu poate accepta ca nume de prestigiu ale *Generației '60* să fie terfelite și contestate: Nichita Stănescu, Marin Sorescu, N. Breban. Prin Stockholm, au trecut și alți români – Mircea Eliade, Paul Goma, D. Țepeneag, C. Țoiu. „Gabriela și René îi primesc în casă, îi hrănesc, îi ajută să se descurce și, apoi, îi judecă, pe unii cu blândețe, pe alții cu o severitate pe care, zice Eugen Simion, nu totdeauna o înțeleg”. Poate de aceea, exegetul își intitulează capitolul dedicat poetei cu apăsată ironie, dacă nu cu sarcasm: „*Diarista Gabriela Melinescu – întârziat romantică, „amazonică” și puțin demonică*”.

Intră în sfera nevăzută a titlului atacul deschis la formele de libidou manifest, pe care poeta le-a enunțat și susținut în unele proze, ca și în *jurnal*. Acesta „este bine scris și ce surprinde plăcut încă de la început este sinceritatea confesiunii”.

Tema principală în confesiune rămâne iubirea. Scrie Gabriela Melinescu: „Iubind, am fost aproape de moarte, am gustat din mierea ei neagră, am pus un picior pe celălalt tărâm și am ieșit din iubire, înțelegând că e lucrul cel mai teribil. Dar cine poate lupta contra propriei naturi? Mi s-au dat atâtea sentimente, încât sunt ca și tatăl meu: „Un candidat perpetuu la sinucidere”.

Comentatorul de azi crede că poeta Gabriela Melinescu este atipică pentru femeia modernă. Unele „sunt cinice și amorale ca Simone de Beauvoir sau închipuite și nim-

fomane ca Anaïs Nin, grăbite să încerce totul, să nu piardă nimic, nici chiar experiența homosexuală... „Amazonică” noastră intră în viață cu alte legi morale și trece prin ea condusă de alt model erotic. Iubirea este pentru ea o formă a *milei*, iar sexualitatea și iubirea, la un loc, reprezintă un mijloc („poate singurul”) de a se cunoaște și de a cunoaște lumea”.

În spectrul său de nimfomană (cum altfel?) are vise pidosnice cu Pușkin, Picasso, Balzac, Călinescu, Saddam Husein, Regina Angliei. Visele onirice îl cuprind și pe iubitul ei René. Ca să-și înlăture astfel de imagini terifiante, colindă prin întreaga Suedie, apoi prin Elveția, prin alte țări ale Europei, Italia, Germania, ca să apeleze, în final, la mistică teologului Swedenborg, fondatorul doctrinei *Noul Ierusalim*. Numaidecât, comparatistul Eugen Simion stabilește că el a influențat în gândirea lor și pe H. de Balzac, Novalis, Gérard de Nerval, pe Eminescu al nostru „prin intermediar german”.

În alte împrejurări s-ar putea comenta pe larg patologia erosului prin grilă psihanalitică, prezentă în viața bărbaților, dar mai cu seamă a femeilor, care, ca în cazul Gabrielei Melinescu, este și clamată („Erosul este Domnul însuși întruchipat în ființa omenească”). Dacă la româncele suedeze întâlnim fulgurații ale patologicului, la Anaïs Nin (21 febr. 1903, Neuilly - Franța – 14 ianuarie 1977, Los Angeles, U.S.A.), înregistrăm cărți compacte, cu un freudism despletit: *House of Incest* (1936), *Seduction of the Minotaur* (1961).

Doi „intruși” de marcă literară completează fericit capitolul rezervat *Jurnalului*: Laurence Sterne și Bulgakov.

Despre scriitorul englez, Eugen Simion s-a pronunțat în 1990, când, plictisit până la a fi oripilat de „realitatea” postrevoluționară a României, a vrut să citească „o carte veche”. Așadar, un antidot și împotriva mahmurului produs de transformările inexplicabile ale unor colegi de breaslă („Sunt în vacanță și nu-mi doresc altceva decât să fac o lectură tihnită și meditată din cărți inactuale”).

Paralel cu starea confuză ce ne-au creat-o Evenimentele din '89, scriptorul, academi-

cianul de astăzi, era angajatul unui ziar, ca săptămânal, să publice câte un articol pe teme ce-i dă libertatea... cititului. Așa *Călătorie sentimentală. Jurnalul pentru Eliza*, de Sterne, carte tipărită în 1768 („cam pe vremea în care Rousseau își scria *Confesiunile sale*”) intră sub incidența analizelor critice. Ea se instituie ca „o scriere ironică, decisă să ridiculizeze literatura de călătorie convențională din epocă”. Fiindcă autorul este altul decât personajul său Yorik, *O călătorie sentimentală* iese binișor din sfera biografiei și intră, pe jumătate deghizată, în spațiul literaturii de ficțiune.

Jurnalul pentru Eliza se include în categoria *jurnalelor* cu o deschidere redusă (în clasificarea lui Jean Rousset). Substituirea lui Laurence Sterne personajului său din *Jurnal*, și invers, se înfățișează ca un procedeu modern. Antrenarea într-o lectură plăcută se realizează prin permanente juisări între autor și personaj, limbaje comune, stări anume pregătite pentru receptare. Singurătatea, ca emblemă a actului de creație, se extinde în aceiași termeni de înțelegere a unei opere literare. „Sunt nerăbdător să purced spre Singurătate. Acolo mintea mea dobândește putere și învață să se bizuie pe sine...”

Despre reactualizatul și redimensionatul Mihail Bulgakov (medic de profesie și printr-o voință de fier, devenit scriitor), trăind în vremurile eliberării de Stalin și cortina de fier, criticul Eugen Simion prizează fraza scurtă, notița fugară din *jurnalul* său.

Redus ca număr de pagini, *jurnalul* lui Bulgakov dezvăluie lupta acerbă „cu mizeriile existenței”. Folosindu-i o metaforă din propriu-i *jurnal*, criticul conchide apreciativ: a fost „un tun de mare calibru, care se străduiește să nu fie înghițit de smâncurile unei istorii teribile”.

Între elementele de poetică ale *jurnalului intim*, se enumeră spontaneitatea, autenticitatea, simultaneitatea – cunoscute, dar nu și formulate așa, de pe vremea lui Titu Maiorescu. A se vedea *Însemnările zilnice*.

Sunt derutat, chiar și acum când scriu această prezentare, de ce în niciun capitol al

celor două volume despre *Genurile biograficului* – carte impusă, cum ziceam, de împărțirea apelor în două a *eului* (biografic și pur) nu sunt rezervate pagini despre I. D. Sîrbu și Radu Petrescu (de exemplu). Dacă primul a compus *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, apărut postum (scriitorul murind la 19 sept. 1989), scriere care a cunoscut câteva ediții și a definitivat postura autorului ca disident autentic, de marcă, proza lui (nuvele și romane) l-a propulsat în rândul marilor spirite narative ale Europei. Nu-i mai puțin adevărat că redescoperirea lui I. D. Sîrbu ca o instanță de vârf a scriitorilor români se datorează aproape în totalitate lui Eugen Simion. Ce se întâmplă oare acum ca *Jurnalul* să nu fie chemat drept model de ficțiune, nu numai ca document al spiritului enciclopedic pe care l-a impus totuși fără fast I. D. Sîrbu? I se alătură, în egală măsură, Radu Petrescu. Amândoi sunt doar nominalizați la *Indice de nume*, selectiv, întocmit de Rodica Pandele (De ce selectiv, când autorul „s-a rezemat” în argumentația lui și pe destule alte nume?): În spiritul acestui „selectiv” nedumeritor, I.D. Sîrbu și Radu Petrescu sunt nominalizați de 5 și 4 ori !).

Oricât de drastice delimitări am opera între speciile biograficului (parcă termenul de genuri este prea generos, făcând loc imprecisului, trecerii vizibile de frontiere explicabile), *autobiografia* rămâne mai severă în propriu-i fief semantic. Dar și cea mai dispusă a intra în variantele literaturii propriuzise. Natura *eului creator* își ia din *autobiografie* atâta sare câtă îi trebuie, cât să-și adjudece dăinuire estetică. Numai așa mă pot dumeri de ce *autobiografiei* i s-au rezervat peste 200 de pagini, în capitole separate în vol. I și în vol. II.

Fiind conștient de imposibilitatea trasării de frontiere între componentele confesiunii autentice, istoricul literar formulează de fiecare dată, într-un mod provocator, supratitluri laxe (amintind de obiceiurile scripturale ale unor englezi din perioada lui Richardson, dar și de mai târziu, procedeu implementat categoric și de G. Călinescu în a sa *Istorie literară*), urmate de titluri aplicate pe texte / pe opere demonstrative. Iată for-

mulările : *Autobiografia. Un contract de identitate. Caracterul testamentar și profetic al discursului autobiografic. Mituri fondatoare*, cu 14 titluri, în vol. I. *Autobiografii. Eseuri biografice. Portretul. Autoportretul*, în vol. II.

Numele celor care populează primele 135 de pagini ale volumului al doilea (le citez după ordinea propusă de autor în cadrul câte unui subcapitol): Louis Althusser, Dino Buzzati, Jorge Luís Borges, Einstein, Chagall, Octavian Paler, Valeriu Cristea, Paul Goma, Ion Negoitescu, Miron Kropol, Nichita Stănescu, Maioreescu/Călinescu, Günter Grass, Serge Fauchereau.

Eugen Simion practică în mod vizibil o critică aplicată, dezinhibată de perplexități și admirații gratuite sau de circumstanță. Deși spuneam că titlul cărții de față este auster, oarecum solemn, academic, fără să forțeze nota înțelesului de proprietate confirmată, toate textele critice propuse sunt de o bogăție informațională impresionantă, revărsată într-o paletă diversă de formulări. Dacă aș spune că succesul criticului se află în sintaxa prozatorului care știe să articuleze și să alterneze impresia de lectură, cu sentimentul și raționalul, n-aș greși prea mult. Poate că modelul Călinescu să se afle în procesele de gândire și, desigur, de structurare a dezbaterilor. Dar permanentele teoretizări, separate ori în cadrul textelor critice, dublate mai mereu de comparatist fac ca formula lui Umberto Eco *Lector in fabula* să se îmbogățească nu pe orizontală, ci în adâncime. Numai așa îmi explic, acum, în luna ianuarie 2010, când am revăzut această prezentare, de ce am citi de două ori (cu voluptate) având pixul în mână cele 792 de pagini. Există atâtea variante stilistice, demne de a fi analizate de specialiști, în a aprecia contribuția lui Eugen Simion la dezvoltarea actului critic, încât se impune de la sine să cunoști nu numai aspectul biografiei celui comentat, cât și opera acestuia la care se fac referințe ori marginalii critice.

După modul de alcătuire a c.v.-ului modern, obligatoriu pentru departamentul de resurse umane, criticul pornește cu teorii și analize din contemporaneitate către înapoi, în timp, ca să verifice continuitatea sau dis-

continuitatea speciei în cauză, formele ei de manifestare, modalitățile de respingere ori de apreciere în epocă, oamenii care au ilustrat-o. Cum se poate recupera ceea ce a fost, de către cineva și în folosul cui? Scriptor, destinatar, mesaj, limbaj – sunt doar câteva formulări de scop pe care Profesorul, cu știință așezată de carte, le promovează cu insistență. Mișcările literare – cele clasice, deja consumate, atât prin istorie, cât și prin funcțiile lor estetice imediate – cunosc o revigorare prin ceea ce modernitatea, post-modernitatea și ceea ce a mai urmat – se ncarcă de sensuri și de noi teorii, principii, cauze și clauze pe care europenii (francezii, italienii, germanii) le-au trecut cu multă grijă și în primele decenii ale sec. al XXI-lea. De la Roland Barthes (citat frecvent), Jean Starobinski, se ajunge la Pascal și-n jos, spre miturile lui Narcis și Sisif. Extrag un fragment din câteva sute, toate confirmând stilul supravegheat afectuos, al unui critic – prozator, ambii stăpâniți de Profesorul *ex cathedra* (adică să se facă înțeles prin expozeul său își organizează ideile, impunându-le o exfoliere limpidă): „Narcis și Sisif, mitul căutării de sine și mitul unui chin acceptat : acela care leagă fragmentele și caută un sens în haosul unei existențe ce s-a scurs deja și al unei memorii infidele. Mai trebuie ca cineva să noteze ceea ce Narcis observă și Sisif duce de colo, colo, înainte și înapoi. Este *Scribul, omul care dă un corp scriptural acestor ființe de ceață și umbre care sunt întâmplările trecutului* (subl.m. – M.B.)”.

Forța expresivă a sublinierii mele califică puterea asociativă în limbajul criticului literar Eugen Simion.

O discuție aparținând tot modernității celei mai apropiate nouă (comentatorului de literatură) vizează dincolo de *eu* pe acel *el*. Acesta a fost mereu un coeficient exponențial tot al lui *eu*. În planul prozei concrete, formal, *el* a rămas însă. Atunci când beneficiile procurate la o lectură atentă de către *el* se adună de drept în portofoliul lui *eu*. Eugen Simion dă un exemplu concludent de trecere al lui *eu* în *el* cu o scriere (*Pedigree*, 1948) a lui G. Simenon. Cel care a făcut tranzația cu autorul a fost André Gide (copios

citată pentru *jurnalul* său, cu două variante, una, pe când trăia soția lui, și alta, după dispariția Madlenei; citată însă și pentru proza sa, multă vreme fiind model de narațiune dincolo de Franța. De la o vreme, mai înspres noi, *jurnalul intim* al lui Gide a dislocat romanul).

Deși avem nenumărate exemple de romane autografice, scrise la nivelul existenței lui *el*, în carte, se comentează *pro cauza* romanul lui Mihail Sebastian *De două mii de ani* (1934). L-aș fi preferat pe Camil Petrescu cu ale sale două romane. Cu acest exemplu, se putea dezvolta mult mai abil și nu înrâncenat relația dintre *eu* și *el*, dintre document și ficțiune, dintre *eul biografic* și *eul pur*. Și de ce confesiunea rămâne numai un mijloc și nu un scop! Nu cumva se înlătura ideea acreditată de la începutul studiului că structurile, componentele confesiunii nu se transformă totuși în literatură? Că ele ar rămâne în anticamera sau coridoarele acesteia? Oferta lui Marin Preda din *Viața ca o pradă* ar fi meritat dezbătută în acest popas pe care îl propunem.

Istoricul literar rămâne, orice ar fi, un Mendeleev, îndreptățit să ierarhizeze, să extragă material din texte pentru definiții ca să instituie un tablou critic pe familii, clase, determinări și câte altele. În această ordine de idei, Profesorul Eugen Simion aduce în albia literarului și *eseul biografic/autobiografic/memorialistic, autoportretul, antimemoriile, cartea vorbită, discursul epistolar, paraliteratura, interviurile, convorbirile, corespondența* (oficială, particulară și intimă; în vol. II, cap. III impune o sobră și inteligentă implicare/detașare când se scrie despre corespondența dintre N. Steinhardt și Virgil Ierunca, despre *Iubirile și disperările lui Cioran*, despre corespondența și întrevederile parcimonioase dintre filosoful Constantin Noica și Sanda Stolojan).

Ba, la același numitor comun al biograficului, istoricul literar aduce dosarul lui Ion Caraion de informator al securității. În cele 27 de pagini ale capitolului IV, din vol. II (*Un caz tragic: Ion Caraion*), descoperim un comentator atent cu fenomenele dubioase ale istoriei și ale politicii, care au convertit și au distrus irecuperabil oameni și psihologi-

ile acestora. Calm, rațional, ba chiar chirurgical, Eugen Simion, deși a apreciat poezia excepțională a lui Ion Caraion, nu-i poate ierta că a încălcat legea morală („să luăm faptele cum sunt și să le judecăm drept, fără exces de indignare, dar și fără exces de toleranță, și să vedem, la urmă, dacă putem despărți pe *omul biografic* (omul lui Sainte-Beuve) de *creatorul pur* (omul lui Proust) în circumstanțele unei istorii imposibile”).

Analistul are la dispoziție două cărți, semnate Mihai Pelin – „*Artur*”. *Dosarul Ion Caraion* (2001) și Delia Roxana Cornea/Dumitru Dobre – „*Artur*” și *exilul românesc* (2006).

Menținându-se în limita judecății drepte, apelând și la „puțină psihanaliză”, Eugen Simion observă, deloc printre rândurile delațiunilor lui Caraion, ci la suprafața stilisticii acestora, o înverșunare a implementării de durități, vecine cu satira și pamfletul. Multe dintre acestea i-au vizat pe Ioan Alexandru, Marin Sorescu, Nichita Stănescu, Marin Preda, Geo Dumitrescu (ultimii doi ajutându-l în perioade critice ale vieții lui), Fănuș Neagu, Ov. S. Crohmăniceanu, Mircea Ciobanu, Pompiliu Marcea, Nina Cassian, Eugen Barbu, D. Țepeneag, Paul Goma, N. Breban, Ion Negoitescu.

Alte mârșavii de o asemenea factură se găsesc în cele două cărți citate, din care Profesorul Eugen Simion a reținut doar câteva în interesul ideii... *biografismului*. Adică, a vrut să scoată apă și din piatră seacă. Din locuri care n-au intrat niciodată în spațiul literaturii propriu-zise. Mai de fiecare dată, când a fost cazul, *biografismul* n-a constituit decât punct de plecare, ori de colaborare, nu și de sosire, de rămânere independentă.

Cazul Ion Caraion n-a fost singular în România din perioada 1940-1990. I s-au alăturat, prin mărturisire directă, după 1990, Al. Paleologu (fiul său, Tudor Paleologu a fost numit ambasador în Danemarca, iar în 2009, ministru al Culturii și Cultelor, sub președenția lui Traian Băsescu), Șt. Aug. Doinaș, Sorin Antohi.

Cu dezvăluirile despre Caraion, tot istoricul literar deschide o binevenită paranteză despre exilul literar românesc începând cu cel din Franța.

Prin acest excurs de analiză pertinentă – de morală și politică – Eugen Simion face dovada unui spirit raționalist, derivat din cunoscutul *sic cogito*.

Consider că *ordinea și disciplina în criteriile aplicate* de către un istoric literar, care întreprinde dezbatere în vederea unor evaluări sigure, reprezintă cartea de vizită a acestuia. Ele sunt menite să justifice structurarea capitolelor, nuanțarea lor în subcapitole, mergând până la evidențierea în pagină, apelând la caracterul de literă. Astăzi, când imperiul calculatorului a zguduit din temelii meșteșugul tipografic, toate exigențele textului tipărit sunt ideal îndeplinite. Viitorul a început să ne rezerve și bucuria unor biblioteci virtuale. Așa că un „măine” ademenitor și pentru scriitori ni se arată spre laudă și omagiu.

În virtutea consemnării unui *biografic personal*, omul Eugen Simion se mărturisește în cap. VI, din vol. I., sub oblăduirea titlului *Fragmente din jurnalul celui care studiază genurile biograficului*. Întâlnim în cele nouă subdiviziuni ale capitolului descrisă curgerea vieții unui intelectual, cu sinusoidale sale, dar mai ales, cu pulsațiile scrisului. Tentat de mai multă vreme să descifreze... biografia *jurnalului intim*, el însuși începuse, din anii 70, redactarea unuia. Procedând astfel, căuta să dezlege resorturile interioare ale speciei, atât de categoric respinsă de critici și teoreticieni literari.

Secolul al XX-lea, cel mai bogat în evenimente (de tot felul !), nu putea accede la *jurnalul intim* în formula propusă prin Maine de Biran, Stendhal și Benjamin Constant, așa că dezvăluirile unei realități crude au fost catalogate ca sincere și autentice. A se vedea cărțile de tip freudist semnate de Simone de Beauvoir și Anaïs Nin, Gabriela Melinescu (mai puțin).

Drapat de asemenea... modele, omul Eugen Simion nu uită că demnitatea lui este a Profesorului aulic, a modelului câștigat cu greu; că toate acestea îl întorc la misiunea scrisului. Din aproape în aproape, cufundat în teoriile franceze, își populează foiletoanele critice cu nume de referință ale literaturii europene – Tolstoi, Mircea Eliade,

Th. Mann, C. Noica, G. Călinescu, A. Gide, Maurice Blanchot. H. F. Amiel (profesor de filosofie la Geneva, specialist în Hegel, autorul a 16.000 de pagini ale unui jurnal, singura lui operă), Montaigne, Radu Petrescu etc.

Nu lipsesc în întreg periplu trimiterile la religie, la morală, la evenimentele mărunte, domestice, din propria-i gospodărie, obligațiile de gazetă, starea după telefoanele intempestive ș.a.

Silueta criticului recunoscut se descoperă în zeci de formulări, adesea categorice (1), dar prozatorul îl însoțește ca o umbră, obligându-l la o contemplare de tip poetic (2). Extrag câteva formulări de o asemenea factură: „Cinismul nu este o specialitate gidiană. Va mai trece o generație, vor trece chiar două pentru ca adepții zeiței H.(gays) să iasă pe stradă și să ceară protecția organismelor internaționale. Gide luptă doar pentru înțelegere și îngăduință...(1). „Nu sunt în stare să mă gândesc la altceva, *n-am stare decât de nestare* (subl. n. indică o sintagmă filosofico-poetică, tipic nichitiană). „Pacea rurală este sfârtecă de strigăte sălbătice de luptă...(2). E din nou liniște, câinii sau potolit și, ca doi războinici bravi, își savurează acum succesul, picotind pe iarbă... Aș putea spune că aud *zgomotele liniștii* (ce oximoron apetent ! – M.B.), dar nu spun, pentru că liniștea este întreruptă brusc de țipetele unui copil din vecini. Sunt țipete înalte și subțiri, care se sparg ca niște pahare de cristal în văzduhul acestei calme seri de vară. Mă gândesc la poezia lui Francis Jammes și a lui Ion Pillat al nostru, dar alung repede din minte această analogie, pentru că pe ulița satului nu apare nici un măgăruș și nu se zărește nicio berlină”. (2,1). „Sunt în vacanță, ceea ce în cazul meu nu înseamnă că am părăsit orașul în care locuiesc de la 18 ani și pe care, în aceste zile caniculare, n-aș putea spune că-l iubesc prea mult. Este o căldură criminală, teii de pe strada dr. Lister stau pleoștiți, cu frunzele încremenite, peste mașinile îngrămădite lângă trotuar s-a așternut un strat de praf lipicios cam de grosimea unui deget, puținii trecători se mișcă apatic, cărând

după ei sacoșe enorme pline cu zarzavaturile cumpărate de la colțul străzii, în fine, în care m-am refugiat, cărțile asudă și se uită la mine cu priviri bolnave ..." (2).

De departe se-nțelege că tratatul (căci este unul !) despre **genurile biograficului** a fost gândit de acad. Eugen Simion ca să ofere, în încheiere, și o deschidere spre sine, cu tot ceea ce înseamnă omul și... scriitorul. Cititorului curios să afle câte ceva despre, i se oferă posibilitatea, cumva într-un fel optimist. Doar se renunțase la încheierea vol. I, după un substanțial studiu privindu-l pe Petre Pandrea, figură aparte pentru ceea ce Eugen Simion numește *Un spirit bogomilic însoțit de un Saint-Just și de un Don Juan oltean*, când a comentat două apariții editoriale referitoare la literatura produsă de Oana Orlea (*Ia-ți boarfele și mișcă*, interviu de Mariana Marin, Ed. C.R., 1991) și Ioana

Berindei (*Am făcut Jilava în pantofi de vară*, Ed. Compania, 2008), aflate multă vreme în detenție, înainte de 1989.

Răzbate din întreaga carte (*Genurile biograficului*) o pasiune devoratoare pentru studiul „de caz”. Criticul și istoricul literar Eugen Simion dorește ca „genurile biograficului” să intre – fie și acum ! – pe poarta cea mare a literaturii. Cu atât mai mult, cu cât, *biograficului* i-a fost refuzat pașaportul din cauze minore, începând cu neliteraritatea lui. Faptul că atare va avea încă de înfruntat reticența unora de specialitate, dar și a altora care exaltă astăzi cinematograful ca și televiziunea.

Ne pronunțăm și scriem convingător: *cultura imaginii nu va putea înlocui cultura scrisă. Ca să nu mai spunem axiomatic că imaginile fără text reprezintă o întoarcere la filmul mut. Ceea ce nu va fi nicodată posibil!*

1 Poate că n-aș fi dezvoltat atâtea volute de prezentare pe marginea subiectului propus de Acad. Eugen Simion – și rezolvat, cum au crezut de cuviință, alternativ, Profesorul, criticul și istoricul literar – dacă biograficului s-ar fi constituit ca reper prioritar și pentru alți cosîngenii. Dezbateri izolate despre prezența sau absența autorului dintr-o operă narativă au existat mai mereu în critica de la vârf. Dar a chibzui metodic, fie și didactic, nu cunosc vreo întreprindere similară celei finalizate de universitarul bucureștean. Învăluitor, acesta s-a ferit să condamne stilul conformist, parcă administrativ, al unor specii componente ale biograficului cum ar fi *corespondența* (oficială sau privată), *autobiografia*, anumite tipuri de *memorii*, *portretul*. În schimb, s-a arătat deschis să extragă, cu finețe și cu argumente, din fiecare în parte, tot ceea ce poate fi socotit brumă de literatură, de imaginar, de ficțiune. Care vasăzică – *ficțiunea non-ficțiunii*?!

Într-o notă explicativă, de *pro domo*, din 31 mai 2008, Profesorul, după o privire circulară în lume, se informează despre vivacitatea subiectului său în SUA, în Franța și află că *jurnalele de autor* proliferază văzând cu ochii. Ba, în Franța, Philippe Lejeune a devenit specialist în ale domeniului, prin cărțile: *Le Pacte autobiographique* (1975), *Je est un Autre* (1980), *Moi aussi* (1986). El însă nefiind singurul!

2 Prioritatea comentariilor despre *eu* se datorează explicațiilor freudiene despre *libidou*. Dicotomia acestuia – *libido al eului sau narcisic* (vizând persoana proprie ca obiect) și *libido obiectal* (persoana este obiect exterior) – le-a impus teoreticienilor francezi, să zicem, marcajul între *le dedans* și *le dehors*.

În actul creației literare, a prozei de anvergură (și nu numai !), solicitarea tuturor impulsurilor și raționamentelor creierului se dovedește un fapt normal. Exaltarea sau explorarea excesivă a unora dintre ele conduce la un anume tip de literatură. Pulașiile psihologice au cunoscut o albie compactă de afirmare începând cu sec. al XIX-lea. O asemenea literatură de o puritate subiectivă evidentă începe să aibă reguli, dincolo de principii, pe care psihanaliza lui Freud le explică sau caută să le explice științific. Ucenicii lui, contestatarii (cam numeroși) au trecut de afirmații și ipoteze, ajungând la o concluzie notabilă – omul este o ființă contradictorie, aproape permanent contradictorie. Că și filosofia, oricât pare ea de specializată pe idei, folosește creator componentele numite *conștient* – *subconștient* – *inconștient*. Și aici, filosofia germană a sec. al XIX-lea a avut un rol definitoriu pentru literatura modernă.

Pe un asemenea fundal de informații pluraliste, Profesorul Eugen Simion conștientizează absența intențiilor literare pe care le au scriitorii *genurilor biograficului*. Dar, constatând că finalizările tipărite (în timpul vieții sau postum) prezintă fructuoase și deloc neglijabile elemente literare, le aduce să funcționeze sub lumina ficțiunii. Ca orice autor de literatură prozastică, scriitorii în cauză au apelat la imaginar cu încredere, vizând chiar o rezultantă estetică. De aceea, lectorul interesat poate purcede la o ordonare a materialului actual pe specii convenite, stabilindu-și singur gradul de informație dorit, precum și deciziile de a redacta și *el* studii de profil.

Chintesența

Abstract

The author makes a book-review of Andrei Terian's monography G. Calinescu: a cincea esenta ("G. Calinescu: the fifth essence"), in which the young lecturer from the Faculty of Letters and Arts (University "Lucian Blaga", Sibiu) analyzes the critic system of the most important and influent interpreter in the Romanian literature. We read an exhaustive study, because, on the one hand, Andrei Terian was interested in discovering G. Calinescu's theoretic and philosophic sources and, on the other hand, in judging the way the critic's ideas functioned during his life. Andrei Terian dealt with discovering which were the criteria implied by G. Calinescu in his literary comments.

Keywords: G. Calinescu, critic system, impressionism, aesthetic autonomy, theory, history of literature.

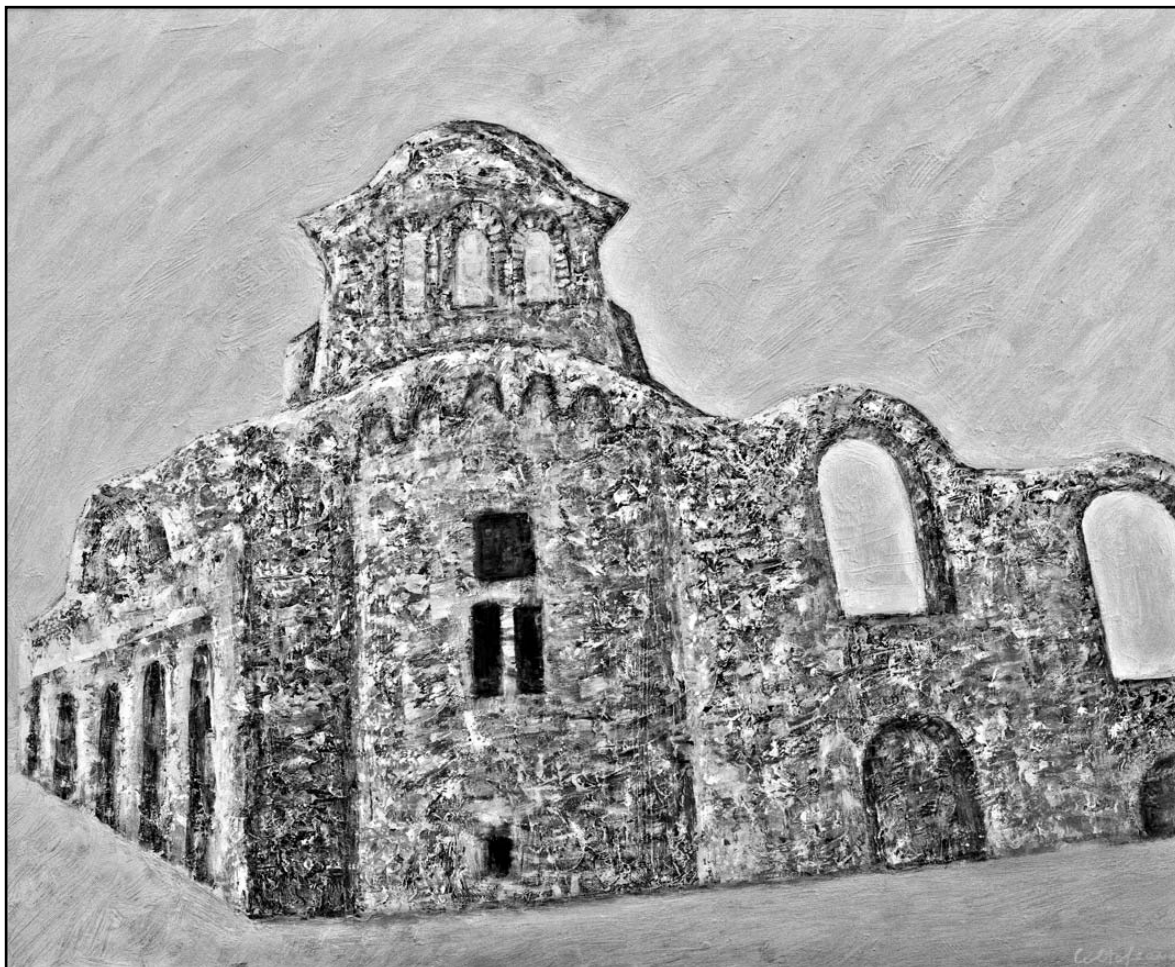
Andrei Terian debutează editorial cu o carte grea. „G. Călinescu: a cincea esență”¹ reprezintă mai mult decât cea mai valoroasă exegeză a anului 2009. În plan cultural, ne trebuie o sumedenie de asemenea lucrări în care superficialitatea să fie abandonată în favoarea minuțiozității. În plan individual, autorul demonstrează că are nu doar stofă, ci și o foarte bună croială de critic literar. De aceea, cartea este scrisă într-un stil distins, cu linii directe clare și ferme, cu remarci tăioase, cu problematizări care evită soluțiile simpliste, pripite sau inadecvate. Reușita se datorează, cu siguranță, și faptului că Andrei Terian a făcut un efort de absorbție și de asimilare culturală, contrazicând astfel marota *literaturocentrismului*.

Sistematizări

Meticulos și ordonat, cercetătorul își anunță de la început „metoda” de lectură și obiectivele vizate. Nici vorbă că autorul ar urma astfel îndemnul lui Roland Barthes. Opțiunea lui Andrei Terian ține de modalitatea inovatoare de a analiza opera critică a lui G. Călinescu: „Cartea mea pornește de la o premisă extrem de simplă: aceea că orice discurs critic se articulează sub forma unui sistem. Prin urmare, mizele ei vor fi două la număr: descrierea sistemului critic călinescian în raportare la cele mai importante sisteme critice învecinate, românești sau străine” (p. 9). Un ins posac ar găsi argumente strâmbe pentru a infirma ipoteza tânărului critic. Nu neapărat ca să șubrezească meritele cărții, ci pentru că imaginea unui G. Călinescu „impresionist” se dovedește mai convenabilă, mai lejeră și în conformitate cu niște prejudecăți ce datează de vreo șapte decenii. În studiul său, Andrei Terian revelă și relevă deopotrivă complexitatea personalității critice a lui G. Călinescu. Nu înainte de a face câteva considerații referitoare la „reprezentarea în uz” (p. 14) a autorului „Istoriei literaturii române de la origini până în prezent”. Vorbind despre cel dintâi poncif vehiculat, despre „statutul «creator» al criticii călinesciene” (*ibidem*), exegetul este îndreptățit să considere că „dacă critica lui G. Călinescu ar fi literatură și nu critică, acest lucru nu ar fi trebuit să împiedice pe criticii «adevărați» să facă ceea ce fac de obicei: adică, tratând această operă ca literatură, să-i caute nucleele generatoare și relațiile structurale, să-i semnaleze contradicțiile și regularitățile, să-i determine genul proxim și diferența specifică” (*ibidem*). Că dreptatea se află de partea lui Andrei Terian stă mărturie și eseul „Tradiție și talent personal” (1919), în care T. S. Eliot postula funcționarea literaturii ca sistem.

Viziunea monografiei speculează un culoar strâmt, lăsat liber de precedenții comentatori ai criticii lui G. Călinescu. Ceea ce pentru ceilalți seamănă cu o peșteră a

1 Andrei Terian, *G. Călinescu: a cincea esență*, București, Editura Cartea Românească, 2009, 768 pag.

ignoranței, îi apare lui Andrei Terian ca edificiu virtual: „Or, după cum am văzut, tocmai această încercare de reconstrucție lipsește din marea majoritate a comentariilor consacrate autorului *Principiilor de estetică*. Și tocmai această reconstrucție îmi propun s-o efectuez în paginile cărții de față. Adică să recompun, să descompun, să situez și să evaluez sistemul critic al lui G. Călinescu” (p. 24). Optând pentru noțiunea de „sistem” în cazul scrierilor critice semnate de creatorul „științei inefabile”, Andrei Terian se comportă precum un alchimist care extrage chintesența din ceea ce alții au catalogat drept un maldăr incoerent de texte. În urma unei asemenea acțiuni, Andrei Terian valorizează pozitiv atât ideile lui G. Călinescu despre literatură, cât și strategiile hermeneutice utilizate de acesta. Mai mult, universitarul sibian ilustrează că sunt deplasate pretențiile universaliste ale

unor concepte ca „metodă” sau „teorie”, deoarece nu există căi infailibile de acces și nici propoziții general valabile care să fie aplicate unui anumit grup de texte literare. Literatura nu cuprinde legi și nici legități imanente, întrucât, întotdeauna, interpretul stabilește *regulile jocului*. Dar altele constituie cele mai importante și mai tranșante efecte care se desprind din „Introducere”. Unul ar fi că Andrei Terian confirmă ideea lui G. Călinescu din „Tehnica criticii și a istoriei literare”, și anume că istoricul literar este fratele siamez al criticului. Celălalt, care mi se pare precumpănitor, ar fi că exegetul aduce în prim-plan distincția între critic și teoretician. Primul (re)creează sisteme și urmărește modificările care se produc în timp în interiorul acestora. Al doilea se iluzionează că descoperă modele și invariante anistorice. Primul își alege un unghi favorabil din care să privească. Celălalt se

amăgește că poate avea o viziune de ansamblu (p. 31)

Anxietatea influenței

Studiul lui Andrei Terian e și un îndrumar al dezvățului de (pre)judecățile ce țin de concepția estetică a lui G. Călinescu. Știm că, în acest domeniu, biograful lui M. Eminescu își poartă crucea absenței originalității. În opinia autorului însă, prezența sau lipsa acesteia nu constituie un criteriu precumpănitor în evaluarea eficienței unui sistem critic. Cunoaștem, de asemenea, că Benedetto Croce a avut o influență majoră asupra formării intelectuale a „mizantropului”. Andrei Terian nu se mulțumește cu bunurile comune. Nu-și potolește setea scoțând apă din fântâna din care mai toți bem câte o înghițitură. El sapă în căutarea pânzei freatice pentru a vedea cât îi datorează Călinescu maestrului italian. Capitolul „Principii de estetică” vizează tocmai detectarea axiomelor călinesciene despre literatură și depistarea, acolo unde se poate, a surselor de proveniență (p. 48). Autorul reclădește edificiul teoretic al gândirii lui G. Călinescu.

Tânărul critic se pricepe să înlăture vălul aparențelor. Un exemplu elocvent este semnalarea unui aparent paradox din sistemul călinescian. Pe de o parte, din 1927 („Valoare și ideal estetic”) până la capătul vieții („Arta e una”, 1963), fie „mizantrop”, fie „optimist”, „criticul proclamă unitatea esențială a «creației», dincolo de formele și de instrumentele pe care acesta le folosește” (p. 49). Prin urmare, precizează Andrei Terian, G. Călinescu îl urmează pe Croce în lupta „împotriva dogmatismului «formelor» pe trei direcții: teoria genurilor, relevanța curentelor literare, și disocierea între «popular» și «cult»” (*ibidem*). Pe de altă parte, G. Călinescu n-a folosit, de-a lungul carierei sale, același concept de „literatură”. Unică în expresie, literatura diferă ca modalitate de înțelegere din cauza reperului la care a raportat-o directorul „Jurnalului literar”: „debutând ca o teorie de tip expresiv, doctrina criticului român va reuși să-și aproprieze, după o lungă serie de tatonări și

reformulări, și celelalte sectoare ale procesului creator (discursul, realitatea, cititorul). Ea reprezintă, așadar, o teorie aproape «completă» (cel puțin ca intensiune), excepție făcând doar «forma» operei, pe care cronicarul *Adevărului literar și artistic* a minimalizat-o constant” (p. 75).

Impresia, expresia și idealismul critic

De ce i s-au reproșat lui G. Călinescu impresionismul și subiectivismul capricios? Pentru că, așa cum precizează Andrei Terian în capitolul „Sistematica genurilor”, atât contemporanii, cât și posteritatea nu au înțeles postulatul care, în opinia mea, generează întregul sistem călinescian. Fie că atacurile au avut ca țintă „gustul” îndoielnic al criticului, fie lipsa „metodelor”, contestatorii nu și-au dat seama că ocupau poziții neadecvate în disputa cu Aristarc: „aderând la teza croceană a unității «expresiei» artistice și încadrând critica literară în câmpul «creației», Călinescu se dispensa practic de necesitatea unei reflecții asupra acesteia ca teritoriu autonom. Ceea ce e valabil pentru artă e valabil și pentru critică, dat fiind că între cele două nu există vreo diferență de natură, ci doar diferențe de grad. Conceptul călinescian de critică derivă astfel din conceptul generic al «creației»” (p. 79). Rezolvarea propusă urmează firul demonstrației expuse în capitolul „Principii de estetică”. Soluția e rafinată până la esență.

Probabil, autorul nu și-a dat seama că, datorită nuanțelor propuse, a pus capăt răstălmăcirii câtorva fraze din articolul „Simțul critic”: „Critica astfel înțeleasă [ca tehnică, n.m.] nu poate fi învinuită de impresionism în înțelesul rău ce se dă acestui cuvânt. Căci criticul nu se conduce după *impresie*, ci după *expresia* ca pură posibilitate a spiritului său”. Interpretarea, pe care o auzisem de cele mai multe ori (pentru că nici acum nu i-am găsit sursa), era că G. Călinescu mută accentul pe valoarea expresivă a criticii, adică pe formularea memorabilă. Explicația m-a nemulțumit, deoarece, dacă așa ar fi stat lucrurile, proaspătul colabora-

tor al „Vieții literare” transforma critica în fapt de stil, adică în jonglerie lingvistică. Eu aveam altă părere. Credeam că astfel Călinescu își apără ipoteza că „momentul cu adevărat estetic din activitatea critică” îl constituie *citatul*, iar selectarea fragmentelor se producea după criteriul valorii *expresiei*. În realitate, cronicarul includea critica în cadrul literaturii.

Andrei Terian nu putea evita problema determinării tipului de critică practicat de Călinescu. Pentru a-și susține *punctul de vedere*, autorul recurge la trei argumente. Două au statut negator. Cel dintâi este însăși premisa cărții. Dacă orice critic are un sistem, atunci impresionismul devine o etichetă superficială. Următorul constă în validarea observației făcute în 1945 de directorul „Lumii” în articolul „Ce este impresionismul?”, și anume că opoziția „raționalism”-„impresionism” nu-și are justificare (p. 87). Argumentul principal, în funcție de care Andrei Terian își organizează răspunsul, reprezintă atitudinea lui Călinescu față de „metodă”. Ținând cont de înțelesul atribuit termenului în perioada interbelică („procedeu «tehnic» utilizat de scriitori – fie ei critici, poeți sau prozatori”, p. 88) și de considerațiile din „Tehnica criticii și a istoriei literare” despre „metodă” și „punct de vedere”, exegetul ajunge la concluzia: „critica lui Călinescu se prezintă, sub raport metodologic, ca un idealism monist și nominalist, de sorginte croceană: monist, pentru că respinge disocierea între «formă» (metodă) și «fond» (punct de vedere) și mai cu seamă rolul determinant al «forme»; nominalist, pentru că înțelege categoriile critice (inclusiv metodele) nu ca pe niște entități *date*, care (pre)determină desfășurarea actului critic, ci ca pe niște abstracțiuni pe care le deducem *post factum* din chiar actul critic și care se contextualizează diferit în fiecare demers exegetic” (p. 89). Soluția aleasă de tânărul critic este coerentă și merge în direcția restaurării sistemului critic călinescian. Dar Andrei Terian nu vrea să vadă numai țesătura. El încearcă să găsească acele care au cusut-o. Prin urmare, „Sistematica genurilor” devine și un ghid al metodelor folosite de Călinescu.

Cum încadrarea criticii practicate de Călinescu în sfera „idealismului monist și nominalist” are drept cauză primară creșterea eficienței întregii demonstrații, adică are o pronunțată valență *pro domo sua*, îmi voi da strădania să urnesc, la rândul meu, să-l scot pe Călinescu de sub zodia impresionismului imperturbabil, transformând „metoda” într-o altă pârghie. Să revenim la „Tehnica criticii și a istoriei literare”, la momentul în care eseistul recuperează un instrument al măsurării valorii artistice: „Am zis că simțul critic constă în sentimentul că opera a urmat întocmai norma propriului și latentului nostru spirit creator, că adică, dacă am fi avut aceeași idee, am fi exprimat-o întocmai. Aceasta în teorie. Cu asta ajungem la o comunitate simpatetică cu autorul, cu asta înțelegem, dar putem încă să ne înșelăm asupra treptei pe care o ocupă opera în ierarhia valorilor. Atunci intervine o metodă foarte veche și foarte solidă: compararea cu capodoperele universale”. Se impune o precizare. Nu termenii comparației contează, ci comparația ca atare, deoarece ea reprezintă operațiunea critică fundamentală. Compararea cărților între ele înseamnă adevărata autonomie a esteticului. Nu știu unde începe ficțiunea, dar sunt sigur unde nu se alterează: în raportarea literaturii la ea însăși. Cu asta se ocupă criticii. Singurii impresionisti sunt cei care admiră o carte ca și cum ar fi singura din lume. Impresioniștii se lasă seduși. Când citesc, impresionistii trăiesc emoții psihologice. Criticii autonomiei estetice trăiesc sentimentul valorii textului, dar nu-l exaltă, ci îl discern prin raportare la celelalte opere literare. Printre aceștia se numără și Călinescu.

Universul criticii

Concepția lui G. Călinescu despre poezie reprezintă unul dintre cele mai atractive și mai bulversante ochiuri din rețeaua lui critică. Deoarece nu pot să zăbovesc asupra fiecărui subcapitol al cărții lui Andrei Terian, m-am decis să mă ocup în detaliu de scrierile mele preferate din opera călinesciană: „Principii de estetică” (inițial „Curs de poezie”) și, în primul rând, „Universul poeziei”.

Paradoxul este că, la întrebarea „ce este poezia?”, G. Călinescu răspunde pe lângă subiect, rezolvând problema „cum este poezia?”. Sau cel puțin așa pretinde în ambele cazuri. Situația rămâne ciudată în mare măsură, având în vedere că Andrei Terian specificase că, în permanență, autorul „Vieții lui Mihai Eminescu” s-a arătat mefient față de binomul *formă-conținut*. De fapt, lucrurile sunt complicate. Întâi din cauza *bazamentului* criticii „mizantropului” – adică a „tezei unității «expresiei» literare” – care îi impune lui Călinescu să-și literaturizeze orice tip de discurs. Apoi, din pricina experienței de lectură care, fiind dominată de modelul secular al poeziei cu sens (nu neapărat univoc), i-a generat criticului automatismul de a căuta semnificații.

Dacă Lovinescu identifica poezia cu însăși literatura, Călinescu oscilează între „superioritatea poeziei în raport cu celelalte genuri literare și unitatea «expresiei» artistice” (p. 105). Această indecizie îl ajută enorm. Îl ferește, în mare măsură, de falimentul reducăționismului: „[...] Călinescu va opera în conceptualizarea și comentarea liricii cu două seturi de criterii: «plastic» (*literaritatea*), care constituie un numitor comun întregii literaturi, respectiv «muzical» (*poeticitatea*), care marchează teritoriul specific poeticului” (p. 105). Ar fi o eroare să credem că, procedând astfel, Călinescu oferă două definiții diferite ale poeziei. Mai degrabă, el individualizează două modele în cadrul poeziei.

Minuțios ca de fiecare dată, Andrei Terian începe discuția despre „Principii de estetică” cu inventarierea surselor teoretice: dublul strat „purist” alcătuit din abatele Bremond și Paul Valéry și nelipsitul substrat catalitic crocean. Încă o argumentație seducătoare și aproape riguroasă îl ajută pe tânărul critic să înscrie pseudopreceptele într-o „poetică ieșită de sub mantaua simbolismului cu «iz» purist, care, deși concede lirismului un anume «sens» (adică o «structură»), tinde spre abolirea referinței și, implicit, a semnificației opereii” (p. 111). Am o singură obiecție. Dacă poezia *liturgică* „tinde spre abolirea referinței”, asta nu impune anularea „semnificației opereii”, întrucât decodarea poemului nu survine în

urma raportării lui la lumea obiectelor și a fenomenelor. Decodarea se produce fiindcă, după cum susține Călinescu, „[...] *departe de a fi lipsiți de intelectualitate, poeții par a spune ceva*” sau, și mai concludent, „Organizarea spiritului presupune totdeauna un sens și lucrul a început să fie observat. Dementul nu mai este în stare de a ne comunica nimic, întrucât s-a alienat de logica noastră, dar atitudinea lui este de a spune ceva. Dacă vorbirea lui n-are sens, ea are forma cel puțin a sensului”. De asemenea, Călinescu precizase că poeții ca și nebunii comunică „nevoia fundamentală a sufletului uman de a prinde sensul lumii”. Iar criticii par că-i ascultă și că-i înțeleg, resimțind nevoia fundamentală a sufletului uman de a recupera, din haosul ceremonial, un mesaj abscons. Misiunea lor nu e deloc dificilă, ținând cont de faptul că poeții își declamă versurile purtând o mască, amplificându-și astfel vocile.

La începutul secțiunii despre „Universul poeziei”, Andrei Terian evidențiază cele câteva puncte de tangență între dialogul din 1948 și „Cursul de poezie”. Cu această ocazie își rectifică eroarea din concluzia secțiunii anterioare, recunoscând că, în 1938, Călinescu nu pregeta „prezența sensului și chiar a referinței” (p. 112). Tânărul critic ne înștiințează că gestația conceptului „hieroglific” a durat aproximativ douăzeci de ani de acumulări estetice, filosofice și, mai ales, ezoterice.

Analizând „Universul poeziei”, Andrei Terian polemizează cu opiniile expuse de Nicolae Manolescu în „Despre poezie”. Întâia observație pe care i-o face tânărul critic autorului „Istoriei critice...” este că disjunția dintre „poetic” și „nepoetic” din dialogul călinescian nu se bazează pe trăsăturile inerente ale obiectelor, ci „depinde de doi factori (eul și universul), dintre care cel puțin primul rămâne variabil. În plus, Călinescu avertizase că «e greșit să considerăm lucrurile în sine, trebuie să le raportăm la ideea generală»” (p. 116). Acest argument textual ar fi completat și de refuzul, exprimat de Călinescu în diverse rânduri, de a recunoaște „pertinența unei ipotetice diviziuni între obiectele/cuvintele «poetice» și

cele «nepoetice»” (*ibidem*). Dar, o asemenea poziție inconsecventă reprezintă „o variantă a oscilației între subiectivitatea și obiectivitatea cunoașterii, care rămâne una dintre contradicțiile definitorii ale sistemului critic călinescian” (*ibidem*). Prin urmare, deși raționamentul său are la temelie premise incorecte, dreptatea se află de partea lui Nicolae Manolescu, pentru că tocmai raportarea obiectului la „ideea generală” îi conferă trăsătura „poetică”. Universul poeziei se constituie ca o neîncetată dinamică de simboluri care intră, ies sau revin în funcție de convenția estetică dominantă, în speță practica literară: „Adevărurile formulate de noi sunt toate *a posteriori*”, precizează Călinescu. Uzul impune poeticitatea, iar poetul este cel care o recunoaște. Oprindu-se la fructele care au acces sau nu în poezie, Călinescu susține că acestora „le trebuie vechime lirică și semnificație”. Nu trebuie omis pasajul în care „mizantropul” recunoaște mutația valorilor estetice: „Însă poetul viitorului își va modifica simbolurile. Un cer plin de avioane huruind va înlocui convenția păsărilor migratoare ce se întorc, o negură de avioane negre va lua locul corbilor”. Înlocuirea se realizează în virtutea principiului substituției. Nu contează obiectul, ci ideea semnificată de acesta.

Cealaltă obiecție pe care Andrei Terian i-o aduce lui Nicolae Manolescu privește mențiunea fostului cronicar al „Contemporanului” că „pentru G. Călinescu «poeticul are un criteriu în afara poeziei»” (p. 116). Nici de această dată exegetul nu reușește să răstoarne validitatea percepției directorului „României literare”: „Însă mai potrivit ar fi să recunoaștem că, de fapt, autorul textului din 1948 a renunțat la ambiția de a ne mai oferi un astfel de criteriu” (*ibidem*). Să ne întoarcem la replica lui Călinescu: „Criteriul îl găsesc în sensul cel mai general al lumii. Universul începe (în închipuirea noastră) printr-un moment genetic, atinge un punct de vitalitate juvenilă, trece apoi printr-o fază variabilă de desfășurare, apoi declină, se stinge și încetează”. Concepția despre univers reprezintă o convenție culturală. Iar sensul simbolurilor constituie o convenție secundă. Deși orice simbol care pătrunde în

poezie nu are referință în lumea reală (Ceahlăul din versuri nu este același cu masivul din Carpați), semnificația unui poem nu derivă din propria structură, ci preia sarcina hermeneutică, din exterior, din percepția asupra lumii. Microcosmosul repetă macrocosmosul. De altfel, simbolul poate fi catalogat, cu un paradox, drept prezența unei absențe. Iar aceasta din urmă e convenția culturală.

Există încă o deficiență a criteriului călinescian. „Hieroglifele” din „Universul poeziei” au caracter monosemantic, și nu obscur, în virtutea raportării obiectelor la mentalitatea iudeo-creștină despre timp. Pe de o parte, parabola cronologică, definită de un punct inițial, unul maximal și unul final, e o variantă a concepției vectoriale, anabazice despre istorie.

Ce s-ar fi întâmplat dacă autorul „Vieții lui Ion Creangă” ar fi optat pentru reprezentarea ciclică a timpului? Răspunsul depășește mijloacele noastre.

Epica inefabilă

Concepția lui G. Călinescu din „Tehnica criticii și istoriei literare” se numără printre valorile care tind să devină marote. Deoarece, pe de o parte, cunoașterea articolului este trunchiată, rezumându-se, în genere, la paragraful inițial, în care autorul consideră că istoria și critica literară reprezintă fețele unei monede și că, pentru a scrie o istorie literară, orice exeget trebuie să întrebuițeze doar criteriul estetic. Pe de altă parte, până la studiul lui Andrei Terian, a lipsit o privire critică a opiniilor expuse în textul din 1938, și asta din pricina sentimentului unicității ideilor călinesciene, sentiment statornicit și de complexul sincronizării culturale. Numai că, sub atitudinea sincronistă se cuibărise, involuntar, protocronismul. Având sursele la îndemână, tânărul critic ne înștiințează că, la data când Călinescu o enunță, ideea avea o vechime de aproximativ patru decenii (p. 263).

După ce deconspiră falsa unicitate a ideilor din „Tehnica criticii și a istoriei literare”, Andrei Terian își îndreaptă atenția asupra studiului „Istoria ca știință inefabilă

și sinteză epică”, în care descoperă adevărata originalitate. Având ținuta riguroasă a cursului universitar, articolul din 1947 a fost ocolit de majoritatea comentatorilor, excepție notabilă făcând Mircea Martin („G. Călinescu și «complexele» literaturii române”). Terenul nefiind desțelenit, tânărul exeget a sesizat că inovația lui Călinescu în materie de gândire despre istoriografie se manifestă abia în pragul instalării „democrației populare” în România: „Posteritatea unor idei similare cu cele expuse aici poate fi urmărită nu neapărat în teoria critică a unui Roland Barthes (așa cum a încercat Mircea Martin), cât mai ales în scrierile unor gânditori contemporani precum Hayden White, F. R. Ankersmit sau Jörn Rüsen” (p. 277).

Și critică, și istorie

Analizele făcute studiilor precedente îl ajută pe Andrei Terian să observe că, într-un interval de nouă ani, G. Călinescu a integrat istoria literară în critică, iar apoi în istoria „generală”. Prin urmare, s-a lovit de următoarea dificultate: „istoria literară nu se poate constitui ca disciplină decât fie prin sacrificarea dimensiunii «estetice» a operelor (caz în care încetează a mai fi *literară*), fie prin suspendarea raporturilor cronologice în care acestea se află întrețesute (caz în care încetează a mai fi *istorie*)” (p. 278). Dacă, în 1938, G. Călinescu suspendă istoria, înseamnă că voluminosul său tom din 1941 trebuia să se numească, mai degrabă, „Critica literaturii române de la origini până în prezent”? Întrebarea nu-și are rostul. Chiar inserarea în titlu a două noțiuni temporale – oricât de vagi ar fi – atestă că lucrării nu-i lipsește spiritul istoric, ci devenirea istorică.

Care sunt nodurile și semnele sistemului „Istoriei literaturii...” și cum reușește autorul să fie și critic, și istoric? După cum remarcă Andrei Terian, Călinescu însuși afirmase în *Prefața* cărții că a organizat materia de studiu după principiul monografic al autorilor. Dificultatea creatorului „științei inefabile” consta în găsirea regulilor de întrebuițare a operațiilor de selecție și de combinare. Autorii nu puteau fi așezați

sub umbrela curentelor literare, întrucât – din cauza influenței monismului crocean asupra căreia insistă Andrei Terian – Călinescu a preferat abordarea tipologică a fenomenelor artistice. Unitatea de măsură a literaturii române în istoria călinesciană ar fi „grupul” lui Sainte-Beuve, care urmărea să determine «familii de scriitori» nu atât după trăsăturile structurale ale operelor, cât după afinitățile temperamentale și afilierea instituționale ale autorilor («socialiști», «nuveलिști», «simboliști», «intimiști» ș.a.m.d)” (p. 283).

Evaluări

În cartea sa, Andrei Terian a inventariat elementele preluate de autorul „Poeziei «realelor»” de la alți critici. Dacă evaluarea sistemului călinescian ar depinde exclusiv de eficiența împrumuturilor, atunci ar fi de ajuns următoarea constatare: „Călinescu a jucat întotdeauna la două capete, ceea ce i-a permis să producă o gamă relativ bogată de interpretări și de evaluări” (p. 233). Lucrurile nu stau întocmai. Pentru că evaluarea sistemului ține și exporturile culturale. Însă „G. Călinescu nu a influențat niciun critic important din afara țării noastre” (p. 656). În atari condiții, propriul sistem îl situează pe Călinescu printre „marii critici și istorici literari est-europeni din prima jumătate a secolului trecut” (p. 656). Cel puțin deocamdată, iar Andrei Terian știe cel mai bine că sistemele sunt dinamice.

În final, mă încumet să răspund la întrebarea pe care o implică observația că, în „Istoria critică...”, Nicolae Manolescu îl așază pe G. Călinescu în centrul canonului autohton. Pentru că istoriile literaturii sunt create de critici, iar poezii, prozatorii și dramaturgii reprezintă factorii auxiliari. Doar criticii au viziunea literaturii ca sistem. La acestea se adaugă și afirmația autorului „Temelor” că singurul critic literar genial român a fost G. Călinescu.

Andrei Terian se dovedește modest când precizează că nu știe dacă există o „a cincea esență” a literaturii. Criticul cel mai însemnat al celei de-a treia generații călinesciene a găsit chintesența în sistemul critic.

Iordan DATCU

O carte fundamentală despre tânărul Eugen Ionescu

Abstract

The author makes a book-review of Eugen Simion's study entitle Tanarul Eugen Ionescu ("The Young Eugen Ionescu"), in which the critic emphasizes the role of the Romanian culture in the intellectual background of this outstanding writer. Eugen Simion considers Ionescu an important critic of the period before the Second World War.

Keywords: Eugen Simion, Eugen Ionescu, Romanian culture, absurd theatre, literary criticism.

*Tânărul Eugen Ionescu*¹ este, în contextul operei critice a lui Eugen Simion, una scrisă într-o stare de spirit specială, pe care autorul o mai încercase înainte o singură dată, când a scris *Dimineața poezilor* (1980). O stare de spirit caracterizată de bucurie, de o vădită plăcere de a trata un astfel de subiect. Un subiect deloc comod și de aceea mobilizarea de a-l trata a fost totală și de lungă durată. Cartea de acum vine după un lung proces de gestație, început în anii (1970-1973) când tânărul critic literar s-a aflat ca lector la Universitatea Sorbona IV și l-a cunoscut pe Eugen Ionescu, întâlnirile cu el fiind consemnate în jurnalul parizian al criticului, *Timpul trăirii, timpul mărturisirii* (1977), continuat cu paginile antologate din *Nu în Antologia criticilor români* (1979), unde Ionescu este situat alături de E. Lovinscu,

Pompiliu Constantinescu, Mihai Ralea, Perpessicius și Șerban Cioculescu, cu paginile pe care i le-a consacrat în *Întoarcerea autorului* (1981), cu prefața la traducerea în limba franceză a volumului *Nu* la Gallimard (1986), cu paginile despre el în volumul *Ficțiunea jurnalului intim* (2001), cu cele din volumul *Eugen Simion comentează pe Mircea Eliade, V. Voiculescu, Eugen Ionescu, Perpessicius, Tudor Vianu* (1993), cu studiul monografic *Tânărul Eugen Ionescu* (2006), prima ediție, apărută într-un tiraj confidențial, a cărții de acum, aceasta mult amplificată. O lungă gestație deci, timp de patru decenii, timp în care pasiunea pentru Ionescu l-a determinat pe autorul cărții să-și urmărească subiectul „ca Javert pe Jean Valjean”, timp în care autorul lui *Nu* i-a ieșit „mereu în cale”, la propriu și la figurat.

Opiniile lui Eugen Ionescu, din cronicile și eseurile sale, despre lumea românească, despre spiritul și mentalitatea românilor, despre literatura lor, sunt examinate de Eugen Simion cu constantă finețe în narațiunea sa critică. Criticul analizează și ia distanță critică, atunci când este cazul, față de opinii ca acestea: lipsa de spirit critic a românilor, absența unei tradiții românești, neautenticitatea valorilor trecutului, lipsa rezistenței intelectuale a românilor, enciclopedismul lor, care se exprimă printr-o „veșnică fugă de pe un plan pe altul, pe altele”, servilismul lor prooccidental, balcanismul lor. Tânărul Ionescu, dar și scriitorul stabilit la Paris, detestă „țara tatălui” (acesta văzut ca un cumulard al tuturor tarelor morale și comportamentale), categorii întregi, a popilor, a procurorilor, a profesorilor secundari, aceștia din urmă văzuți ca „breasla cea mai incultă, inertă, inactuală”. În plan literar, negația este, de asemenea, totală: românii nu au teatru, nu au roman, nu duc nimic până la capăt (adamismul românesc), criticii lor literari sunt „plicticoși și obtuși”, intelectualul român moare când ajunge la maturitate. Răspunsurile criticului nu întârzie să se exprime: exemple românești de longevitate creatoare nu au lipsit, nume ca T. Arghezi, Lucian Blaga,

1 Eugen Simion, *Tânărul Eugen Ionescu*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2009, 430 p.

Emil Cioran, Mircea Eliade, Eugen Ionescu însuși fiind concludente. Cât privește absența spiritului critic, Eugen Simion replică: „Critica literară este, totuși, o forță spirituală în literatura română; avem mari critici, poate prea mulți și prea importanți pentru o literatură atât de tânără”. În privința occidentalizării orașelor noastre, criticul este surprins să afle că tânărul Ionescu este împotriva acestui proces: „Ei bine, scrie criticul, Eugen Ionescu este – să se afle – împotriva occidentalizării Capitalei noastre. Este cu hotărâre, cu disperare contra. Dacă Bucureștiul începe să se modernizeze (occidentalizeze) va fi un dezastru.” Altă dată, nu se raliază la opiniile ionesciene despre cultura și sufletul balcanic, pe care le socotește *superficiale*.

Toate aceste despărțiri de opinii ale lui Eugen Ionescu sunt formulate cu detașare, cu calm. O singură dată criticul taxează mai

drastic o opinie a lui Ionescu, aceea că nu „pot exista oameni, evenimente și entuziasme în țara românească și să nu se fleșcăiască”, la care replică fără menajamente: „judecată severă, cu durități și arome de mahala românească.”

În opiniile despre literatura română, Eugen Simion îl întâlnește permanent pe eseistul inteligent, dar imprevizibil, subiectiv, contradictoriu, antinomic, inconstant, egocentric, nihilist, excentric, cu „atitudini duble”, pe „intelectualul autentic, cu simț metafizic și serioasă cultură literară, un spirit înspăimântat de existență”, pe eseistul care scrie despre tineri, dar nu și despre Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga, Hortensia Papadat-Bengescu, G. Călinescu prozator, pe eseistul care formulează aprecieri pozitive despre versurile lui... Ilie Dogaru, despre poemele cu „finalitate metafizică” ale lui Mihai Vâlsan, des-

pre paginile de debut ale lui Gabriel Bălanescu, în care găsește „mai multe fărâme de genialitate sau ceva care suplinește genialitatea: fervoarea.” Eseistul care publică și cronici plastice are aprecieri surprinzător negative despre Th. Pallady, la care nu găsește „nimic extraordinar, cu scăderi îndeajuns de vădite”. Eugen Simion replică și aici: „Este mai mult decât o eroare de gust, este o gafă surprinzătoare”.

Autorul volumului *Nu* este tratat cu seriozitate, cartea lui nu este, cum au spus unii contemporani la apariția ei, o colecție de giumbușlucuri; dimpotrivă, autorul ei este un critic literar care avea simțul umorului, al ironiei fine, care avea o judecată estetică „în general dreaptă”. Bunele aprecieri nu-l determină pe Eugen Simion să exagereze: tânărul Eugen Ionescu „este un personaj notabil în peisajul literar românesc din anii '30, rolul său fiind cu precădere acela de detonator.”

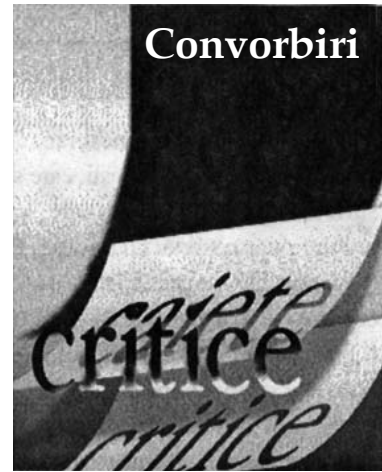
Într-o bună parte din cartea sa, Eugen Simion examinează creația în limba română a lui Ionescu și nu se lasă înșelat de declarațiile acestuia că nu datorește nimic literaturii române, spiritualității românești, că Eugen Ionescu nu datorește nimic lui Eugen Ionescu. Concluziile criticului la această problemă esențială este deplin convingătoare: „Formația lui intelectuală și artistică este, oricum, preponderent românească. Există un «spirit românesc» bine marcat în eseistica lui și chiar în modul său de-a fi. Chiar gustul negației vine pe o tradiție românească. Chiar crizele lui de disperare, metafizica lui, trecerile imprevizibile de la tachinerie la angoasă, de la jocurile spiritului la filosofia morții sunt, toate, într-o tradiție care, pornind de la Eminescu, străbate toată marea poezie românească... Ce-a lăsat Eugen Ionescu culturii din care voia să evadeze în momentele sale de disperare? A lăsat o eseistică excepțională care, după aproape o jumătate de secol, a început să dea roade în spiritul noilor generații. A lăsat un mod neconvențional de a trata literatura, a «desolemnizat» critica românească și, cum am precizat în mai multe rânduri, a introdus fără complexe discursul autorului în discursul criticului. În fine, Eugen Ionescu a

creat prima *anti-piesă* (în varianta teatrului absurdului) în limba română, *Englezește fără profesor*. Este începutul unei mari cariere europene și a unei școli în teatrul universal.”

Spuneam la începutul acestor însemnări că *Tânărul Eugen Ionescu* a fost scrisă cu plăcere. Plăcere care, adăugăm, îl contaminează pe cititorul cărții, care o parcurge cu interes nediminuat până la ultimele ei pagini, și asta pentru că descoperirile criticului sunt multe și importante, între ele fiind de amintit constatarea că Eugen Ionescu „are o operă românească mai numeroasă decât bănuiam noi până de curând”, că „dincolo de negaționismul lui se ascunde un spirit metafizic”, în fine, că negația este la Eugen Ionescu „o formă de iubire împărtășită”. Mai este ceva esențial: modul cum citește criticul mărturiile/jurnalele unor contemporani ai scriitorului, în care constată că lipsește o dimensiune importantă, cea religioasă, a autorului lui *Nu*. Cartea lui Eugen Simion, acum la a doua ediție, substanțial îmbogățită, este rodul lecturii integrale a operei românești ionesciene și al ecurilor ei critice. Când unele observații asupra ei au fost esențiale, le citează cu mare admirație, fără rezervă, cum este cazul premoniției lui Șerban Cioculescu: „Atenție la recomandarea făcută de acest critic care are reputația de a fi mai totdeauna «rău» (Șerban Cioculescu, bineînțeles); el recunoaște talentul umoristic al lui Eugen Ionescu, fantezia, verva, inteligența și-i cere să le dezvolte, nu în critică (unde e nevoie de seriozitate), ci acolo unde se cuvine: în schiță, în satiră, în comedie, în versuri... Intuiție formidabilă! Văzând-o (citind-o), îți vine să zici că merita ca Eugen Ionescu să scrie o carte atât de vulnerabilă (*Nu*) pentru a smulge unui critic așa de zgârcit cu laudele o previziune atât de inspirată. Cu adevărat «frivolul» Eugen Ionescu a confirmat, după două decizii, în altă limbă, e drept (după exercițiul românesc din 1943: *Englezește fără profesor*!) «așteptările bune» pe care le consemna în 1934 criticul ce demisionase din Comitetul de premiere pentru a protesta împotriva unei cărți denigratoare. Sucit și miraculos mai poate fi destinul literar!”

"Trecutul părinților noștri"

Interviu cu Profesorul Mihai Grünfeld

Abstract

In October 2009, Lucia Cherciu interviewed Professor Mihai Grünfeld from Vassar College (Poughkeepsie, in the state of New York), the author of an autobiographic book entitled *Leaving - Memories of Romania*. Mihai Grünfeld left his native country in 1969, at the age of 18. He told Lucia Cherciu how he emigrated with his brother. In addition to this, he spoke about the period spent by his father and mother at the concentration camp of Auschwitz.

Keywords: Mihai Grünfeld, Romania, communism, emigration, memories, holocaust.

Lucia Cherciu: Dragă Domnule Profesor Mihai Grünfeld, mă bucur să am plăcerea să aflu mai multe despre cartea dumneavoastră recentă și despre cariera dumneavoastră de profesor universitar și scriitor. Am citit cu mare interes „Leaving – Memories of Romania” publicată de curând de Millrock Writers Collective și care poate fi cumpărată la următoarea adresă pe internet: www.Leaving-MemoriesofRomania.com sau www.MillrockWriters.com și aș vrea să vă pun câteva întrebări.

Mai întâi, când ați plecat din România și ce v-a determinat să luați această hotărâre la o vârstă atât de fragedă?

Mihai Grünfeld: Am plecat împreună cu fratele meu - de fapt am fugit, deoarece legal nu se putea pleca – din România în ianuarie 1969, la optsprezece ani. De la o vârstă destul de fragedă, cum spuneți, și influențat în special de filmele străine care veneau în România în anii șazeci, am dorit să plec din țară și să vizitez lumea. Ocazia a apărut când trupele pactului de la Varșovia au invadat Cehoslovacia în 1968. Fratele meu și cu mine am profitat de moment ca să fugim. Am călătorit ca turiști în Cehoslovacia și de acolo am trecut în Austria, unde am început un periplu de emigrare care a durat ani de zile. Deși nu știam aproape nimic despre Vest, despre ceea ce ne aștepta

în străinătate - și totul a fost o surpriză pentru un băiat de optsprezece ani - cred că eram pregătiți pentru orice și când ocazia a apărut ne-am simțit gata de aventură.

Cum ați ajuns la hotărârea de a folosi genul autobiografiei mai degrabă decât, să spunem, povestirea sau romanul?

Când am început să scriu, nu am fost sigur care ar fi genul cel mai potrivit. În cele din urmă, materialul a fost cel care a decis. Proiectul inițial a fost să scriu un fel de eseu-povestire despre anii de emigrare care m-au dus în Austria, Israel, Italia, Suedia și Canada înainte de a mă stabili în Statele Unite. Ca să pot explica cine a fost băiatul care la optsprezece ani a decis să emigreze, să se lanseze la așa o aventură plină de necunoscut, a trebuit să mă întorc la copilărie. Explicația am căutat-o în familie și în adolescența mea în Cluj, în felul în care am fost educat de părinții mei, supraviețuitori ai lagărelor de concentrare, în prietenii mei din copilărie și în special în ambiantul socialist plin de restricții, dar și de visuri și speranțe în care am crescut. Forma care a rezultat la sfârșit e o colecție de schițe, de povestiri directe din perspectiva copilului și adolescentului, presărate cronologic cu elemente autobiografice din perspectiva adultului, la timpul prezent.

V-am citit cu mare plăcere cartea și am fost impresionată de tandrețea și delicatețea cu care ați înfățișat portretul mamei dumneavoastră, Rozalia. Ați putea să-mi spuneți mai mult despre ea?

Mama a fost o ființă fragedă, tăcută, deprimată, care a supraviețuit lagărului de concentrare din Auschwitz. Înaintea deportării lucra ca fotograf în Cluj, era căsătorită și nu avea copii. La vîrsta de 33 de ani a fost deportată împreună cu soțul, părinții, două surori și un frate. Numai mama, Rozalia, și fratele ei, Zoli, s-au reîntors, zdrobiți de experiența lagărului. Deși a început o viață și o familie nouă și a avut doi copii cu tatăl meu, Ludovic, ea nu și-a revenit niciodată pe deplin din experiența lagărului. A rămas o ființă care avea nevoie de un umăr pe care să se sprijine, și eu am fost umărul acesta. Am crescut lângă ea, cu ea, susținând-o, ajutând-o de când am fost un copil. Pe umărul meu a plâns când, deprimată, nu mai putea să îndure situația vieții și mie îmi spunea că aștepta ca o bombă atomică să-i termine existența pentru totdeauna. În același timp, mama era o ființă plină de iubire și, deși tăcută, niciodată nu m-am îndoit de dragostea ei pentru mine.

Ați descris în carte faptul că părinții nu v-au povestit prea multe despre experiența lor în lagărele de la Auschwitz și Dachau. De ce credeți că nu v-au spus și ce ați făcut ca să aflați mai mult despre ei? Cum este experiența de a nu vă cunoaște bunicii?

Cum am spus mai înainte, mama și fratele ei au fost unici supraviețuitori ai familiei Roth. Tata - familia Grünfeld - împreună cu soția sa, doi copii, fratele și părinții a fost deportați la Dachau. El a fost singurul care s-a întors. Există supraviețuitori ca Primo Levy sau Elie Wisel, de exemplu, care au descris în amănunte și cu succes viața în lagăre și chinurile prin care au trecut, dar părinții mei, ca mulți alți supraviețuitori, nu au fost capabili să vorbească despre deportare. Când îi întrebam despre lagăre nu ne răspundeau. Și explicația pe care ne-o dădeau câteodată era că le cauza prea multă durere să vorbească, să-și amintească. Nu puteau, așa că experiența

concretă a deportării părinților noștri a dispărut pentru noi, pentru copii. Și împreună cu experiența lagărelor, părinții nu au mai putut să vorbească nici despre ceea ce s-a întâmplat înainte de lagărele de concentrare. Pentru noi a dispărut trecutul părinților noștri. Când am fugit din România, la optsprezece ani, nu știam numele bunicilor mei, pe care, bineînțeles, nu i-am cunoscut niciodată. Nu știam unde au trăit bunicii și părinții înainte de deportare. Nu știam că tata a avut doi copii care au pierit în lagăre. Totul a dispărut pentru noi. Părinții au dorit să uite totul și noi, copiii, am rămas fără o istorie a familiei.

O altă consecință directă a deportării și suferințelor părinților în lagăre a fost că ei nu au vrut ca noi să mai fim evrei, nu au dorit să continuăm identitatea pentru care au plătit atât de scump. Părinții au decis că noi, copiii lor, noua generație, o să creștem fără o identitate evreiască. Nu ne-au învățat idish, deși vorbeau între ei limba, nu ne-au dat o educație religioasă, deși tata a fost credincios până la sfârșitul vieții, și nu ne-au vorbit despre ceea ce înseamnă să fim evrei. La sfârșit, identitatea a fost mult mai puternică decât planurile părinților și s-a transmis în ciuda dorințelor lor. Întotdeauna am știut că suntem evrei. Și mediul antisemit în care trăiam în România nu ne lăsa să uităm că suntem evrei.

Ca și părinții noștri, noi, copiii, am încercat să uităm trecutul. Până la vârsta de cincizeci de ani nu am dorit să știu mult despre Holocaust. Știam generalități și văzusem câteva filme, dar îmi spuneam că nu mă interesează, că e prea dureros, că nu aveam nevoie să știu. În asta, repetam exact ceea ce făcuseră părinții mei și pentru mine prețul a fost neștiința, ignorarea adevărului. Dacă aș fi continuat așa, copiii mei ar fi rămas fără o istorie. Când am început să-mi scriu autobiografia, s-a deschis cutia Pandorei și nu am mai putut s-o închid. Am început să caut informații, de la un verișor care mai trăiește în București, de la cunoscuți, de pe internet, din cărți. Anul acesta mă întorc în România să caut informații despre bunicii mei înainte de deportare. De asemenea, mă duc la Auschwitz și Dachau unde părinții

au supraviețuit. E un peregrinaj necesar acum. Trebuie să văd cu ochi mei ca să înțeleg – dacă e posibil să se înțeleagă așa ceva – prin ce au trecut părinții mei și la ce au supraviețuit. Aș dori, de asemenea, să găsesc informații și despre restul familiei, de la cei ce au pierit, dar nu sunt prea optimist. În sfârșit, aș dori să-mi schimb felul în care îmi înțeleg părinții. Doresc să-i văd nu ca victime, dar ca supraviețuitori. Și cartea mea e o mărturie și un dar copiilor mei, dorind ca ei să știe ceea ce eu nu am știut, dorind ca ei să-și cunoască istoria.

Care a fost reacția tatălui când v-a vizitat în Statele Unite? Cât de des a venit să vă vadă?

După zece ani de la plecarea mea din România, în 1969, autoritățile i-au permis tatei să ne viziteze și a venit în fiecare an sau odată la doi ani. Prima dată a stat timp de câteva luni de zile, cu fratele meu în Toronto și cu mine în Berkeley, California, unde îmi terminam doctoratul în spaniolă. După aceea a stat mai puțin.

Bineînțeles că i-a făcut mare plăcere să vadă că ne-am făcut o carieră aici în Vest. Tata a vorbit întotdeauna cu mândrie

despre succesul nostru, despre faptul că nu ne-am pierdut în străinătate, deși a trebuit să ne descurcăm singuri, fără rude, fără bani și fără ajutorul nimănui. Fratele meu e medic acum, eu sunt profesor universitar și amândoi avem o familie și copii. Din păcate, tata l-a cunoscut numai pe unul din nepoți, pe David, fiul fratelui meu, și nu a mai apucat să-i cunoască și pe copiii mei înainte ca el să moară în Cluj în 1988. După fiecare vizită el s-a întors acasă la Cluj, deși noi am fi preferat ca să rămână aici. Bineînțeles că tata a fost copleșit de ceea ce a văzut în Statele Unite și i-ar fi plăcut să rămână, dar nu credea că va fi capabil să învețe o limbă nouă și i-a fost frică să nu se simtă singur, fără prieteni și cu o viață foarte restrânsă aici, în America. Așa că s-a întors în România după fiecare vizită și și-a terminat zilele acolo.

Spuneți-mi mai multe despre experiența dumneavoastră imediat după plecarea din România în 1969. Ce v-a determinat să vă orientați spre limbi străine și în special asupra limbii spaniole și a literaturii latino-americane?

După plecarea din România am început o peregrinare destul de lungă care m-a dus în Israel, Italia, Suedia și Canada. Fiindcă nu vorbeam engleza, a trebuit să învăț în fiecare țară o limbă nouă. Când am ajuns în Canada, am început să studiez franceza și spaniola la facultate în Toronto. Amândouă fiind limbi romanice, nu mi-a fost prea greu să le învăț. Engleza am deprins-o de la televizor, citind ziarele și din interacția zilnică cu prietenii din Toronto. La facultate în anul trei, citind romanele sud-americane din anii 1970, din perioada de vârf, mi-am dat seama că mi-am găsit chemarea, că doresc să-mi continui studiile și să predau literatura latino-americană. În continuare, m-am dus la Bogota, în Columbia, timp de un an, ca să-mi perfecționez spaniola și să mă asigur pe deplin că într-adevăr mă pasiona și cultura vie, cultura adevărată a Americii de Sud, și nu numai romanele pe care le citeam. M-am întors din Columbia decis să-mi iau doctoratul. Și asta e profesia mea acum, după treizeci de ani: profesor de limba spaniolă și de literatura și cultura latino-americană la Vassar College.

La începutul cărții menționați faptul că, deși vorbiți mai multe limbi străine, nu vă simțiți pe deplin acasă în niciuna dintre ele. Ați putea să îmi spuneți mai multe despre această ambiguitate sau paradox? Ați continuat să vorbiți limba maghiară și limba română adesea în Statele Unite?

În casă la Cluj am crescut vorbind limba maghiară și școala am făcut-o în românește. După un periplu de mulți ani și învățatul a mai multor limbi străine, situația actuală e că în familie, cu nevasta și copiii, vorbesc engleza (deși toți înțelegem și vorbim spaniola fiindcă am trăit toți în Mexico și în Spania timp de ani întregi de zile), iar limba în care lucrez și scriu la facultate e spaniola. Când am început să-mi scriu amintirile din copilărie mi-am dat seama că nu mai am o limbă a mea, o limbă așa de intimă cum a fost maghiara și româna când eram copil. Mă găsesc acum între limbi. Vreau să spun că situația mea e similară cu cea a multor emigranți care, după vreo douăzeci sau treizeci de ani în străinătate, deși mai con-

tinuă să înțeleagă și să citească în limba maternă, de fapt este limba engleză cea cu care trăiesc zilnic, se uită la televizor și fac cumpărături, în care se ceartă cu soția sau le citesc cărți de aventuri copiilor înainte de culcare. Engleza a pătruns, a permeat domeniul limbii materne și mi-e mai ușor să scriu în engleză chiar dacă ritmul englezei nu îl simt la fel de intim ca ritmul limbii române. Adevărul e că generația mea, de emigranți, e o generație pierdută în ceea ce privește limba. Desigur că există excepții, dar în general noi nu mai suntem complet acasă în română, și engleza va fi întotdeauna o limbă străină pentru noi. Când vorbim românește, e aproape imposibil să evităm cuvinte și expresii englezești și nici nu ne dăm seama dacă le folosim. Când ne întoarcem în țară suntem surprinși când prietenii ne corectează româna. Nu știm dacă să le fim recunoscători sau să ne supărăm. Probabil că amândouă emoțiile, amestecate ca și limbile noastre, ca și noi, sunt apropiate. Speranța mea este că în viitor copiii mei să depășească această situație. Acum, ei vorbesc engleza și spaniola ca limbi materne. Din păcate, nu am putut să-i învăț românește, dar în viitor, dacă ei vor dori, încă nu e târziu. Niciodată nu e prea târziu.

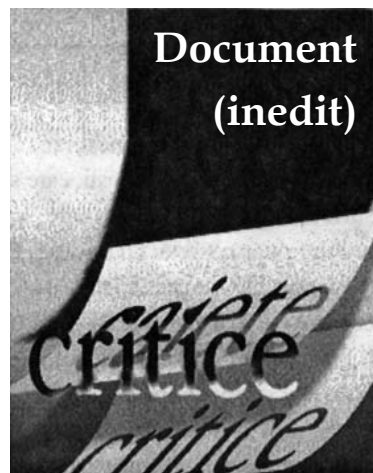
La ce lucrați acum? Care este următorul proiect literar?

Am început un roman, situat în Cluj în anii șaizeci. Când îl voi termina, în curând, sper că se va traduce în română și că va găsi un public interesat în țară, nu numai aici, în Statele Unite. Nu vreau să vorbesc mai mult despre proiectul acesta până atunci, dar mi-ar face plăcere să continui conversația aceasta cu dumneavoastră când îl voi termina.

M-am bucurat să am ocazia să aflu mai multe despre povestea cărții dumneavoastră. Încă o dată, a fost o lectură care m-a făcut să mă gândesc la contradicțiile și ambiguitățile pe care le cunoaște cineva care s-a stabilit în altă țară. Vă mulțumesc pentru răspunsurile pline de onestitate și căldură.

Octombrie, 2009
Poughkeepsie, New York

Tudor NEDELCEA
Elevul I.D. Sîrbu
despre
Constantin Brâncuși

Abstract

Tudor Nedelcea presents a letter, dated the 21st of August 1983, sent by I. D. Sirbu to Virgil Nemoianu (also called Pilu). The Romanian playwright remembers the period when he was apprentice at the Central Workshop of Petrosani and polished a lot of trapeziums that would become eventually parts of Constantin Brancusi's "Endless Coloumn". The writer mentions that the workers were overseen by the sculptor himself. It was a very unpleasant memory.

Keywords: I. D. Sirbu, Virgil Nemoianu, letter, Constantin Brancusi, "Endless Coloumn".

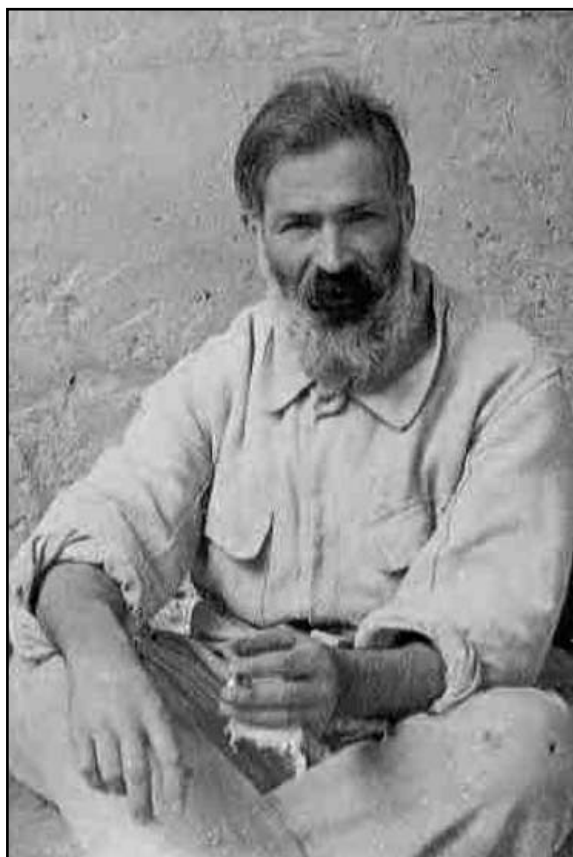
Redescoperit și considerat de Eugen Simion ca unul dintre cei mai autentici scriitori dizidenți din spațiul ex-sovietic post-decembrist, Ion Dezideriu Sîrbu continuă să ne impresioneze și să se lase revalorizat.

Născut la 28 iunie 1919, în „colonia minerească polietnică și mozaică” Petrila, I.D. Sîrbu urmează școala primară din localitatea natală (aici, mărturisește mai târziu, „am reușit să fiu primit în Limba Română”), și liceul, cu bacalaureatul susținut la Deva, în 1939. La Facultatea de Litere și Filosofie a Universității clujene (1940-1945), beneficiază de o elită strălucită de profesori universitari (Lucian Blaga, Liviu Rusu, D.D. Roșca, Onisifor Ghibu, D. Popovici, N. Mărgineanu etc.), între aceștia, Lucian Blaga impresionându-l decisiv („Blaga reprezintă pentru mine (și pentru generația mea transilvană, din care fac parte) «meșter-grinda» conștiinței noastre cărturărești [...], este zeul protector al singurătății mele”).

După mutarea forțată a universității clujene la Sibiu, I.D. Sîrbu fondează Cercul Literar de la Sibiu, alături de Radu Stanca, I. Negoitescu, Șt. Aug. Doinaș, Ovidiu Cotruș, E. Todoran, Cornel Regman, N. Balotă etc.). Aderând la mișcarea comunistă (era, de fapt, de stânga proletară), este trimis pe front, în 1941-1944 („eram singurul student din întreaga facultate care, ca pedeapsă

politică [...] eram mereu și mereu trimis pe front”).

După obținerea, în 1945, a diplomei de licență în filosofia culturii, estetică și psihologie cu teza „De la arhetipurile lui C.G.

Jung, la categoriile abisale ale lui Blaga” și a titlului de doctor cu teza „Funcția epistemo-logică a metaforei”, câștigă prin concurs, în 1946, postul de asistent la catedra lui Liviu Rusu, promovează rapid la titlul de conferențiar, în 1947 („am fost cel mai tânăr conferențiar din universitățile din România”), tânărului Sîrbu i se taie elanul: este îndepărtat, la 15 decembrie 1949, din învățământul universitar, împreună cu idolii săi, L. Blaga, Liviu Rusu, D.D. Roșca, își întreține existența prin rostuirea lui în diverse redacții până la ... 15 septembrie 1957, când este arestat „pentru omisiune de denunț”, cel omis fiind colegul său de redacție de la revista „Teatru”, Șt. Aug. Doinaș, care spusese bancuri politice. I.D. Sîrbu este condamnat la șapte ani de închisoare, în 1958, fiind grațiat în februarie 1963, în timp ce Doinaș este doar anchetat.

După pușcăria politică și după un stagiul de vagonetar la Mina Petrița, este adus la Teatrul Național din Bănie, în august 1964, ca secretar literar, unde se impune profesional, dar și ca scriitor, deși mediul nu-i era prea prielnic. Moare, la Craiova, la 17 septembrie 1989, în chiar ziua premierei piesei sale, **Arca bunei speranțe**.

Prin destin și vocație – avea cultul prieteniei – I.D. Sîrbu a întreținut relații cordiale cu marii intelectuali ai vremii sale, români sau străini, fiind unul dintre ultimii mari epistolieri, corespondența sa numeroasă și obiectivă având reale calități estetice.

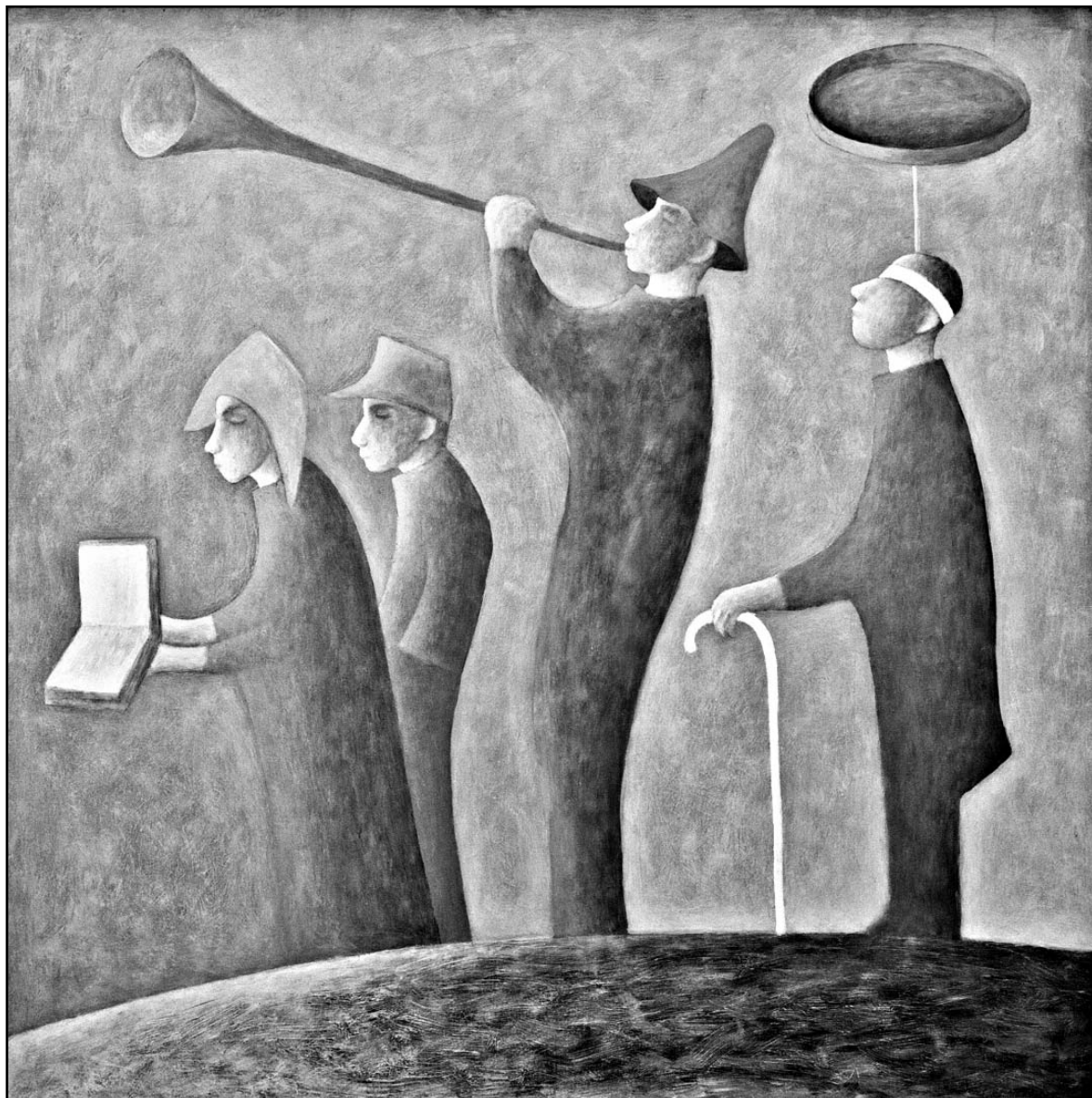
Dar I.D. Sîrbu era un fin observator al realității și al oamenilor încă din anii de școală. Începând cu anul 1943, după terminarea clasei a patra, tatăl său (pentru că avea un adevărat cult) îl transferă, din motive financiare, la Atelierele Centrale din Petroșani, pentru un an, ca „ucenic salarizat”.

Aici, la Atelierele Centrale, conduse de ing. șef, Ștefan Georgescu Gorjan, se pregătea materializarea ideii geniale brâncușiene: **Coloana Infinitului**, unde elevul Sîrbu șlefua „niște forme trapezoidale (nu se mai terminau, mereu mai mari, mai grele)”, sub privirile unui „popă mic și al dracului”. Ei bine, acel popă nu era altul

decât genialul Constantin Brâncuși.

Aceste momente cruciale la care a fost prezent I.D. Sîrbu le evocă într-o scrisoare a acestuia din 21 august 1983, către prietenul său, criticul, scriitorul și eseistul Virgil Nemoianu (născut la 12 martie 1940). Dar lăsăm să curgă fragmentul din scrisoarea lui I.D. Sîrbu referitoare la acea trudnică operă, la care „popa cel mic venea și ne înjura mărunț și într-o oltenească repezită, de neînțeles”:

„Tot la Atelierele Centrale, unde am fost ucenic, mă întorc. Terminasem clasa a IV-a de liceu, tata, proletar convins, zicea: „Ajunge, doar n-o să te fac domn!?” Și m-a băgat la aceste Ateliere să învăț o meserie (să nu ajung în mină ca el). După un an am fugit, directorul liceului, Giurchescu, și profesorii mei de română m-au înțeles (plângeam în hohote, eram gata să mă sinucid; la Ateliere eram tâmpit, nătâng, absolut toată lumea, calfe, ucenici, maiștri nu treceau pe lângă mine să nu-mi ardă un pumn sau un picior în fund: „asta ca să vezi că aici nu-i ca la liceu!”). Am fost admis în clasa a V-a, am primit și o bursă, acasă nu puteam să mă întorc. Tata mă considera un dezertor... Verile îmi câștigam pâinea preparând corigenți... Într-o vară, 1937 sau 38, nu mai țin minte, m-a chemat unul din foștii colegi de ucenicie să vin la Ateliere, se plătește bine, e o muncă specială. M-am dus, lucram ca la clasă, râdeam... Ne soseau de la turnătorie de fontă niște forme trapezoidale (nu se mai terminau, mereu mai mari, mai grele) ele trebuiau să fie curățite de praful de turnătorie ca să fie aduse la arămit. (Galvanoplastie, cred că se cheamă). Nu era voie să rămână niciun fir de praf, de nisip, altfel arama nu se lîpea. Directorul A.C.P. (Ateliere Centrale Petroșani) era inginer foarte luminat, căsătorit cu o verișoară a lui Radu Stanca; era gorjan și îl chema Georgescu Gorjan (mai târziu, a fondat o editură). Venea însoțit de un popă mic și al dracului, controlau, amenințau, ne obligau să stăm până seara târziu. Sub un șopron. Periile de sârmă se toceau repede, domnul Lampe (care semăna leit cu fostul rege Ferdinand) era o bestie, zgârcit și la perii, și la cele trei calități de șmirghel. Degetele îmi erau zdrelite, aș fi plecat, nu puteam; nu se mai terminau trapezele acelea, popa cel mic venea și ne înjura mărunț și într-o oltenească repezită, de neînțeles, eu, și noaptea

(mulți ani după aceea, mai ales când făceam febră), nu visam decât acele suprafețe aspre pe care trebuia să le curățăm, să le facem lună...

Nimeni nu știa la ce servesc, nici nu se interesa...

Prin 1966, trebuind eu să conduc un grup de tovarăși din teatrele est-germane la Târgu-Jiu, arătându-le și explicându-le (sunt un om cult, pot vorbi mai ales despre cele nevăzute) cam ce este și ce vrea să fie COLOANA INFINITĂ – deodată auzii bubuind în subconștientul meu: astea sunt trapezele mele, futule, astea mi-au mâncat tinerețea, de ce nu ne-au spus? De ce nu ne-au explicat? Și popa ăla de ne înjura gornește era Brâncuși, băga-l-aș oltenește în

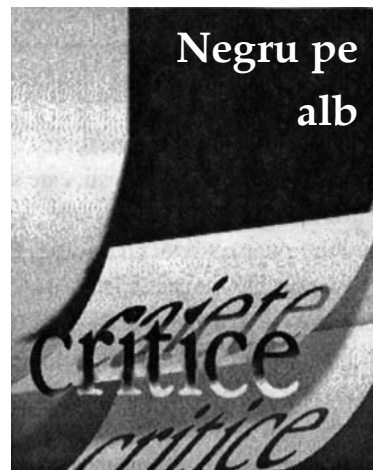
infiniul muică-si...

Asta e Pilule... poate că generația noastră, fără să știe, lustruiește niște absurde forme trapezoidale, care devin tot mai mari, tot mai rele, dar... Idioată comparație. E o chestiune personală - mai nou, eu nu pot să văd nici pe marca chibriturilor noastre coloana aceea, fără să mi se urce sângele în cap..."

Iată-l, deci, pe Constantin Brâncuși, văzut de un elev, devenit și el celebru, aidoma „popii cel mic și al dracului”. Să amintim că inaugurarea ansamblului brâncușian de la Tg. Jiu s-a petrecut la 27 octombrie 1938.

Nicolae ILIESCU

Dincoace și dincolo

Abstract

In his monthly feature, Nicolae Iliescu makes a few comments about the contemporary press. In addition to this, he tells something about the prose circle "Junimea", directed by the literary critic Ov. S. Crohmalniceanu (named Croh by his students). He refers particularly to the collective volume "Desant '83", in which were included some of the circle's members.

Keywords : Ov. S. Crohmalniceanu, Mircea Cartarescu, Cristian Teodorescu, "Junimea", "Desant '83"

**Escursiuni în Germania Orientală
sau Incursiuni în dimensiunea
meridională sau Drumuri de acces în
oglindea febrilă sau Dincoace și dinco-
lo de oglinda fierbinte sau Dincolo și
dincoace de orice nevroză abandonată
sau Soarele apune, iar cerul devine
cocoșat și opac sau Păstrăvul de soare**

O noapte insistentă. O liniște albastră. Un cer mut și nesigur. Stele etalate pe acest tip de cer. Lumini periferice și inculte dedesubt. Orașul adormit proteste, cu gura deschisă, respirând găjăit după haosul cotidian.

Am plecat împreună cu ai mei, am răcnit la ei, m-a privit o trecătoare insipidă, cu ochelari și cu haină de blană. Mi-e milă și-mi vine să mă dau cu capul de pereți, nu mai am răbdare să stau la taclale cu dâșii. M-am întâlnit cu Luță, prietenul meu din copilărie, de la etajul doi. Am adormit pe fotoliu uitându-mă la HBO. M-am trezit în ritmul celor de la Rolling Stones. Ce energie la peste șaiszeci de ani ! Ce înseamnă să fii în fața reflectoarelor, pe scenă, pe prima pagină! Noi ducem o viață retrasă, pașnică până la potrivit. Nu ieșim, nu ne prea întâlnim cu lumea, eu ce mai merg la ținutele mele și la bridge!

Trebuie neapărat să-mi găsesc un detectiv care să fie în stare să-mi descopere propria mea viață! Îi voi da telefon și-l voi pune să mă urmărească de la distanță. Nu am să-i dau nicio informație, doar adrese și nume de locuri și de persoane, să afle singur. Și să interpreteze. Să vedem ce-o ieși.

Ca titlu : Depinde sau De ce nu ?

Omul este o ființă inseparabilă de o Alta.

... însă nu aprinse veioza, deși întunericul nu se lăsa destrămat de ițirea zorilor. Dormea puțin, de fapt nu puțin, ci în rafale, ațipea seara pe la nouă, zece, se trezea la unu sau trei, citea sau se uita la vreun film pe canalele HBO sau Cinemax, adormea iar pe la trei sau pe la cinci până la opt. Suma dădea tot opt ore, Eliade, Mircea Eliade se lăuda că dormea doar trei ore pe noapte, viața nu e pentru somn, o viață ai și pe aia o dormi, se zicea puțin vulgar! Dormea în poziția șezând, ca în Evul Mediu, ca Rembrandt, după cum văzuse el la Muzeul din Amsterdam consacrat artistului cu trei sferturi umbră și cu un sfert culoare.

Îi zicea un prieten, măi, tu ești foarte priceput în începuturi, scrie numai de-astea, începuturi sau incipit-uri, mai elegant zis, mai pe radicale.

Cristian Marinescu. Înalt, ochelarist, posesorul unei figuri aspre, colțuroase puțin, dar și al unui cotoi zdravăn, cu care schimba o groază de tandrețuri pisicești dis-de-diminează. Cotoiul, numit foarte ciudat Ronron Dugarry, după numele unui fotbalist un pic funambulesc, o păluga ușor dementă din marea echipă a Franței, extremă stânga retrasă, îl aștepta să se trezească pentru ca pe urmă să-i sară de gât apropiindu-și boticul umed de obrajii lui. Torcea instantaneu, ca un plic de ness turnat direct în apă caldă, apoi, dat la o parte de stăpân, scotea un mieunat trist și prelungit, ca un fel de cloncănit, semn că vrea să-i deschizi fereastra ce da înspre o curte interioară și să privească sau să audă păsările ce-și făceau gimnastica sonoră în crengile cireșului sau al celor doi liliaci de acolo.

Cristian era detectiv particular, deși făcuse psihologia, făcuse psihologia e un fel de-a zice, o terminase la distanță, ca mai toată lumea din vremea lui, căci în tinerețe

nu stătuse degeaba, nu pierduse timpul, se ținuse de prostii, de mici învârteli, întreprinsese școala într-a zecea, se apucase de zugrăvit, nu avea rău de înălțime, se lega cu o funie și lucra la etaj sau pe acoperiș, unde era nevoie, apoi se apucase de montat reclame, trecuse la computere, la început le vindea ca peste câțva timp să se preocupe de funcționarea lor, învățase să deseneze, să facă proiecte sau mai simplu, să le repare. Își făcuse și un sait de fotbal, lua legătura cu diverși inși mai mult sau mai puțin onești și obținea reclame cu care se mai închivernisea. După o vreme îi dăduse prin cap să facă Dreptul, dar cum zicea, toți proștii sunt azi absolvenți de Drept, îl întreprinsese în anul doi și se înscriesese la sociologie și psihologie. Paralel cu asta se lansase în urmărit soți frauduloși și nervoși, precum și neveste vesele și zglobii, cam rele de muscă după cum li se zice în popor.

Nu citea romane sau poezii, fiindcă nu-i plăcea deloc literatura. Nu suporta ficțiunea, încercarea fie de prezentare a mizeriei

vieții fără nicio ieșire, fără nicio soluție, fie înfrumusețarea ei haotică. Mai citea cu destul de mare interes eseuri politice.

Stătea pe 1 Mai, acum îi zicea Iuliu Maniu, aproape de intersecția cu Turda într-un bloc și într-un apartament de două camere semicomandate, stil vagon, spărsese jumătate din peretele dintre bucătărie și sufragerie și realizase un soi de living cu un bar, cu o măsuță joasă și cu o garnitură de hol.

Ce viață pisicească mai are și Ronron ! Se trezește pe la cinci, își înfige căpățâna aia a lui în mâna mea, stând neglijent peste marginea patului conjugal, spre noptiera din stânga, începe să toarcă și să se ceară la lădița lui, litieră, deh. Oricum, ușile stau deschise tot timpul și se poate fâțâi de câte ori vrea dânsul din dormitor spre bucătărie și spre hol, adică între culcușul său, litieră și castronașele cu grăunțe și cu apă. Dar dimineața șade lângă mine, îi place să-l mângâi pe cap, să-l trag de urechiușe și să-i dau din pliculețul cu hrană umedă cărnita lui preferată. Mereu am zis că el mănâncă mai bine decât noi, îi luăm numai Royal Canin, cu pui și cu pește, precum și grăunțe fie Hair and Skin, fie Sensible. Câteodată, cam ca și noi, la săptămână, le facem și câte un ou fiert moale, lui și lui Pușa, că avem și pisică, nu numai cotoi. Dar se mai întâmplă ceva caraghios, dimineața. Ronron, care e mult mai matinal decât Pușa, feminină și pisicoasă, mă însoțește la chiuvetă, sare pe marginea căzii de baie și se înalță pe lăbuțele lui până la savonieră unde linge puțin săpun. El mănâncă oricum ceea ce mănâcăm și noi, este foarte curios, îi curg balele la ciocolată, alune, fistic, înghețată, pește, brânză camembert sau bleu, iaurt, în timp ce Pușa e foarte conservatoare, așa că săpunul nu ar fi ceva neobișnuit. Eu cred, totuși, că are impresia că face tot ceea ce fac și eu, se spală pe dinți !

Jurnalismul de astăzi, de la noi, este un fel de literatură pentru cititorii de ziare. Neavând nimeni minte să explice clar despre ce este vorba în propoziție sau în realitate, adună metafore, în mare parte

extrem de căznite, sau adaptează scheme sau pun etichete. În sport, galacticele, Lippi, Murino, Briliantul, regele, Mister etc., în politică Bunicuța, Buldogul, Querida, Bote etc. „Policrele” din Poiana lui Iocan, nu altceva! etapele nu au cum fi sărite! Citesc undeva – în El Pais, mai exact – despre Gay Talese, tătic al „noului jurnalism”, nonficțiunea de presă”. Gazetar la NY Times prin anii '60, a scris articole despre personalitățile publice ale momentului. Într-un interviu zice că știa totul despre amantele lui Kennedy, dar pe atunci viața amoroasă, sexuală nu era subiect de ziar. Acum orice devine obiect de reportaj sau de anchetă. La noi aceste specii-fanion ale jurnalismului nu există, căci astăzi orice prost sau orie fufă poate avea blog și poate scrie orice și oricum. Am intrat, fără să vreau, pe astfel de chestii și m-am îngrozit. Deținătorul de blog postează, că așa se zice, un articolăș de o frază sau pune două, trei întrebări, se defulează adică, după care alți complexați, sub masca anonimatului, se lansează în diverse comentarii, care de care mai fistichii, din ce în ce mai îndepărtate de temă sau de subiectul din capul bloggerului, că așa se spune. Un fel de talcioc de vorbe, neglijent scrise, neglijent formulate, fără miez, fără cap și fără coadă.

Mi-a atras atenția profesorul Marcus cum că într-o emisiune a lui Dani Cristea-Enache a apărut Cristian Teodorescu. Fiind tras tot timpul de limbă, acesta din urmă a vorbit despre cenaclul nostru, Junimea, și despre Croh, Ov. S. Crohmălniceanu, profesorul și coordonatorul acelui cenaclu amintit. Adevărul este cam altul, cel puțin adevărul meu, că tot am asistat la atâtea ședințe și am mai fost și secretarul cenaclului. CT venea de pe șantier și de la fără frecvență, trecuse la zi prin anul doi sau trei, aducea cu el mici drame provinciale și a fost reținut în **Desant** cu cea mai bună bucată a lui, jurnalul unei coafeze. De altminteri, ochiul vigilant al Moșului a ales din toată producția noastră textele ce au apărut acolo. Și la mine, cred că unele dintre cele mai bune lucruri scrise, dacă nu cele mai bune chiar sunt cele din **Desant**, ca și în cazul

majorității colegilor mei. Despre CT îl întrebam mereu pe Moș, venind spre casă eu, împreună cu Mirciosu - Mircea Cărtărescu adică, de stătea la scara patru și eu la trei în blocul 15 de pe Ștefan cel Mare - și cu I. Pârvulescu - o țărâncuță îngălată și plină de coșuri, fără niciun talent, de ședea prin apropiere, în gazdă, care se agățase de cenaclu și pe care a lăsat-o Moșu ca fată în casă să-i facă menajul și să-i plătească angaralele - de ce îl laudă atâta și-l așază alături de noi? Proful ne răspundea că el e singurul din grup care e pe linie, scrie despre șantierele patriei. De altfel, a fost cel mai bine prizat de *Luceafărul* la acea dată, era membru de partid încă de pe șantier - și eu am fost, din anul trei, Mirciosu devenise cu un an înaintea mea ! - și a fost luat în presă, corector, cu o jumătate de normă, la *Contemporanul*, de D.R. Popescu. Apoi a trecut la România literară, tot la corectură, pentru ca puțin înainte de 1989 să pătrundă în secție de publicistică-reportaj (unde urma a ajunge și eu, și în acest sens scrisesem trei reportaje despre București, Brăila și Craiova !).

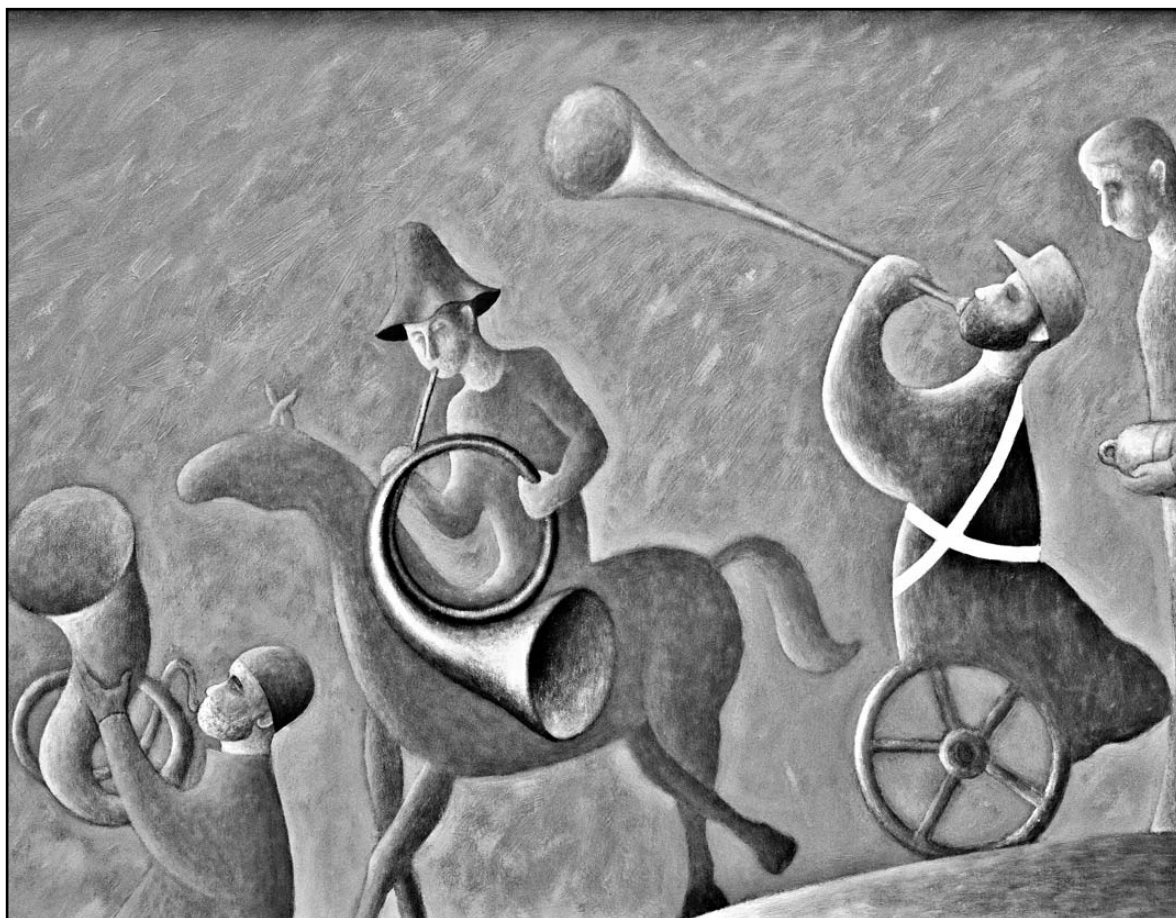
Am fost apropiați într-o perioadă, am lucrat în același birou, am petrecut ore bune împreună, am făcut și revelioane, și mese de familie. Ne-am răcit după ce a rămas din motivele lui la aceeași gazetă, întorcându-se de la „*Luceafărul*”. Plecaserăm mai mulți, Agopian acolo, la „*Luceafărul*” cum zic, regretatul Valeriu Cristea la „*Caiete critice*”, parcă și Rojică Roger Câmpeanu tot la Caiete, și Silvia Zabarcencu undeva, de nu mă înșel. Pe mine mă angajase din prima Gabi Rusu la „*SLATL*”, fostul SLAST, „*Suplimentul literar-artistic al Tineretului liber*” prin semnătura lui Ștefan Fane Mitroi, redactorul șef de atunci. Și în acea redacție, câte prostii am mai făcut încât mi-e rușine să-mi amintesc. Am citit undeva o vorbă de-a lui Jules Renard, care zicea că „are o memorie foarte bună, uită totul instantaneu”. Așa ar și trebui să fie cu amintirile, să le uiți pe cele rele și rușinoase și să-ți aduci aminte doar lucrurile bune pe care le-ai făcut sau care ți s-au întâmplat.

Cristi nu era deloc un băiat rău, cam dintr-o bucată, cam necioplît adică și cam necitit, îi plăcea puțin șefia și făcea tot ce

putea pentru a o atinge. A fost așa ceva, parcă, și pe la o revistă de cosmetice, și pe la „*Cotidianul*”, și pe la „*Fundația Culturală*”, pe vremea lui Buzura, și pe la ediția românească a unei reviste străineze, fără a lăsa vreo urmă trainică nicăieri. E un bun observator, de bun simț elementar, un bombănitor, și a legat foarte bine jocurile noastre, al meu, al lui George și al bietului Nedelciu în romanul acela colectiv, „*Autobuzul de Însurăței*”, care a rămas uitat pe la Lefter pe acasă. În vremea din urmă am auzit că a scris un fel de roman din scurte povestiri, așa după cum făcea Sorin Preda la cenaclu și cum făceam chiar și eu, spre deliciul lui Croh, dar Sorinache trăgea spre cinism moromețian, iar eu o dam pe poantă. Un roman despre orașelul lui de baștină, de prin prăfuita provincie dobrogeană, un fel de adaptare a lui „*Winesburg, Ohio*” al lui Sherwood Anderson, că el făcuse română secundar engleză, ca George și ca Mirciosu, nu ca noi, ailalți, franceză. A ajuns apoi, foarte straniu, la Radio Free Europe, secția română, și de aici chiar nu știu ce s-a mai ales de el și de ai lui, eu nemaiauscultând deloc după 1990 și neinteresându-mă postul respectiv. În generația noastră, după mine, nu atinge talentul lui George Cușnarencu, cel mai bun în mintea mea, lui Nedelciu, Savu, Lăcustă, Sorinache Preda, Costi Stan, nici al lui Hanibal Stănculescu, pe aceeași line, dar cu umor, în schimb e pe aproape, un foarte ager ochi realist, poate cel mai ascuțit în felul lui. De mirare că Manolae îl trece doar la scriptori de dicționar, deși e omul lui care face note, așa se spune, la rubrica aia nesemnată de comentarii pripite de la coada revistei!

Modul de întrebuintare al acestei lucrări, așa trebuie să pun în fața textului. Și apoi o prefață justificativă, recomandări, sursele și planul general. Ca la Champfleury, Chien-caillou. Ce de postmodernism la boemul acesta realist și pisicar !

Tetradrahmele tracice, studii despre un candelabru găsit nu se știe unde, despre un opaiț de bronz cu un călăreț sau cu pisică pe el, un coif, chestii. Lucruri științifice. Cineva

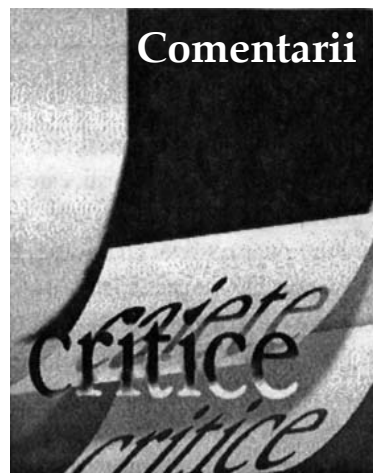

și-a făcut o teză de doctorat în tonsura împăraților romani, extrem de interesantă, dar nu știu cât de importantă pentru istorie! Poate fi, cine cântărește !?

Aud chestii insolite despre Stelică Tănase și despre Gabriela Adameșteanu, cum că ar fi colaborat cu mândra „Secooritate”! Nu mă miră, nu mă îndoiesc, dar nu e important. Cred că nu ne vom dezbată de meteahna asta niciodată, vom găsi colportori, agen-turi, agenți etc. peste tot. Ei există și au existat întotdeauna, teamă mi-e că vor mai exista și de-acum înainte, mult și bine. Sigur că toți care au fost pe listele băieților au primit sarcini de altă natură și pe altă direcție, evoluția lor confirmă acest lucru. Cocoțarea lor în funcții, plecări, posturi grase, reviste, europene libere, apariții la televiziune, premii și multe altele sunt avantaje cu care au fost blagosloviți bieții nevoiași, nu am nicio îndoială. Îmi spunea cineva și că Râpă, Florică Iaru ca pseudonim, un

zăpăcit de poetastru, de poețel, un băiat simpatic și nebun al facultății noastre, ar fi fost al unora și altora. Nu mă miră, el căra cărți la Cartea Românească, vizavi de o circă de poliție, avea legătură cu tot felul de tineri contestatari ai epocii de dinainte de 1989... Cine știe ? Din păcate, nimeni nu s-a ocupat serios de astă chestie și mai ales la timp, când chiar se putea face ordine, nu neapărat curățenie. Toată viața publică este împânzită de astfel de „elemente” și de „aspecte”, cum le plăcea activiștilor să le denumească în limbajul lor de lemn. Chiar și cârciumarii și micii buticari tot din neamurile ăstora se trag, fătucile alea de prin bănci, tinerele speranțe trimise la jde mii de burse, de unde credeți că au apărut? Din aceleași rânduri, din copiii foștilor fie nomenclaturiști, fie securiști, fie servitori ai acestora, că exista și această categorie care ședea tot prin vilele din Primăverii – croitori, frizeri, chelneri, cizmari ai Tovarășilor!

Andrei GRIGOR

Puncte de vedere**Integrala publicisticii
lui Virgil Ierunca:
antologia rușinii****Abstract**

*The author makes a few comments regarding the edition *Antologia rusinii după Virgil Ierunca* ("The Anthology of Shame after Virgil Ierunca"), made by Nicolae Merisanu și Dan Talos. Being conceived as a business succes, the book is meant to incriminate cultural personalities, who, during the communist regime, wrote propaganda texts or praised Nicolae Ceausescu. The biggest mistake of this anthology is its pretention, as the editors mention in the preface, to show Ierunca's entire activity as a journalist. This statement is false the selected articles had been written by others. Andrei Grigor reveals that Ierunca himself composed many communist like text between 1944 and 1946, supporting the Leninist ideology.*

Keywords: Virgil Ierunca, Nicolae Merisanu, Dan Talos, Nicolae Ceausescu, communist propaganda, the cult of personality.

Parcurg un volum¹ apărut relativ recent, la Editura Humanitas, și mă aflu, din nou, în fața unei alegeri atitudinale: să fiu corect față de mine însumi, să dau dovadă de corectitudine politică sau să închid ochii, o dată cu cartea respectivă, și să scap din dilemă cu două fețe curate. Una către mine – că am gândit de rău, cealaltă către lumea bună – că am tăcut de bine. Dar oricât de rău ar fi gândul și oricât de bună tăcerea, tot două fețe ies la socoteală, așa încât prefer să fiu corect cu mine și incorect politic.

Volumul are toate caracteristicile afacerilor editoriale sau publicistice de succes din ultimele două decenii.

1. Un titlu incriminator, ca o arătare cu degetul: „Antologia rușinii”.

2. Un autor, de fapt antologator, aureolat de lupta împotriva comunismului, pe unde scurte, dar de la distanțe lungi: Virgil Ierunca.

3. O editură care știe să facă bani din exploatarea imaginii luptei și a persecuției: Humanitas.

4. Doi editori cu insignele profesionale și morale la vedere: Nicolae Merisanu și Dan Talos. Unul consilier, celălalt cercetător (de fapt, aflu de pe pagina Web a INMER, „expert cercetător”; nu știu dacă asta înseamnă mai mult sau mai puțin, așa că voi zice: nici mai mult, nici mai puțin, dar tare mândru mai sună) la Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc. O scurtă prezentare de pe dosul paginii de gardă precizează că primul dintre cei doi editori, consilierul, „nu a fost membru UTC, nici al PCR”. Are dosar politic bun care, se înțelege, îi garantează competențele științifice. Altfel nu poate fi. Cel de al doilea, expertul cercetător, nu precizează nimic în această privință. Eu aș putea trece cu vederea, dar, dacă editorii editorilor au crezut că e important în cazul lui Nicolae Merisanu, e nedrept să nu dea aceeași importanță „trecutului politic” al lui Dan Talos. Se creează un dezechilibru și s-ar putea ca, din cauza asta, să apară cine știe ce suspiciuni privitoare la probitatea sa științifică. Nu cunosc

¹ *Antologia rușinii după Virgil Ierunca*, editori Nicolae Merisanu și Dan Talos, Editura Humanitas, București, 2009.

regulile INMER, dar e posibil ca neapartenența la UTC sau PCR să fie o condiție doar pentru consilieri, experții cercetători fiind acceptați cu duioasă toleranță dacă au fost doar simpli șoimi ai patriei (fără funcții de conducere), pionieri fără entuziasm și cel mult uteciști, dar în niciun caz membri PCR, păcat pe care Dan Talos, născut în 1980, nu a avut când să-l comită.

5. Un „Cuvânt înainte” în care, pe lângă derularea corectă a filmului epocii ceaușiste, nu uită să fluture pașaportul antiiliescian.

6. Un mic dosar al persecuției, aproape obligatoriu în astfel de întreprinderi, atașat la sfârșitul volumului sub titlul „Post-scriptum”, un P.S. adică („Text care se adaugă uneori la o scrisoare, după terminarea și iscălire a ei”, conf. DEX, 1998) acuzând câteva contestări sau ostracizări care ar fi vizat cartea încă înainte de apariția ei. De fapt, așa cum este întocmit, dosarul indică mai degrabă persecutarea postului Antena 3 de către editorii lucrării, decât invers.

Aceasta e rețeta.

Elementul principal de compoziție îl reprezintă un ansamblu de texte sau fragmente de texte adevărate la doctrina marxist-leninistă sau la cultul ceaușismului, semănate cu nume mai mult sau mai puțin sonore ale culturii și vieții politice românești în perioada 1957-1989. Selecția textelor (în fond, a semnatarilor) și a fragmentelor rușinoase a fost făcută de Virgil Ierunca și publicată tot de el, în diferite reviste („România Muncitoare”, „Ethos”, „Contrapunct”, „Limite”, „Lupta/Le combat”) în aceeași perioadă.

Institutul sub egida căruia, cel puțin într-o primă etapă, a fost îngrijită lucrarea, ca și titulaturile celor doi editori ar fi trebuit să vectorizeze volumul într-un perimetru al minimei normative științifice: organizarea materialului, actualizarea lui ortografică, o notă clarificatoare asupra ediției și a suportului ei metodologic, note, surse, eventual un cuvânt introductiv în limitele și în retorica obiectivității și a distanței afective. Formal, aceste criterii se înfățișează, dar, sub înfățișări, alterarea lor răvășește.

În câteva rânduri, sarcasmul superior

științific cu care califică ignoranța unui contestatar se întoarce asupra propriei rigori ca norul de cenușă islandeză. Despre Mădălin Voicu, în amintitul „Post-scriptum”, editorii spun: „Culmea ridicolului a atins-o Mădălin Voicu, care nu aflase că Virgil Ierunca trecuse în lumea celor drepți, polemizând în stilul său suburban cu o operă nepublicată încă”. Sigur, nu e un cap de lume, nici a celor drepți, nici a editorilor, dar s-ar putea găsi cineva care, mai neștiutor decât Mădălin Voicu și derutat de o topică neglijentă, să creadă că Virgil Ierunca nu s-a lăsat de polemici nici când și-a dat sufletul.

Până la urmă însă, cu topica s-ar mai putea aranja: mai intuiești ce au vrut să spună cercetătorii și nu au reușit, mai antrenezi puțină logică, mai muți cuvintele din P.S.-ul editorial în limba română și înțelesul se clarifică. Pe cei duși însă nu-i mai poți muta în viața lor, deși cei doi îngrijitori ai volumului se străduiesc, în câteva cazuri, să producă minunea.

De fapt, la capitolul decese, editorii nu stau mai bine cu informația și contemplă ridicolul de pe aceeași culme, unde l-au urcat pe fiul violonistului. Sau de pe una încă și mai înaltă, în raport cu nivelul cultural. Acolo, și nu altundeva, din moment ce, la data când editorii își finalizau lucrarea, câțiva dintre cei fișați sumar în notele de subsol muriseră, din păcate, de suficient timp pentru ca dispariția să le fie consemnată: Nicolae Ioana în 2000, Eugen Frunză în 2002, Cristofor Simionescu în 2007. Pentru Mădălin Voicu neștiința la temă e oarecum scuzabilă, poate și pentru expertul cercetător, suspect că a trecut prin utecism, dar pentru un consilier care „nu a fost membru UTC, nici al PCR” nu prea se întrevăd multe justificări. Nici aici, nici în alte locuri unde exactitatea științifică se dovedește precară, datorită situării greșite fie în timp, fie în limba română:

„Dacă întreaga maculatură a propagandei comuniste s-ar pierde peste noapte (ceea ce ar fi o ușurare pentru mulți fii ai patriei), selecțiile lui Virgil Ierunca ar fi suficiente pentru reconstituirea întregului cult al lui Nicolae Ceaușescu. De altfel, cu excepția primelor rubrici de la sfârșitul anilor 50,

întreaga antologie nu face decât să înregistreze ascensiunea tot mai alarmantă și mai grotescă a acestui cult, secondat, de la un anumit moment de cel al soției”.

„Întreaga antologie” mai „face” însă ceva, fără știrea semnatărilor „Cuvântului înainte”, din care am extras acest fragment. Adică, în afara excepțiilor „primelor rubrici de la sfârșitul anilor 50”, cuprinde alte câteva excepții de la începutul anilor 60, când cultul ceaușist încă nu începuse, iar cel al soției mai avea de așteptat până „la un anumit moment”, cum cu atâta rigoare prezicează editorii.

De fapt, îmi pare că, în partea de volum care îi solicită să contribuie cu text, editorii sunt mult prea atenți să le iasă bine poza anticomunistă, cu care, deseori în ultimele două decenii, demersurile intelectuale sunt ajutate sau de-a dreptul înlocuite. Grijă pentru acuratețea observației, pentru rigoarea analizei și obiectivitatea prezentării fenomenelor se micșorează până la superficialitate, pentru că frazeologia indignării și pieptoșenia luptătoare nu pot ține loc de studiu. „Cuvântul înainte” semnat de editorii antologiei are destule pasaje drepte (*memento*-ul „Realitatea din spatele ficțiunii”, de pildă), dar excesiva retorică a aversiunii și stereotipiile lexicale reușesc, ca în multe cazuri postdecembriste, să genereze multă fibră lemnoasă într-un discurs menit să incrimineze limbajul de lemn. Iar lemnul nu e mai bun, chiar dacă ar fi de mahon. Cât despre cuvintele *slugi*, *lingăi*, *servitori* – sunt de găsit cu același prisos și în discursul luptei de clasă din deceniul al șaselea.

În sfârșit, cu sau fără aceste imputări, sensul editării acestui volum este în mod limpede formulat: „Această recuperare – afirmă editorii – este, în primul rând (...) un act necesar pentru a putea avea o privire de ansamblu asupra întregii activități publicistice a lui Virgil Ierunca”. Observ, mai întâi, că „această recuperare” nu prea este, de fapt, publicistica lui Virgil Ierunca, ci a altora, pe care el doar îi rușinează în niște însemnări sumare.

Pe de altă parte, întreaga „activitate publicistică a lui Virgil Ierunca” nu a început în anul 1957, odată cu fișele pentru această antologie „a rușinii”, nici în 1947, când a plecat în Franța, ci puțin mai devreme. Cred că pentru demersul Editurii Humanitas de recuperare a publicisticii lui Virgil Ierunca în integralitatea ei poate fi de folos cercetarea presei românești din anii imediat postbelici. Este, de fapt, „un act necesar” de completare a celui deja înfăptuit. De pildă, după 1944, antologatorul rușinii publica frecvent în „Scânteia”, „România liberă”, „Victoria”, „Scânteia tineretului”.

Iată câteva exemple, cu extrase semnificative²:

La 25 decembrie 1944, în ziarul „Victoria”, Virgil Ierunca semnează articolul *Împărăția pământului*, pledoarie în ton cu ideologia ateistă pe cale de a se impune: „Pentru prima oară după o mie nouă sute patruzeci și patru de ani sau poate numai de atunci de când și cuvintele pot sărbători, avem libertatea să nu mai vorbim de împărăția cerurilor, ci de aceea a pământului. Pentru că într-adevăr niciodată cerul nu a fost mai inutil de departe, mai absent, mai despărțit de oameni ca astăzi, când oamenii înșiși au început să știe cine sunt, ce vor și ce trebuie să facă. De multă, de foarte multă vreme, am cunoscut cu toții o reală închiziție a cerului; și dacă unii dintre noi au putut să se coboare mai iute pe pământ, cei mulți și neglijăți, cei anonimi și sărmani au fost nevoiți să suporte dialectica goală și neadevărată a unei fericiri întârziate care promitea totdeauna solemn, totdeauna sentențios: «... că a voastră e împărăția cerurilor». [...] S-a născut, în felul acesta, o morală stranie, dar permanentă, a omului care se neglijează pentru a se mântui, cum se spune în termeni exacți ai eticii mântuitoare. Morala a fost severă și necruțătoare. A fost mai ales falsă. Falsă pentru că a speculat nevoia oamenilor de a se depăși, de a se elibera pe ei înșiși; falsă pentru că a subminat condiția omului, îndreptându-l nu înspre propriile acte și bucurii, ci spre valori eterogene, mistice,

2 Materiale cuprinse în „Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică”, lucrare realizată de cercetători ai Institutului de Istorie și Teorie Literară G. Călinescu și aflată în curs de apariție.

valori pe care omul și le-a apropiat din teamă, modă pentru ignoranță. De altfel pionierii acestei morale de făgăduială speculau singurătatea omului, organizându-i teama de a rămâne credincios numai valorilor pozitive, lui însuși. Ei erau niște agenți ai fricii și ai disperării, pentru că într-adevăr frica și disperarea erau cele mai indicate să «mântuiască» omul prin refuz și iluzie» (Virgil Ierunca, *Împărăția pământului*). Văd aici o pledoarie ciudat de potrivită cu primul Crăciun din zorii comunismului românesc, ale cărui scripturi ateiste vor „milita”, de aici încolo, cam cu același ton, aceeași termeni, aceeași atitudine.

Tot în „Victoria”, la 29 decembrie 1944, publică articolul *Deschideți universitățile*, în care ia atitudine împotriva „logofeților verzi” și cheamă studenții la democra-

zarea spiritului civic, identificându-i cu muncitorii: „Studenții sunt și ei muncitori, pentru că și biblioteca poate deveni uzină.”

La 4 ianuarie 1945, în „Scânteia”, evocă activitatea recent dispărutului Romain Rolland care „e alături de proletarii Europei, scrie pentru popor, pentru libertate și pentru justiție, arătând drumul scriitorului într-o societate nouă și liberă”.

La 14 februarie 1945 vorbește, în „Victoria”, despre *Eforturile scriitorului de azi*: „Când Lenin cerea literaturii să fie «cu adevărat liberă», înțelegea prin libertate voința scriitorului de a-și recunoaște rolul în societatea în care trăiește și pe care, într-o măsură, o și reprezintă.

Pentru că, într-adevăr, întreaga cultură s-a dezvoltat sub semnul unei permanente izolări, într-un cerc prea puțin deschis spre

realitățile sociale și imediat necesare oamenilor. Scriitorii au învățat că arta lor e cu atât mai viabilă cu cât nu trece mai departe de marginile ei însăși, cu cât e mai pură, mai gratuită. Consecințele acestei false concepții se pot citi în toate capitolele de estetică: artă în sine – primatul spiritului – demnitatea scriitorului etc.

Astăzi civilizația și umanitatea însăși se găsesc în stare de alarmă, de luptă. Demnitatea scriitorului suferă o mutație dintre cele mai categorice: este demn scriitorul care participă, care se integrează, care se alătură semenilor lui, care respiră și luptă odată cu ei, pentru o stare de bucurie comună și mare.

Demnitatea scriitorului de azi rezultă dintr-o nouă energie. Este energia pe care au nesocotit-o secole întregi de cultură delicată, capitole întregi de istorie albastră: energia de a servi.

Scriitorul de azi se convinge și învață că locul lui nu mai este în saloane, că opera lui depășește un perimetru de numai patru pereți.

Scriitorul de azi este un muncitor. Și roadele muncii sale se revarsă, circulă, pătrund.

Unii dintre scriitori – de altfel, destul de cinstiți – se plâng și... uneori chiar acuză masele populare că nu sunt destul de pregătite să-i înțeleagă și să-i apropie. Aceștia nu sunt decât procurorii propriei lor neputințe.

Scriitorul trebuie să renunțe la «inițiativa cuvintelor» și să scrie pe înțelesul tuturor. Problema aceasta de expresie și comunicare directă cu oamenii s-a rezolvat de altfel, așa cum remarca și Malraux într-un editorial din «Litterature internationale», prin formă ca «limbaj vorbit». Modalitatea de a scrie direct, simplu, modalitatea ca «limbaj vorbit», rezumă marea calitate de stil a unei poetice de roluri mari.

Scriitorul de azi se apropie de popor, se întoarce cu fața la el și pentru aceasta trebuie să se înțeleagă cu el. Eforturile scriitorului nou sunt pline de rezultate: ele însăși înșoșesc nu numai expresia gândirii, ci și gândirea însăși. Pentru că, în definitiv, geniile neînțelese nu sunt decât niște anec-

dote personificate. Într-o artă cu adevărat mare – spune Romain Rolland – e de mâncare pentru toți flămânzii lumii.

Pentru ca, însă, între scriitor și popor să existe această comuniune, acest flux permanent și valabil, poporul însuși trebuie să-și iasă înaintea scriitorului.

Întâmplarea aceasta presupune însă din partea poporului o muncă îndelungată, care se cere împlinită cu râvnă multă și jertfe tot mai multe. Numai popoarele libere, popoarele care și-au interzis superstiții și patimi, mizerii și umilințe pot să iasă înaintea culturii ca înaintea soarelui. Popoarele acestea trebuie să cunoască acțiunea.

Și aci intervine frumusețea unui strașnic proces de evoluție: în acest marș imens și popular către scriitori și cultură, în această a doua foamă, scriitorul însuși arată drumul poporului, se descoperă pentru a se da ru, se denunță pentru ca să poată servi.

În această bunăvoință de a construi, în acest entuziasm și în această fervoare de a folosi, stă calitatea de «inginer al sufletului» pe care scriitorul de azi și-o asumă și și-o mărturisește”.

La 10 martie 1945 publică în „România liberă” articolul *Realism și artă*: „Expresionismul, suprarealismul și tot ceea ce modernismul a reușit să strângă în rândurile lui așa-zise «revoluționare» sunt momente cucerite pe care artistul de azi nu le neglijează, tocmai pentru că rolurile lor folosesc ca puncte de plecare, ca mijloace de a construi în timp. Numai că astăzi artistul modern trebuie să înțeleagă că eforturile de a rămâne mereu disponibil, eforturile acestea de disponibil pentru disponibil sunt astăzi retrograde, atât din punct de vedere strict estetic, cât și din alte puncte mai apăsătoare, mai directe. Artistul modern se găsește astăzi pe poziții cucerite. Viziunea lui asupra realității trebuie să fie una de înțelegere a tot ceea ce s-a consumat până acum printr-o atitudine întâmplătoare de experiență și joc. Jocurile care ajung, jocurile care sfârșesc în propria lor finalitate, jocurile acestea care au convenit să se numească «secunde» nu mai pot continua decât ca demonstrații de istoriografie a artei. A le repeta înseamnă a oferi cercului vicios o valoare de dogmă. (...) „Realismul artei ac-

tuale, către care se îndreaptă astăzi forțe masive și proaspete, nu este o simplă formulă, adecvată unui moment de istorie. Existența lui e funcțională. Realismul e o concluzie, o cucerire care a și început de altfel să-și dovedească roadele – Franța lui Malraux și a lui Aragon, America lui John Dos Passos sau Dreiser, Rusia lui Șolohov și Leonov – pentru ca să rămânem în cadrul limitat al literaturii – instaurează realismul, nu în sensul restrâns al unui curent, ci în acela liber și mare al unei depline cuceriri. Pentru că într-adevăr realismul ca valoare fundamentală, ca dată funcțională e singurul în stare să rezolve și problema mare și permanent actuală, aceea care asigură circulația culturii în mase.”

La 22 martie 1945, „România liberă” prezintă conferința *Poezie și progres*, în care Virgil Ierunca „a făcut rechizitoriul acelei poezii, care sub refugiul unei voințe exagerate de autonomie, și-a riscat însăși eliberarea”, „a recunoscut poeziei dreptul ei de intervenție” și „a stabilit modalitatea «angajamentului poetic»”.

La 19 aprilie 1945, scrie în „România liberă” despre *Cultul muncii*: „Cultul muncii – unul dintre cele mai evolute – ca unul care a dispus la adunarea forțelor raționale, este singurul în stare să imprime omului modern și răvășirilor acestuia o ordine și un ritm, o disciplină și o cenzură care să-i facă posibilă regăsirea propriei sale conștiințe.”

La 11 mai 1945, în articolul *Premergătorii* din „România liberă”, îi laudă pe precursorii „literaturii progresiste”, Alexandru Sahia și Bogdan Amaru, pentru a încheia astfel: „Datoria celor care se cred puși să facă treabă de cultură și de reabilitare progresistă a culturii este să țină seama de cei care în condiții grele au militat și au scris înaintea noastră și mai bine decât noi.”

La 13 mai 1945, în „România liberă”, îl evocă pe Gherea, „luptătorul și dascălul la care viitorul va face deseori apeluri la memorie”: „aportul lui Gherea rămâne consistent tocmai prin aceea că – opunându-se lui Maiorescu – el a dovedit că domeniul politic și cel literar nu se exclud, ci se completează, se susțin reciproc. [...] Gherea a

polarizat energiile mari ale unui luptător care a înțeles rosturile poziției organizate militante. [...] Dincolo de regiunile fragile ale literaturii, Dobrogeanu-Gherea a indicat sensuri sociale, a preconizat tocmai ceea ce se aclamă azi ca valabil.”

La 11 iunie 1945, în articolul *Literatură și '48* din „România liberă”, Virgil Ierunca extrage două „învățăături” din experiența revoluționarilor pașoptiști: mai întâi, în ceea ce privește „etica de luptă a intelectualilor”, că „cei care au susținut, au crescut și format revoluția au fost și oamenii de cultură, care au înțeles să se identifice cu aspirațiile imediate și bune ale poporului”; apoi, că „toți căuzașii revoluției [...] sunt și continuă să rămână capitole împlinite ale literaturii”, deoarece „literatura luptătoare rezistă tocmai pentru că ea angajează total conștiința celor care o fac”.

Începând cu numărul 5, din august 1945, face parte din comitetul redacțional al revistei „Viața socială CFR”, alături de Ion Caraion, Mihail Cosma și Ion Potopin care scrie despre *Forțele creatoare ale Uniunii Sovietice*.

La 3 septembrie 1945, în „România liberă”, Virgil Ierunca comentează volumul lui Vasili Grosman, *Pe câmpiile Belorusiei și Poloniei*, „o carte „instructivă, necesară și bine scrisă”. (În același număr, Mihail Novicov semnează articolul *Armata culturii și a artei*).

La 10 septembrie 1945, tot în „România liberă”, prezintă elogios cartea lui N. Derjavin, *Știința în U.R.S.S.*

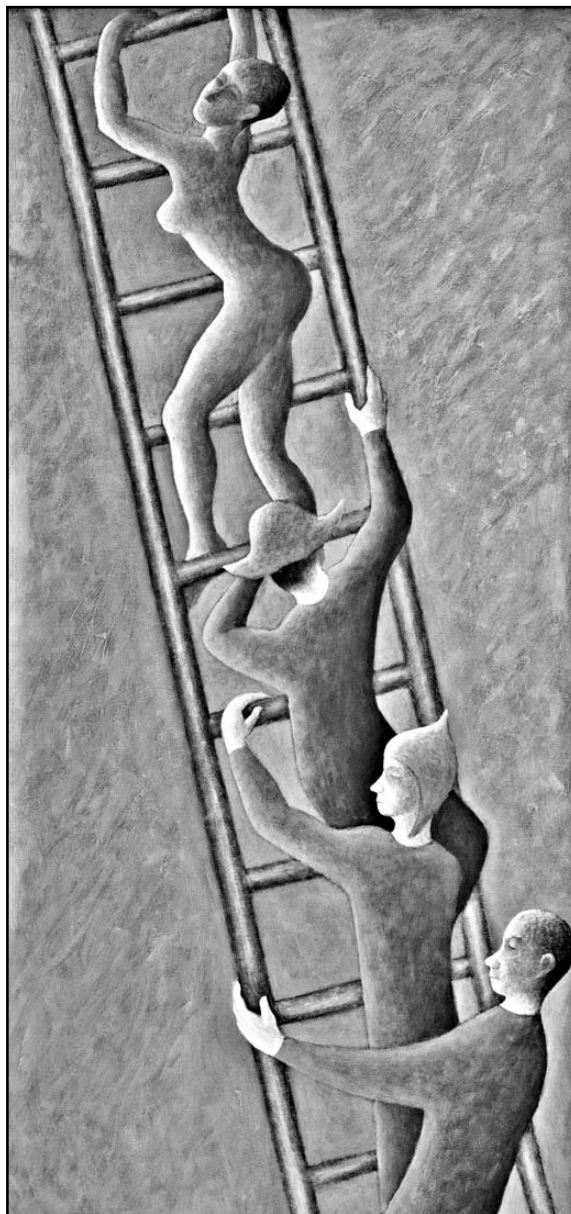
La 31 octombrie 1945, semnează articolul *Noi condiții de muncă pentru scriitori*, afirmând că în „societatea nouă”, în care „oamenii se întâlnesc și se recunosc sub semnul magnific al muncii”, „scriitorul nu mai rămâne izolat, nici de datoriile, dar nici de drepturile lui” („România liberă”).

În nr. 6-7 al revistei „Viața socială CFR”, dezbate tema *Poezie și progres*: „Poemul e o stare de revoluție și revoluția are dreptul să se anunțe printre oameni, tot așa cum țâșnește printre elemente, cum se introduce în bunurile de valoare ale omului, în acțiunea, în visul, în dragostea și îndoielile lui. Se face că ne găsim azi într-un moment când

intervenția poeziei pentru construcția mai valabilă a condiției omenești trebuie să devină, într-adevăr, revolută (sic!). Există un moment de necesitate, peste care nici nu putea trece – de altfel – vocația de terapie absolută a poeziei”.

În „România liberă” din 7 martie 1946 vorbește despre *Realizări și perspective de cultură*, precum libertatea de exprimare, interacțiunea cu alte culturi, „voința de ridicare, prin cultură, a maselor muncitorești”. Climatului literar al epocii ar fi, în opinia comentatorului, unul al toleranței generale: „Scriitorii îndeosebi au putut să se întoarcă la unelte, nestânjeniți, neîmpiedicați de diversele crezuri politice pe care le împărtășeau. S-a mers până acolo - cu această îngăduință largă - încât chiar și unii dintre scriitorii care mai păcătuiseră în timpul dictaturilor fasciste nu s-au văzut bruscați, împiedicați de a se manifesta, deși o merituau într-o bună seamă. S-a ținut seama de sensibilitatea și disponibilitatea scriitorului de multe ori cu o generozitate exagerată. Rezerva unora puțini care n-au scris nu trebuie considerată decât ca o histerie subliniată în neputință sau falsă opresiune. Libertățile nemijlocite oferite artiștilor în genere au constituit cea dintâi dovadă că se schimbaseră multe din condițiile de viață”.

La 15 iunie 1946, din nou în „România liberă”, pledează pentru *Reabilitarea entuziasmului*, o pledoarie pentru reanimarea climatului cultural al epocii, intervenție ce poate fi socotită un preludiu al polemicii despre „criza culturii”, v. mai jos, lunile septembrie și urm.: „Judecătorul obiectiv al faptului de cultură înregistrează – poate cu amărăciune, însă în orice caz cu siguranță – o inexplicabilă delăsare, un fel de «demobilizare» suspectă a intelectualilor, a celor ce muncesc în treburile spiritului. Am spus-o și altădată, fenomenul acesta apasă simțitor cultura, preocupările și oamenii. Plictisiți, sceptici și înapoiați în entuziasmele lor, responsabili noștri de cultură se complac în inerție și răspund greu nădejdlor pe care oamenii muncii din celelalte domenii și le pun în ei, în eforturile și în datoria lor de a fi prezenți. Starea aceasta de minus își trimite consecințele în toate categoriile de reali-

zări. Literatura e lăsată pe seama gazetarului care improvizează știința, cultivă amatorismul, morala de provizorie și ocazională”.

Presa vremii consemnează și participările lui Virgil Ierunca la diferite manifestări de la începuturile comunizării culturii românești: inaugurarea librăriei „Cartea Rusă” (alături de A. Toma, Victor Eftimiu, George Ivașcu, Nicolae Moraru, George Macovescu), la acțiunile Mișcării Tineretului Progresist având ca scop „apropierea dintre lumea spiritului și lumea muncii” (împreună cu Mihai Beniuc, Maria

Banuș, Geo Bogza, Radu Boureanu, Ben. Corlaci, Eusebiu Camilar, Ion Caraion, Geo Dumitrescu, Mihnea Gheorghiu, Sergiu Filerot, Eugen Jebeleanu) etc. Mulți din anturajul de gând și faptă agreați pe atunci au fost denunțați apoi în „antologia rușinii”.

Interesant este că Virgil Ierunca se numără printre primii oameni de cultură români care elogiază în timpul postbelic personalitatea lui Lenin, în articolul *Lenin și problema culturii*, publicat în „Victoria” din 21 ianuarie 1945. Îl reproduc aici integral:

„La 21 ianuarie 1924, la orele 6 și 50 de minute, murea într-o Rusie regăsită și nouă Vladimir Ilici Ulianov, «Marele Lenin», cum îl numea definitiv, acel unic Vladimir al poeziei, poetul Maiakovski.

Cu moartea lui Lenin primeau o lovitură încercată și grea oamenii muncii din toată lumea. Acela care a întruchipat întreaga revoluție rusă, care a purtat-o în creierul său, care a pregătit-o, a înfăptuit-o și a salvat-o, el, «omul care a făcut cel mai mult pentru oameni» (Barbusse) sfârșește prea devreme pentru viitorul condiției umane.

Pentru că într-adevăr, în numele deplin al acestei condiții, viața lui Lenin a fost o viață de luptă unitară, demnă, rectilinie. Și în numele aceleiași condiții, actele lui sunt și rămân revoluționare. Lenin e conștiința însăși a integralității, a sintezei sănatoase și vii. Faptele, lupta și gândirea lui îmbrățișează – ca într-o armonie urgentă și clară – toate valorile care reprezintă și recunosc viața, ecuații diverse.

Lenin nu este așadar numai tovarășul proletarilor din toată lumea care se unesc, luptă și cred, nu este numai părintele revoluției și revoluționarilor, ci și prietenul celor care există și se recunosc în cultură.

Pentru că Lenin a cunoscut și a profesat după cum o știm cu toții – voința de a construi. Pentru el viața se rezumă constructiv, valorile nu se definesc și nu îndrăznesc să existe dacă nu servesc, dacă nu sunt pozitive. Și ceea ce trebuie subliniat e faptul că vocația aceasta de construcție nu e unilaterală, nu se dezvoltă asimetric, într-o parte, în dauna unora dintre valori. Dimpotrivă, actele toate presupun un echilibru, o generozitate de creație în raporturi egale și con-

tinui. Lenin vede, simte, se entuziasmează și servește moduri totale. Răuvoitorii au de învățat din viața activă a lui Lenin, o lecție pe care n-o bănuiau: lecția unității lucrurilor.

De aceea greșesc acei care văd în Lenin, spre exemplu, numai un amant al electricității și întârzie să zărească și pe pasionatul de cultură, în ceea ce privește acest capitol al culturii – aparent nevralgic în dinamica revoluțiilor – Lenin dă învățăminte peste care nu poate trece nimeni cu grabă sau indiferență. Ca și Marx, pentru Lenin «cultura nu e exterioară lumii», dimpotrivă, ea trăiește și rolul ei e bine definit. Manifestare directă și semnificativă unei clase sociale, ea există și durează în proporții directe cu puterea clasei pe care o reprezintă. Și pentru că lupta lui Lenin este aceea de redresare a proletarului, el preconizează o cultură proletară, distinctă, sănătoasă, adevărată, în acest sens concepția leninistă a culturii depășește pe aceea marxistă căreia îi reproșează impuritatea unor reziduuri modeste.

Lenin nu numai că nu neglijează cultura, dar îi și stabilește locul pe care îl merită în actele de muncă ale oamenilor.

Rezultatul îndelungilor sale cercetări critice și filosofice face ca în 1909 să apară extraordinara lucrare a lui Lenin, «Materialismul și empirocriticismul», în care autorul demască noile subterfugii ale filosofiei idealiste burgheze și face o serioasă expunere a teoriei cunoașterii create de materialismul dialectic, ducând mai departe ideile dialecticii marxiste și construind o nouă etapă în evoluția principiilor filosofice ale materialismului istoric.

Mai târziu, prin ajunul războiului trecut, paralel cu activitatea lui de revoluționar, Lenin își completează și pe aceea de filosof. El continuă să desăvârșească datele cucerite de materialismul dialectic, expunând în observații juste falsitatea poziției idealiste a lui Hegel în multe din lucrările sale. «Caietele filosofice» ale lui Lenin, în care au fost adunate toate aceste «note și comentarii» sunt completate mai târziu de altele care alcătuiesc «Caietele asupra imperialismului» și în care Lenin notează intens și cu bune organizări de conștiință date din

filosofie, economie politică, diplomatie și literatură.

De altfel literatura e un capitol distinct și permanent în preocupările lui Lenin. Sunt cunoscute, desigur, legăturile lui cu Gorki, judecățile lui literare despre Tolstoi sau pasiunea cu care revoluționarul integru citea pe Nekrasov, pe Zola, Balzac și chiar Turgheniev.

Lenin prețuia manifestările spiritului, pentru că el însuși făcea acordul util între spirit și acțiune. Există în Lenin un text, pe care îl citează și Romain Rolland într-un articol al său din «Europe» (1934) intitulat «Lenin, l'art et l'action», text care dovedește nu numai o conștiință de sever apărător al culturii, dar și o înțelegere cu totul și cu totul prietenoasă, aproape liberalistă pentru valorile de artă. Lenin protejează visul! Cu o singură condiție: cu cei care visează să facă din actul lor un act de credință, de seriozitate, «Trebuie să visăm – spune Lenin – dar cu condiția să credem serios în visul nostru, să examinăm atenți viața reală, să ne confruntăm observațiile cu visul, să ne realizăm scrupulos fantezia».

Este în această dorință a lui Lenin «de a realiza fantezia» o întreagă adevărată de entuziasm la valorile de artă și cultură.

Și nu e lipsit de semnificații faptul că Europa primește azi dintr-o Rusie energică și proaspătă două bunuri peste care nu poate trece: spiritul lui Lenin și voința lui Stalin”.

Spre comparație, reproduc din „Antologia rușinii după Virgil Ierunca” o strofă de poezie semnată de Geo Bogza: „Ca nicăieri în univers, pe pământ materia / s-a dovedit aptă să evolueze, să trăiască / și să gândească, dobândind / conștiința propriei existențe, / Voi iubiți-l pe Lenin!”

Nota în care antologatorul califică acest text bogzian este „Între cosmogonie și prostituție”. Nu știu dacă „prostituția” chiar este cea mai veche meserie din lume, dar cel puțin cu un text mai vârstnică tot este. În orice caz, în ianuarie 1945 se practica. Luând act de acest calificativ antileninist, mă aflu din nou într-o dilemă: să nu fiu de acord cu el, aș putea fi suspectat că îmi place comunismul. Și nu-mi place. Să fiu de

acord, risc să fiu acuzat de editorii volumului că jignesc „memoria marelui exilat” și a „marelui luptător anticomunist” Virgil Ierunca. Dacă vorbesc despre leninismul lui Virgil Ierunca nu e corect din punct de vedere politic, iar despre antileninismul lui Geo Bogza nu am dovezi, dimpotrivă, poezia rușinoasă m-ar contrazice... Să-i trec pe amândoi la anticomuniști, cu merite egale, nu ar fi drept pentru Virgil Ierunca, fiindcă el a dus lupta contra comunismului de la noi în condiții mult mai vitrege, din Franța, iar de la o așa distanță îi era mult mai greu să-l nimerească decât i-ar fi fost lui Bogza chiar de aici, de sub el.

O dilemă afurisită și insolubilă.

Rămâne, totuși, de reflectat asupra unui lucru. Integrala publicisticii, a ideologiei și a atitudinii politice a lui Virgil Ierunca nu poate lăsa pe dinafară texte ca acelea semnalate mai sus, decât dacă vrem o integrală parțială, ceea ce n-ar fi de laudă nici din punct de vedere științific, nici sub aspect moral. Întregită cu astfel de texte, integrala adevărată arată cam așa:

Contribuția lui Virgil Ierunca la ideologizarea comunistă a culturii românești, în primii trei ani postbelici, nu este uriașă, dar nici de lepădat. Scriitorul nu a avut meritele lui Nicolae Moraru, George Macovescu, Mihai Beniuc sau A. Toma, dar măcar le-a fost alături, cu entuziasm egal, fie la inaugurarea editurii Cartea Rusă, fie la acțiunile Mișcării Tineretului Progresist. Ateism, încredere în „societatea nouă și liberă”, respingerea estetismului și a turnului de fildeş și adopțiunea conceptului de cultură pentru mase, predilecția pentru sociologismul gherist, admirația pentru leninism și prețuirea lui Stalin sunt doar câteva caracteristici ale integralei Virgil Ierunca, iar dacă le-am ignora, i-am jigni memoria și am umbri extraordinara însemnătate teoretică (prin adnotări) și practică (prin textele antologate) a antologiei rușinii.

Virgil Ierunca a deschis ușa lui Lenin și Stalin, i-a invitat să intre, prezentându-i călduros („spiritul” unuia și „voința” celui-lalt). Apoi a plecat departe și i-a rușinat pe cei rămași că nu i-au dat afară.

Pelicanul sau baba?

LUCIAN CHIȘU

Anatema capitalismului în presa anilor 1949-1950 (campanii)

Abstract

In the years immediately following the second World War, Europe divided into two economic, social and political systems. Romania is placed under the Soviet Union's area of influence, and by its side it participates to the vast economical and political confrontation between the two systems. Starting with 1949, the publications in our country are being enslaved by the party propaganda, the authoritarian (communist) model shading its influence over the freedom of speech, broken by the iron hand of the political leadership. The Romanian press drastically narrows the area of manifestation and propagandistically radicalizes itself. (The Education Gazette) and even humoristic press (The Nettle).

Keywords: Soviet Union, Europe, Romania, ideology, communism, press.

1. Împărțită în două blocuri, capitalist și comunist, Europa postbelică are de rezolvat, de o parte și de cealaltă, chestiuni presante: instituții și organisme destabilizate de război, grave probleme economice, milioane de combatanți ce trebuie reintegrați

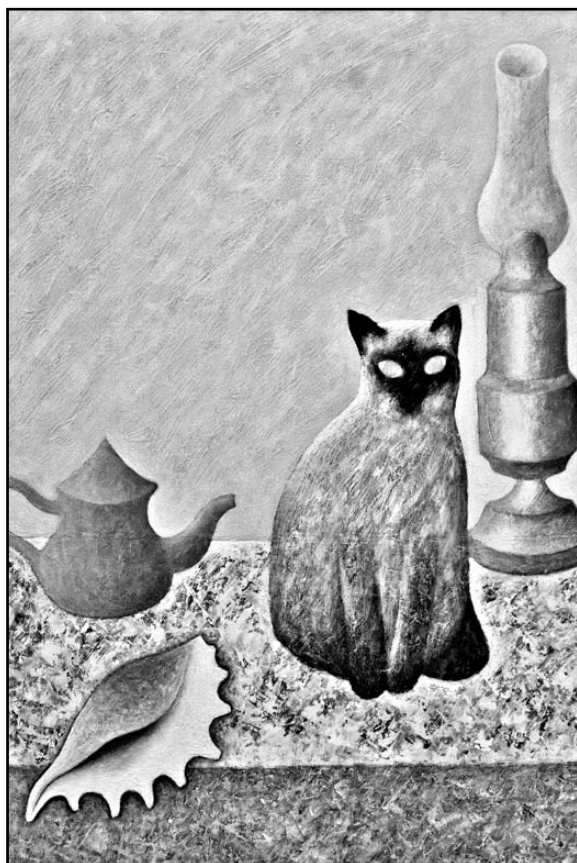
social. Totodată, ororile dezvăluite în procesele criminalilor de război dau fiori conștiințelor europene. Războiului „cald” îi va urma cel „rece”¹, ambele tabere contestându-se prin înălțarea ideologiei la rang de sistem. Deși pacea părea asigurată, dezbinarea europeană se manifesta tot mai acut.

Competiția dintre sistemul capitalist, din Europa și Statele Unite, și cel socialist, din țările așa-numite „de democrație populară” aflate în siajul politicii de influență internațională a Moscovei, se accentuează în anii 1949 și 1950. Fiecare dintre protagoniști își concepe propriul discurs încercând să se impună fără a ține seamă de argumentele celuilalt, cu alte cuvinte nefiind interesat de un dialog real. În absența comunicării, imaginea proprie, ca și aceea despre adversar sunt create în laboratoarele propagandei. Scutul de protecție instalat prin cenzură și alte instituții ori organisme similare se profilează peste Europa sub forma unei cortine de fier². Manipularea devine o armă teribilă, folosită până la saturație în spațiul intern al celor două sisteme. În loc de raționamente, comentariile din presă se rezumă la anateme și reproșuri, conținuturile ideatice fiind preluate de-a gata, critic, fără nicio posibilitate de a fi verificate.

Din punctul de vedere al reprezentanților lagărului comunist, scindarea Europei apare ca o necesitate legitimă, resimțită cu acuitatea unei datorii morale: masele largi populare trebuie protejate de contaminarea cu mediul infestat (politic, economic, cultural) din celălalt sistem. În numele acestei datorii, sublimată în esența luptei de clasă, se apelează la cea mai sfruntată imoralitate, la mistificarea adevărului și la proiectarea realităților de ordin politic, economic și cultural într-un foarte periculos, absurd și grotesc joc al „ucenicului vrăjitor”, care, după cum este știut, declanșează forțe pe care nu le poate controla. De altfel, ele au condus, în

1 Sintagma definește confruntarea din 1947 până în 1991 dintre cele două blocuri militare (grupate în N.A.T.O. și Pactul de la Varșovia) reprezentând state cu ideologii și sisteme politice diametral opuse. Primul efect al războiului rece a fost marele efort propagandistic, urmat de o sufocantă cursă a înarmărilor

2 Expresia a fost impusă de Winston Churchill în urma discursului său din 5 martie 1946: „De la Stettin, la Marea Baltică, până la Trieste, la Marea Adriatică, o cortină de fier a coborât de-a curmezișul continentului”.

mai puțin de un secol, la prăbușirea sistemului comunist în toate statele Europei.

1.1. Odată cu încetarea războiului, România va intra în etapa sa comunistă, de aproape cinci decenii. Impactul teoriei sferelor de influență din politica mondială și, ulterior, efectele războiului rece au fost hotărâtoare. România se află sub autoritatea U.R.S.S. (întâlnirea de la Yalta), iar consecințele apar imediat ce este proclamată pacea. Sub pretextul democratizării societății, țara noastră este restructurată din temelii, iar tranziția de la capitalism la „dictatura proletariatului” are loc în numai trei ani. Cele mai importante evenimente consumate în primii ani de după 1944 ilustrează foarte veridic marasmul pe care îl trăia societatea românească. Universitățile, care aveau sarcina de a forma noile generații, fuseseră literalmente depopulate de cadrele cele mai valoroase. În schimb, deși sună macabru, temnițele deveniseră din ce în ce

mai elitiste. În domeniul vieții publice, unii se temeau de trecut, cei mai mulți de viitorul lor. Schimbarea de regim intervenită la 30 Decembrie 1947, abolirea Constituției și Decretul 218/1949, prin care se înființa Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor, instituție a cenzurii, subordonată Consiliului de Miniștri, aveau să restrângă drastic dreptul la libera exprimare, reducând la muțenie pe cei mai combativi dintre ziariști. Pe acest fundal, propaganda comunistă anunță mari transformări de mentalitate și odată cu ele apariția „omului nou”, croit după modelul sovietic. Ziariștilor li se rezervă statutul de activiști politici, iar în planul culturii se declanșează criza care va netezi calea spre proletcultism.

În următoarele decenii fenomenul s-a adâncit însă în totalitate, perioada de aproape o jumătate de secol de comunism românesc cunoaște etape distincte, unele de mari constrângeri ideologice, altele de relativă relaxare, contextul politic fiind mereu determinant și dominant³.

2. Studiul de față se oprește asupra unor campanii de presă desfășurate în România anilor 1949 și 1950, interval ce ilustrează obediența conducătorilor români și a presei față de internaționalismul sovietic și totodată stadiu gradual al implementării metodelor de sovietizare a țării noastre, care își pune la dispoziția marelui aliat de la răsărit aparatul propagandistic în confruntarea tot mai deschisă dintre capitalism și comunism. Fenomenul a fost însoțit de adeziunea unei restrânse însă semnificative categorii de intelectuali (ziariști, scriitori, oameni de cultură) la politica P. M. R., devenit forța conducătoare din România.

Dependenți în totalitate de Moscova, factorii de decizie ai momentului se transformă în simpli executanți ai politicii dictate de U.R.S.S. La originea acestor principii se află lupta de clasă, cu arma ei cea mai redutabilă, ura între categoriile sociale, iar cultural, prin deziderate extreme, precum realismul socialist, dar și eradicarea analfabetismului.

³ Lucian Chișu, *Perioada 1945-1965 în cultura română, în Literatura în epoca totalitarismului* (coord. Lucian Chișu, Laurențiu Hanganu), Editura Printech, București, 2008, p. 302-314.

2.1. Pe fundalul disputei dintre cele două sisteme politice, în anii 1949-1950, sentimentul legitim al apartenenței noastre la spațiul european devine superfluu. Identitatea și independența națională aproape că dispar, toate deciziile importante fiind luate din alt centru de comandă. Anexată Uniunii Sovietice, politica românească se rezumă la a-și juca „rolul” stabilit din spectacolul celor doi mari protagoniști.

Spectrul războiului se profilează sub forma unei iminente curse a înarmărilor și ocupă prima poziție în cronologia evenimentelor. Aceleași temeri erau împărtășite și de partea cealaltă, faptul conducând la acuzația reciprocă a preparativelor de război⁴. Constituirea Tratatului Atlanticului de Nord agită Uniunea Sovietică. Replica ei va consta în ample campanii de presă desfășurate prin intermediul Cominformului⁵. Subiectul campaniilor era unul profund emoțional. Se avea în vedere că umanitatea din întreaga Europă cunoscuse consecințele devastatoare ale războiului. Milioane de oameni își pierduseră viața, iar fabrici, uzine și chiar orașe întregi fuseseră distruse. Acest coșmar bântuia populația Europei, ținând în stare de veghe marile conștiințe umane. Între cei mai activi din Europa Occidentală se numărau oamenii de cultură și artă. Inițiativa de a se organiza la Paris, între 20 și 25 aprilie 1949, primul *Congres Mondial al Partizanilor Păcii* aparține, la prima vedere, unor oameni de

știință, unor literați, artiști și politicieni francezi și englezi de orientare antifascistă de stânga. Între inițiatori figurează celebrul fizician-atomist Frédéric Joliot-Curie⁶. Dar ceea ce se cheamă *lobby*-ul făcut acțiunii și suportul logistic sunt furnizate de sovietici. În toamna anului 1948⁷ are loc *Congresul de la Wrocław*, unde, la propunerea delegației din R. D. G., se instituie *Comitete Naționale pentru Apărarea Păcii*, urmând a se convoca (în toate țările blocului comunist) *Congrese* ale celor ce muncesc în câmpul culturii și artei.

2.2. Campania de presă din țara noastră se desfășoară pe linia acestor propuneri și hotărâri. Intelectualii din R. P. R. pregătesc *Congresul de la București* în zilele de 29-31 martie 1949, care, la rândul lui, va delega participanți la *Congresul Partizanilor Păcii*. În scurtul interval, în presa din România își face apariția un autentic „front” de luptă ideologică constituit din intelectuali, dar și din „lucrătorii manuali”, uniți, cu toții, pentru apărarea păcii. Așa cum este redat în presă, el nu este propriu-zis un eveniment, ci are amploarea unui proces, a unei campanii.

Într-o primă etapă, înainte de congres, presa centrală difuzează *Apelul* lansat de *Comitetul de inițiativă*, preluat în majoritatea ziarelor și revistelor timpului⁸. Termenii redactării indică deopotrivă pe inspirator și forța, am spune gravitațională, pe care acesta o exercită: „*Apelul...* constată că R. P. R.,

4 În replică la preparativele ce conturau apariția N.A.T.O. și pentru a le contrabalansa, U.R.S.S. și țările aliate ei au format *Pactul de la Varșovia* (1955-1991). Amănunte pe www.clr.ro (Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (N.A.T.O.) -și www.istorie.scienceline.ro sau [www. Nato.int..](http://www.Nato.int..)

5 Cominform (*Biroul Comunist de Informații*) a fost prima autoritate a mișcării internaționaliste comuniste de la dizolvarea Cominternului, devenind noul instrument al politicii externe sovietice și al stalinismului. La întrunirile Cominformului au participat și partidele comuniste francez și italian, reprezentând țări care nu aparțineau lagărului socialist. Acestora le-a revenit sarcina de a împiedica punerea în aplicare a Planurilor Marshall și Truman. Cominformul a coordonat acțiunile partidelor comuniste în temeiul direcției sovietice și a confirmat noile realități, în special crearea Blocului Comunist de Est. Singurele întâlniri ale Cominformului au avut loc în Polonia (1947), România (1948) și Ungaria (1949).

6 Laureat al Premiului Nobel în 1935, împreună cu soția sa Irène Curie, fizician și chimist. Joliot-Curie era membru al Partidului Comunist Francez din 1942 și colaborase la lupta contra ocupantului hitlerist.

7 Pavel Țugui, G. Călinescu despre Rabelais, în *Cultura*, nr. 65/ 2009-(259), martie-aprilie.

8 *Analele Româno-Sovietice* (nr. 15, 1949) consemnează *Apelul* Comitetului de Inițiativă al *Congresului Intelectualilor din R. P. R. pentru pace și cultură*, oferind amănunte despre conferințele din cadrul acestuia; *Universul* (an 66, nr. 52, 1, 4 martie); *Revue Roumaine*, nr.1, ianuarie-martie (30 martie); *Luptătorul bănățean* (nr. 1340, 20 mart. 1949).

datorită eliberării noastre de glorioasa Armată Sovietică, datorită luptei duse de clasa muncitoare în frunte cu Partidul său, este țara poporului muncitor, este prietena și aliata U.R.S.S., este una din țările de democrație populară, care, grupate în jurul Patriei Socialismului, formează lagărul păcii și democrației. (...) Ei vor confirma încă o dată că adevăratul intelectual este alături de toți ceilalți oameni ai muncii și că luptă împotriva războiului imperialist, căci, după cum constată *Comitetul de inițiativă*, s-a dărâmat zidul nefiresc pe care burghezia îl ridicase în mod artificial între cărturari și oamenii muncii manuale". În pofida faptului că majoritatea covârșitoare a celor peste 150 de publicații încă active îl redă cu o fidelitate remarcabilă, marele eveniment este creat și contextualizat artificial, fără resorbția datelor lui în tratatele de istorie⁹, unde acestea sunt absente, dar care abundă în presa timpului. Ele sunt prezente în paginile publicațiilor centrale, începând cu *Scânteia* și continuând cu *România liberă*, *Națiunea*, *Universul*, *Flacăra*, *Contemporanul*, *Urzica*, sau al celor din provincie, așa numitele ziare regionale (*Lupta Ardealului*, *Lupta Moldovei*, *Luptătorul Bănățean* ș. a.).

Informațiile sunt prisositoare. *Universul*¹⁰ redă componența *Comitetului de inițiativă*, din care fac parte, printre alții: Maria Banuș, Geo Bogza, Mihai Beniuc, Paul Cornea, Iosif Chișinevski, Constanța Crăciun, Petre Dragoș, Barbu Lăzăreanu, Ion Livescu, Ion Pas, Emil Petrovici, D. Popescu Doreanu, Leonte Răutu, Mihai Roller, Mihail Sadoveanu, Zaharia Stancu, Traian Șelmaru, Ion Vitner. Aceștia trimit o telegramă¹¹ *Comitetului internațional de legătură din Paris*.

Campania este însoțită copios și de articole semnate de personalități, dezvăluind o atitudine mereu părtinitoare și maniheistă. Evocând apropiatul *Congres*, G. Călinescu îl salută în termenii de referință ai războiului rece: „În Uniunea Sovietică s-a construit în cursul anului 1948 o casă nouă la fiecare cinci minute, pentru colhoznicii demobilizați, invalizii de război și pentru familiile celor morți pentru patrie”¹². Ștefan Druia scrie că, în timp ce în Franța, Ministerul Instrucțiunii Publice reduce drepturile artiștilor „în folosul înarmărilor”, cu totul diferit se prezintă „condiția materială și morală a artistului și omului de artă în Uniunea Sovietică și în țările de democrație populară”¹³. Petru Dumitriu se racordează și el momentului: „Din uzinele sovietice, din care au ieșit armatele nesfârșite de tancuri, ies acum valuri de tractoare. (...) În această parte a lumii, din metalul ucigător, care le place atâtă domnilor din Apus, se face oțelul tractoarelor și plugurilor. Acesta e lucrul pe care nu-l pot îndura ei. Dar acesta e și semnul certitudinii noastre în victoria păcii”¹⁴.

Pe 30 martie 1949 are loc ședința festivă a *Congresului intelectualilor din R. P. R.*, deschis la Ateneul român. Presa redă, *in extenso*, *Programul* și evenimentele primei zile, componența delegațiilor, participarea membrilor guvernului la festivități, discursurile. În cuvântul său de deschidere, Mihail Sadoveanu se arată în acord secret cu natura, dar nu uită să-și facă datoria față de marele prieten de la răsărit: „...Primăvara întârziată a acestui an simbolizează primăvara umanității nouă pe care o dorim fierbinte cu toții. Întârzie, totuși va veni. În

9 De pildă, tratatul *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, ed. a II-a, revăzută și adăugită, București, 2007, coordonat de Dinu Giurescu, nu consemnează în niciun chip aceste date.

10 *Universul* (an 66, nr. 72, p. 1, 2, 3 febr. 1949).

11 „...trimitem salutul nostru fierbinte participanților la ședința (...) Cu această ocazie ne exprimăm dorința ca domnii Al. Fadeev, P. Feodosiev, Paul Robeson, Haward Fast, Albert Kahn, Pablo Neruda, Louis Aragon, d-na Irène Joliot Curie, d-nii Gabriel Dembowski și Boreisza să accepte călduroasa noastră invitație la *Congres*” (*Universul*, 3 febr. 1949, p.1). *Lupta Moldovei* (nr. 832, 29 mart. 1949) dedică un grupaj *intelectualilor R. P. R. care luptă pentru pace și cultură*. *Congresul este salutat de oamenii muncii din fabrici și sate*.

12 G. Călinescu, *Războiul moral pentru pace*, în *Națiunea*, an III, nr. 858, p. 1, din 6 febr. 1949.

13 Al. Dimitriu-Păușești, *Intelectualii progresiști apără pacea*, în *Universul*, an 66, nr. 29, p. 1.

14 Petru Dumitriu, *Din obuze, tractoare și pluguri*, în *Flacăra*, nr. 20 (21 mai 1949), p. 1, 3.

timpul acestui Congres vor înflori pe plaiurile noastre primele flori ale anului 1948: vi le închinăm cu inimă curată și cu nădejde în biruința lucrării oneste pentru care ne adunăm. Împreună cu dvs. toți, adresez, la deschiderea Congresului nostru, un salut omagial biruitorului de ieri împotriva fascismului, campionului păcii, lui Stalin”.¹⁵

În etapa următoare, prilejuită de finalul lucrărilor, se bucură de atenție *Telegrama* adresată de participanți generalisimului Stalin și *Rezoluția*, care „sprijină cu căldură inițiativa convocării *Congresului mondial al partizanilor păcii*, la care anunță participarea activă a oamenilor muncii din R. P. R. și exprimă hotărârea lor de a nu precupeți niciun efort în cadrul uriașei ofensive a păcii, dusă de popoarele lumii în frunte cu invincibila Uniune Sovietică împotriva planurilor războinice ale imperialiștilor”. Tot aici este reproducă *Moțiunea* adresată *Comitetului de organizare al Congresului Mondial al Partizanilor Păcii – Paris*, în care se arată că „oamenii muncii manuale și intelectuale din Republica Populară Română vor ca civilizația milenară a omenirii să nu fie distrusă de război; vor ca libertatea și independența noastră națională, obținută datorită victoriilor Armatei Sovietice eliberatoare, să nu fie amenințate de planurile imperialiste de dominație mondială ale trusturilor fără patrie”. De asemenea, apar, redade ori rezu-

mate, intervențiile delegaților străini, precum și cuvântul de închidere rostit de Leonte Răutu, mult mai incisiv, mai partinic. Textul, de o mare amplitudine oratorică, e condimentat din plin cu sare pusă pe rănile capitalismului, dar spațiul nu ne permite să-l reproducem integral: „Cine sunt aceia care se încumetă să critice cultura noastră? Ce pot ei să ne spună? O «realizare» tipică a lumii imperialiste în materie de cultură este așa-zisul «basic-english», engleza de bază... Exponenții culturii imperialiste consideră că limba contemporană este prea bogată în noțiuni. De aceea a fost inventat «basic-english-ul» care reduce vocabularul omului contemporan la 800 de cuvinte. Diversele opere literare se traduc în această limbă abreviată, născocită de slujitorii culturali ai imperialismului. Închipuiți-vă pe Withman și Shelley, pe Tolstoi, Shakespeare, traduși în «basic-english»! Și acești troglodiți ai secolului al XX-lea, care doresc să reducă omenirea la nivelul spiritual al pitecantropului, îndrăznesc să-și ridice vocea împotriva culturii noastre, a culturii altor țări de democrație populară, a marii culturi socialiste a statului sovietic”.

3. La scurt timp, când ecourile evenimentului¹⁶ încă mai stăruiau, este declanșată o a doua campanie cu prilejul lucrărilor *Congresului Partizanilor Păcii* de la Paris și Praga. Între 19 și 29 aprilie, data plecării și înapoierii delegațiilor române, în frunte cu

¹⁵ *Universul*, an 66, nr. 74, p. 1.

¹⁶ Redăm câteva dintre titluri: Marin Dima, *Oamenii muncii de la orașe și sate continuă să trimită adeziunea lor la lupta pentru pace și pentru convocarea Congresului Mondial al Partizanilor Păcii; Entuziaste moțiuni de solidaritate de la Botoșani până la locuitorii comunei Priboi (județul Dâmbovița)* în *Universul* (an 66, nr. 77, p. 1, 2, 2 aprilie 1949); *Cuvântul de deschidere* al lui M. Sadoveanu, *Cuvântul de închidere* al lui Leonte Răutu, *Raportul integral* (câteva pagini de ziar!) al secretarului C. C. al P. M. R., Iosif Chișinevschi, în *Flacăra* (nr.-ele 13 și 14 (65-66), 30 mart. 1949); *Dezvoltarea culturii în R. P. R. – contribuție de seamă la opera de apărare a păcii*; în *Lupta Ardealului* (nr. 804, 4 aprilie 1949) și *Oamenii Culturii din R. P. R. apără Pacea*, în *Supliment* (nr. 20); *Cuvântul de deschidere* a Congresului rostit de acad. M. Sadoveanu, „saluturile” invitaților din străinătate, *Telegrama* adresată generalisimului I. V. Stalin de *Congresul intelectualilor din R. P. R.*: „Popoarele lumii, cărora experiența istorică le-a arătat puterea previziunii științifice stalinene, știu că dacă așa a spus Stalin – așa va fi! Suntem hotărâți să nu ne crușăm puterile pentru a contribui în mod activ la acest eșec al dușmanilor păcii și ai culturii, la victoria forțelor păcii, progresului și socialismului. Trăiască lagărul forțelor democratice antiimperialiste, în frunte cu Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice! Trăiască marele învățător al omenirii înaintate – Iosif Vissarionovici Stalin!” Întregul număr dublu vizează marele eveniment: Vera Călin, *Editurile și lupta împotriva războiului* (p.5). Sub titlul *Lupta pentru pace și rolul intelectualilor* se publică *Raportul prezentat Congresului* (p.7), *Imperialismul, dușman de moarte al păcii, culturii și independenței naționale și prieteniei* de Zaharia Stancu (p.10), toate în *Contemporanul* (număr dublu 130-131, 6 aprilie 1949)

„Scântea”, presa informează zilnic asupra desfășurării marelui eveniment: „Între 20 și 23 aprilie 1949 la Paris, în Salle Pleyel, va avea loc Congresul Mondial al Partizanilor Păcii, la care își vor da adeziunea, printre alții, Picasso, soții Curie, Aragon”. Din partea României urma să participe o delegație de intelectuali, condusă de Emil Petrovici (rectorul Universității din Cluj), cel mai reprezentativ membru al ei fiind M. Sadoveanu¹⁷. Deoarece unele state și unii reprezentanți ai țărilor afiliate blocului sovietic nu primesc viză de intrare în Franța, cei 225 de delegați din 14 țări sunt nevoiți să organizeze la Praga¹⁸ o secțiune paralelă cu manifestările de la Paris. Boicotați de către autoritățile franceze, ei vor înainta și un protest adresat acestora: „Prin această acțiune guvernul francez s-a situat în rândul dușmanilor păcii, a trădat tradițiile de pace ale poporului francez și a demască adevăratele scopuri ale imperialiștilor”. Ion Marin Sadoveanu semnează textul *Scutul păcii*¹⁹, în care relatează cele mai semnificative momente ale *Congresului Partizanilor Păcii* de la Paris. Dorința apărării păcii de către U.R.S.S., prin lupta de masă, și respingerea, ca voce populară, a „șantajului”

imperialiștilor americani și englezi fac obiectul articolelor publicate în serial de *Scântea* (20-29 aprilie). Tot *Scântea* reproduce discursurile scriitorului A. Fadeev, șeful delegației sovietice la Paris, alocuțiunile rostite de Eugénie Cotton, conducătoarea Federației Democrate Internaționale a Femeilor, Lombardo Toledano, președintele Confederației Generale a Muncii din America Latină, salutul congresiștilor parizieni adresat tovarășilor secțiunii din Praga. În capitala cehă, congresiștii au apreciat rapoartele rostite la Paris de Joliot Curie și Pietro Nenni (secretar general al Partidului Socialist Italian, laureat al Premiului Stalin pentru Pace în 1951). E. Petrovici ține un *speech* în numele muncitorimii manuale și intelectuale din R. P. R., iar Sadoveanu adresează un mesaj concludiv: „Numai câțiva seniori ai finanței au interes să mențină ura între popoare și războiul în omenire”. Parafrazând celebra lozincă internațională, scriitorul pacifist aduce în Congres și chemarea R. P. R. – *Oameni ai păcii din toate țările, uniți-vă!* Victor Eftimiu semnează poezia *În freamătul de pace*, dedicată *Congresului de la Paris*²⁰. Marin Dima reia pasaje din intervențiile participanților pe care apoi le

17 *Luptătorului Bănățean* (nr.1374, 22 aprilie 1949) anunță deschiderea *Congresului Mondial al Partizanilor Păcii* precum și constituirea unui *Consiliu de Pace Permanent* pentru popoarele democrate din lume, iar în nr.-le următoare 1378 din 28. 04. 1949 publică textul cuvântării lui M. Sadoveanu la Congres.

18 Deschiderea *Congresului Mondial al Păcii* la Paris în *Universul* (an 66, nr.93, p. 1, 21 aprilie 1949): 1784 de delegați vor afirma la Paris hotărârea popoarelor de a apăra pacea; Cuvântul de deschidere rostit de marele savant Joliot Curie; 360 de delegați nu pot participa la Congres din cauza refuzului guvernului francez de a le acorda viza; Secțiunea din Praga a *Congresului Mondial al Partizanilor Păcii* (la care participă delegațiile care nu au primit viza statului francez); și *Lupta Moldovei* (nr. 851) semnaleză evenimentul: *Congresul Mondial al Partizanilor* a fost deschis la Paris de J. Curie, iar după o săptămână, la închidere, este reprodus *Manifestul* participanților. *Contemporanul*, nr. 134, (29 aprilie 1949), p.1, 7. publică *Manifestul* *Congresului Mondial al Partizanilor Păcii* adresat popoarelor lumii. Asupra *Congresului Mondial al Partizanilor Păcii* de la Paris și Praga stăruie și *Carnetul agitatorului* (nr. 53, mai 1949), publicație a C. C. al P. M. R. În *Carnetul agitatorului* se vorbește despre o nouă lovitură dată ațățătorilor de război, imperialiștii anglo-americani. Relatările vor continua în nr. 58 (din sept. 1949), cu *Apelul* *Comitetului Permanent al Congresului*, în vederea organizării la 2 octombrie a *Zilei Internaționale a Păcii* și *Apelul Consiliului Permanent pentru Apărarea Păcii* din R.P.R., pentru pregătirea zilei respective. Din cuvântările rostite la *Congresul Partizanilor* sunt redată discursul lui M. Sadoveanu și conferința din U. R. S. S. a lui C. I. Parhon. În *Universul*, an 66, nr.101 (3 mai 1949), în continuarea ecourilor *Congresului partizanilor păcii*, Al. Graur arată Cu ce ne-am întors de la Praga. În *Contemporanul*, nr. 137 (20 mai 1949), războiului rece i se rezervă un spațiu privilegiat; *Revue Roumaine*, nr. 2, (iunie 1949) se dedică *Manifestului* *Congresului Mondial al Partizanilor Păcii* și discursului lui M. Sadoveanu de la Paris – *Partisans de la Paix de tous les pays, unissez-vous!*, plus cel al lui E. Petrovici de la Praga.

19 *Universul*, (an 66, nr. 94, 22 aprilie 1949). p. 1, 2.

20 *idem* (an 66, nr. 95, 23 aprilie 1949), p.1.

comentează cu înflăcărare: „Cuvintele lui Fadeev au făcut ocolul pământului, luminând și mai bine sutele de milioane de partizani ai păcii, întărindu-i în hotărârea lor de a reduce la neputință pe patronii lui Vogt și Fuller (primul autor al cărții *Calea spre salvare*, al doilea general britanic, autor al cărții *Influența armamentului în istoria omenirii*)”. Sub titlul *Popoarele lumii vor ști să dea răspunsul cuvenit celor care încearcă să arunce omenirea într-un nou război*, sunt redată aspecte diverse de la Paris și Praga, locurile desfășurării Congresului. Între acestea se numără și Discursul conducătorului delegației din R. P. R. la Congresul Mondial al Partizanilor Păcii, Mihail Sadoveanu²¹, care dedică ample pagini lucrărilor *Congresului de la Paris*. Se reproduce Discursul academicianului prof. Emil Petrovici la secțiunea de la Praga a *Congresului Mondial al Partizanilor Păcii*, care se încheie în termenii următori: „Trăiască nebiruita campioană a păcii și progresului, Uniunea Sovietică și marele Stalin”²². La 30 aprilie, sub genericul *La Paris oamenii s-au înțeles într-o singură limbă: limba păcii*, ziarul *Universul* recapitulează evenimentele, de această dată prin intermediul unor interviuri luate participanților români: acad. Petre Constantinescu-Iași, acad. Șt. Milcu, ministrul Florica Mezincescu.

4. După prezentarea sumară de mai sus, câteva concluzii se detașează.

4.1. Campaniile de presă sunt instrumentate mai ales în publicațiile cu răspândire la scară națională, regăsindu-se, preluate din presa centrală, în toate ziarele și revistele timpului, dar în proporții diferite și, în orice caz, mai scăzute. Atitudinile tuturor celor implicați în eveniment relevă în toate cazurile o concepție de tip dualist, conform căreia lucrurile au fost considerate în mod absolut bune sau rele. Adevărurile sunt prezentate doar parțial, având fie o dominantă resentimentară, fie purtând amprenta opțiunii asumate politic.

În pofida imensului aport de informații, necesitatea ca ele să fie interpretate și

prezentate *sine ira et studio* a rămas un deziderat.

4.2. Participarea presei din țara noastră la această confruntare este mai degrabă aceea a unui executant conștiincios, plin de zel. „Exercițiul de democrație” a avut în rândurile maselor efectul scontat, impunând totodată imaginea U.R.S.S. ca „țara cu democrația cea mai avansată din lume”. Toate contribuțiile sunt adevărate ofrande aduse rolului pe care îl deține Uniunea Sovietică. „Tematica” este inspirată de Moscova și reconvertită în agenda presei românești. Implicarea Cominformului, ca instrument ideologic ce va înlocui Cominternul, se întrevide în cele mai multe dintre opiniile intelectualilor de stânga de pe mapamond. Acestea sunt larg răspândite, ecoul lor prelungindu-se, de obicei, din presa sovietică în presa din țara noastră. Efectele s-au răsfârțat numai în plan intern, fiindcă slaba reprezentare a sistemului mass-media nu permitea celor două tabere să își transmită mesajele peste „cortina de fier” impenetrabilă situațiilor de comunicare. În țările lagărului socialist, realitățile europene sunt prezentate exclusiv filtrat de aparatul ideologic și de propagandă, care alege din realitățile mediului advers numai ceea ce convine propriei strategii argumentative.

4.3. Cum era de așteptat, după 1989 fenomenul comunist a devenit subiect prioritar în numeroase examinări, efectuate din varii perspective. Întregul eșafodaj social, consolidat într-un interval de aproape cinci decenii, susținut de la bază până în vârf de o deasă și complicată armătură politică a fost supus unei atente și minuțioase analize. Pornind de la morală, mentalități și societate, nu a fost ocolită niciuna dintre zonele tematice relevante ale tabloului instaurării comunismului românesc.

Dacă rezultatele unor cercetări de acest tip confirmă credința că „viitorul e plin de trecut”, nu este mai puțin adevărat că tot ele îndreptățesc permanenta cunoaștere și adâncire a trecutului.

21 *idem* (an 66, nr.96, 26 aprilie 1949), p.3.

22 *idem* (an 66, nr. 97, 27 aprilie 1949), p.1.

Fundamentalistul bine temperat

Abstract

*The author makes a few commentaries around Mircea Platon's collection of articles, entitled **Ortodoxia pe litere. Îndreptar de fundamentalism literar** (2006). In his contributions, Mircea Platon adopts a polemic style, trying to contradict stereotypes about some cultural personalities. We suggest that this is the essayist's method to exorcize evil.*

Keywords: Mircea Platon, essayist, polemic, literature, history, religion.

Pe Mircea Platon îl citesc cu viu interes de câțiva ani, indiferent de subiectele pe care le atacă, în special din cauza vervei pe care mi-aș dori-o contaminantă și, în aproape egală măsură, datorită erudiției sale, rarissime mai ales printre tinerii esești sau critici de astăzi, care au impresia că poți confecționa pamflete sau arunca săgeți ironice către orice țintă fără a-i fi aprofundat pe clasici, fără a-ți fi provocat nicio cută de nelămurire stăruind asupra vreunui tom filosofic ori fără a poseda, în doze cât de cât onorabile, date despre istoria omenirii, care niciodată nu a funcționat în divorț de cultură. Ieșeanul retras întru studiu în Statele Unite (pe care, spre inutila-mi amărăciune, din când în când dată în vileag unui prieten comun, marchiz de Zubizarreta, abia de am apucat să-l cunosc vreme de vreo două ceasuri, într-o seară) are un *ce* romantic în luările sale de poziție, nu puține și deloc ușor de trecut cu vederea. Ceea ce caracterizează scrisul său, în afara unei plasticități de invidiat, este atitudinea: Mircea Platon nu scrie niciodată calduț, în dorul lelii, nu se lasă izolat în contemplarea stearpă, cel mult descriptivă a trecutului; spiritul său viu

sondează mereu la mari adâncimi și nu ezită, în pofida unei declarate aderări la valorile creștine, să-și apere punctul de vedere cu pătimașă și chiar vitriolantă convingere. Independența sa se poate lesne percepe dacă îi urmărim oponentii sau, cu o sintagmă mai blândă, intelectualii cu care se ia, cavalește, în piept pentru cutare idee. Eu unul nu mi-aș dori să-l număr decât printre aliații culturali, căci spiritul său polemic, dialectica bine cântărită și turnura bărbătească a discursului, sprijinite toate pe o solidă, imbatabilă, parcă, cultură fac din el un combatant de temut. Sper să apuc de-a lungul (și de-a latul) acestui articol să scot în evidență câteva scene din duelurile sale hotărâte, dar mereu elegante.

La începutul acestui an lui Mircea Platon i-a apărut, la editura Christiana, într-o bucolică prezentare, un volum intitulat *Ortodoxia pe litere. Îndreptar de fundamentalism literar*, care reunește majoritatea articolelor publicate în anii din urmă de eseist (îl numesc astfel pentru că nu mă hotărăsc cum să-l cataloghez: istoric? Literat? Publicist? Căci, am uitat să amintesc, cărțile publicate până acum ne atrag atenția că este și poet, și critic literar și etc.). În primul rând, reunirea acestor texte este binevenită, căci altfel ele ar fi suferit de acel sindrom de neocolit al publicisticii: efectul limitat. Dezgropându-le astfel, autorul le oferă o nouă șansă, căci polemicile sale, opiniile, portretele, cronicile, eseurile nu suferă de o determinare temporală, configurând un credibil tablou al unor leziuni ale normalității postdecembriste. Căci Mircea Platon are, chiar dacă nu o acceptă, fler de justițiar.

Ceea ce ar putea zgândări liniștea unor puritani obtuzi este subtitlul: ce va să zică acel "fundamentalism literar"? Ne lămurește prompt însuși autorul, într-un lapidar preambul: "«Fundamentalismul literar» din subtitlu nu indică pofta de a judeca literatura după criterii puritane. Cred însă că literatura bună are în comun cu creștinismul faptul că e duh întrupat". Explicația poate părea improvizată, așa că mă grăbesc să îi transcriu continuarea, pentru a nu îi știrbi verticalitatea: "Literatura, ca și creștinismul, se ocupă cu expresia, nu

cu intenția, visarea, dorința vagă, spiritualismele solipsiste și avânturile de bodegă. Spiritul se realizează în și prin cuvânt, după cum sufletul se îmbunătățește în și prin trup. Inspirația nu e mai mult decât expresia, ci mai puțin. Formularea nu sărăcește gândul, ci îl sporește. Realismul creștin e, în ultimă instanță, sursa realismului literaturii, în care «inspirația» ia forma cuvântului datorită disciplinei, ascezei, faptei”. Iată o fermă poziție a unui intelectual credincios, care înțelege literatura nu ca pe o formă de erezie, așa cum mulți dintre prelați o fac, considerând că tot ce depășește directă poliloghie simili-teologică constituie un rebut al gândirii, ci ca pe o prelungire firească, nobilă a aceluiași resort spiritual. Ca și adevărata credință, literatura nu refuză revelația și slujește, prin grația per-

misă scriitorului, același Dumnezeu. Dincolo de truvaiurile tehnice, de retorica pe care și-o dezvoltă, de filiația intertextuală ș.a.m.d., adevărata, marea literatură nu poate fi decât o covârșitoare dovadă a depășirii omenescului din om, deci un semn de bunăvoință din partea divinității. Nu văd de ce un critic literar nu ar putea accepta acest fapt.

În cazul preocupărilor esențiale, fundamentalismul este semn de sănătate spirituală. În privința susținerii credinței, a pasiunii care te răvășește (cum e literatura, cum sunt artele practicate din autentică vocație, în genere), este indicat să fim fundamentalisti. Pentru că nu ne este permis să relativizăm valorile esențiale. Pentru că a nu te implica până la capăt reprezintă un prim pas către prea răspândita pasivitate, către

ignoranța care e geamăna prostiei. Pe lume încap atâta prostie pentru că oamenii nu citesc și nu cred, pentru că sunt mult prea prinși în atingerea unor scopuri minuscule, pentru că nu sunt obișnuiți să ridice capul și să privească dincolo de rigorile imediatului. Cu alte cuvinte, pentru că nu sunt fundamentaliști, în sensul bun al acestui termen, devenit, într-o restrictivă accepție a sa, chiar dubios în ultima vreme. Este vorba despre toate acestea în cartea lui Mircea Platon? De bună seamă, și încă de atâtea altele, pe care voi încerca, poate cam dezlânat, să le dau în vileag.

Două sunt atitudinile care pornesc dintr-o

asemenea atitudine categorică în fața valorilor în care autorul crede. În primul rând, convingerea că bunul simț trebuie să triumfe, atât în istorie, cât și la o scară mai redusă. De aceea, creștinul din el îl împinge către o respingere fără drept de apel a comunismului. Mircea Platon este un om de dreapta, categoric de dreapta. Fără a se înțelege vreo urmă de prozelitism politic de aici, ci pur și simplu de o respingere firească a aglutinării personalităților sub tăvălugul comunist. Argumentele istorice îi sunt la îndemână, cum nu îi lipsesc nici luciditatea și priceperea analitică. Sistemul însuși era destinat eșecului, așa cum în general orice

proiect utopic își arată colții atunci când este pus în practică, când se transformă în armă ideologică. Subtil, autorul consideră că la noi comunismul a cunoscut o mai accentuată ipostază grobiană, brutală, lipsindu-i elitele (intelectuale). El s-a românizat, transformându-se într-o stare de perpetuă teroare, menținută pentru ca protipendada să-și poată trage foloasele. Nimic nobil în tot acest fenomen. Cred că acest verdict este cât se poate de corect, tocmai de aceea îl reproduc *in extenso*: "Atâta timp cât a fost doar o doctrină politică, în România comunismul nu a avut ecou. Impus însă cu forța de către armatele sovietice, comunismul a devenit repede ușor cuantificabil în slujbe, case, privilegii. S-a adaptat metabolismului politic românesc. Ba chiar s-a adaptat atât de bine încât a sfârșit prin a deveni tot o afacere de familie. Numai că, spre ghinionul nostru, nu era vorba de vreuna dintre «marile familii». Ci de niște borfași. Care nu vedeau «sistemul» ca pe o construcție ideologică, ci ca pe un mijloc de subzistență. Ce nu puteau fi convinși, la masa tratativelor, de «erorile sistemului», pentru că nu pricepuseră și nu crezuseră de la bun început nimic". Tabloul este credibil și atrage atenția asupra suplinirii, pe tărâm mioritic, a idealistilor cu oportuniștii. Dacă mai adăugăm și adevărul, în zadar negat de disidenții de carton, care s-au bătut muncitorește cu pumnul în piept după securistica lovitură de stat din 1989, că intelectualii, cu puține, prea puține excepții, au folosit tactica broaștei țestoase, rezistând "prin cultură", iar nu civic, multe dintre tarele societății actuale devin explicabile. Lipsiți de curaj, obișnuiți să plece capul, intelectualii, în covârșitoarea lor majoritate, au încercat să recupereze evoluția lor anterioară prin dezvoltarea unor abilități retorice în care fluxul mâlos al discursului încearcă să ascundă sub preș o moralitate precară. Pentru că observă toate aceste lucruri, Mircea Platon se înscrie în avangarda unei tinere generații de autentici oameni de cultură care nu au apucat să fie intoxicați de reziduurile sistemului comunist.

Cei apreciați de autor sunt, explicabil, oameni care amintesc sau conservă, într-o

epocă lipsită de repere morale și nu numai, un model aflat în plin și irecuperabil proces de extincție, apropiat spiritului eseistului: aristocrația, adevărata aristocrație, nu cea hazardat-genealogică. E firesc, astfel, ca Neagu Djuvara, Al. Paleologu, Sorin Dumitrescu, Dan Ciachir, Dan C. Mihăilescu să devină personalități agreate, care, printr-o anumită nonșalanță, dezinvoltură, printr-un altruism intruvabil în lumea în care au viețuit, printr-o franchețe dusă până la ultimele consecințe și, deloc pe plan secund, prin statura intelectuală se impun ca nume ce amintesc o normalitate ce a devenit excepție. Analizându-le cărțile, Mircea Platon face, de fapt, declarații de adeziune, chiar dacă nu-și reprimă reținerile de rigoare. Unele judecăți din aceste texte sunt memorabile. "În Neagu Djuvara, scrie autorul, literatura română și-a găsit cel mai strălucit reprezentant din secolul al XVIII-lea". "Dan Ciachir e unul dintre puținii scriitori de astăzi care practică literatura de cameră", își începe el o dare de seamă despre volumul de memorialistică, cu titlu nostalgic, *Când moare o epocă*. Și totuși, nu cronici literare propriu-zise comite Mircea Platon în această secțiune a opului său, ci simpatetice exerciții de adeziune, de susținere a unor atitudini pe care și le însușește fără să cârtească.

Altfel stau lucrurile în cazul unor scriitori consacrați, care, în ciuda situației lor în *pole position*, dau cu bâta în baltă fără a atrage fireștile sancțiuni. Capabil să aprecieze efortul speculativ din *Despre limită*, carte pe care o consideră o reîntoarcere la tradiția filosofiei interbelice, Mircea Platon nu ezită să ferfenîtescă jurnalul cu atâta tam-tam mediatic lansat în 2002, *Ușa interzisă*. Cine a citit cartea a putut observa, de bună seamă, mimarea unei implicări ontologice în discurs, confesiunea scrisă după rețetă, confecționarea unui efect de "sinceritate" care ar fi trebuit să convingă că, în ciuda alurii sale de halterofil erudit, Liiceanu este un sensibil, ușor de afectat de proza vieții precum o mimoză. Lipsa umorului îngroașă senzația de fals, de scenariu telenovelistic însușit, probabil, din lectura unui Paulo Coelho, cu atâta profit

editat de Humanitas. A face însă din scoaterea la mezat a propriei vieți, sulemenită după necesitate, o ecuație a succesului editorial este un gest cabotin, care îl aruncă pe fostul filosof într-o aporie ce se apropie, cu riscantă tenacitate, de "încrămenirea în proiect". Ce s-a ales din acel tânăr care și-a lăsat viitorul proiectat de Noica, care visa să scrie o "peratologie" etc.? A devenit un bun editor, un negustor eficient, dar s-a ratat ca evoluție intelectuală. "Problema d-lui Liiceanu, observă corect Mircea Platon, e că din filosofia domniei-sale a rămas numai stufoșenia. Cartea aceasta ni-l înfățișează într-un interval în care filosof nu mai e și scriitor nu se vrea. Și nici nu poate fi considerat. Literații scriu mai bine și filosofii sunt mai consistenți decât domnia-sa". În continuare, bine face tânărul autor, adept quijotesco al "fanatismului literar", că blamează anumite fixisme pe care filosofii se simt datori, din fidelitate față de Noica, să le întrețină; judecarea literaturii după conținutul său, ca purtătoare a unei încălcări moraliste, este un semn de obtuzitate, de pildă. În aceste pagini, criticele sunt punctuale, chiar dacă un pic aplecate către bagatelizarea diaristului.

Către pamflet se mută polemica atunci când în creștinescul vizor intră Nicolae Manolescu, care se pronunță, într-un editorial, în chestiuni arzătoare referitoare la B.O.R., ce-i depășesc multilaterală competență. În genere, sunt de acord cu faptul că nimeni nu trebuie să se pronunțe decât în domeniul pe care îl stăpânește cât de cât satisfăcător. Dar mi se pare că încruntarea lui Mircea Platon depășește, în astfel de pagini, o punere la punct obișnuită: parcă se simte lezat, parcă are ceva din încruntarea ascunsă sub glugă a unui Savonarola ceva mai jucăuș, care nu amenință cu arderea pe rug, ci cu ridiculizarea pamfletară. A-l recomanda pe Manolescu pentru "Vocea patriotului național" este un pic cam mult. A spune că e diletant (în sensul recent) în domeniul administrației bisericii e altceva. În plus, nu aș fi cinstit dacă nu aș mărturisi că unele argumente ale lui Mircea Platon, a cărui decizie stropșeală intelectuală îmi e pe plac, mi se par nițel hazardate, ca să nu spun

chiar agravante. Scrie el, cu verb încins și fără drept de apel: "Dacă, de pildă, s-ar legifera că, în România, funcționarii statului trebuie să fie ortodocși, atunci s-ar putea vorbi de anularea separației Bisericii de Stat. Dacă însă Biserica sfătuiește «poporul» să nu voteze un candidat pentru că nu e ortodox, sau e chel, sau ține cu Dinamo, asta e democrație". La modul ideal așa ar trebui să stea lucrurile. Numai că Biserica nu e nici ea ruptă de cele lumești și nu e niciun secret că anumiți înalți prelați au intrat, cu interesat entuziasm, în daravelile politichiei, ba chiar au făcut gesturi pe care un om al Domnului nu ar trebui să le comită. Recenta desecretizare a dosarelor de la Securitate ale prelaților (necesară, în opinia mea) a atras atenția asupra unor asemenea "accidente" din viața monahală. Putem oare să fim indiferenți față de faptul că Biserica, instituție cât se poate de onorabilă, se manifestă, în unele cazuri, prin intermediul unor mădulare bolnave de-ale sale? Că, prin credibilitatea pe care o are, ea ar putea avea un cuvânt greu de spus în orice confruntare electorală și că acțiunea sa ar devia, astfel, către manipulare? Or, am impresia, de o mult mai importantă misie trebuie ea să se achite.

Să mai spun, în încheiere, că Mircea Platon a înțeles că a fi creștin adevărat nu înseamnă să stai încrămenit, cu mâinile încrucișate peste mătănii și să rămâi pasiv la mersul lumii. Iisus nu a procedat așa, ci a schimbat lumea și prin Cuvânt. De aceea, creștinește este să aperi adevărul, dreapta cale, moralitatea. Ceea ce, nu de puține ori, înseamnă să ataci bacilii răului. Fundamentalismul pus în slujba binelui presupune exorcizarea răului. De aceea, polemica este una dintre modalitățile de a nu rămâne pasiv. Adică, în mare măsură, complice la dezmățul prostiei ce proliferază. Mircea Platon este, prin spiritul său critic, prin bunul simț și cultura temeinică și, nu în ultimul rând, prin stilul personal decis, plastic, un autor reconfortant pentru inteligență, oferindu-le cititorilor destupați ocazia confruntării cu o minte ageră, care te scoate, garantat, din indiferență.

Gratiela
POPESCU

Insertul mitologic în dramaturgie

Abstract

We discuss a series of theories about the social imaginary, in order to sustain the idea that the communist dictatorship upheld a fake hope, which was in fact a repressive system ("pacification"), when the victims began to become aware about the immense gap between the utopian "political education" and reality.

Keywords: communism, dictatorship, repressive system, political myths, social imaginary.

Mitul politic – eternitatea afectivă a mitului în jocul mentalităților

Motto:

Ești comunist? Fii cel dintâi oriunde!

Tu cel dintâi pe țară vei răspunde!

Nici un raion codaș și nici un sat!

Nici un călcâi de glie nelucrat!

Așa să fie, dacă vrem să fie

Tovarășii, sus, la marea bătălie!...

(Eugen Frunză, *E timpul*)

...O farsă grosolană, înecată în ridicol!

Acest capitol de patologie estetică se

păstrează în galeria miturilor contemporane, imposibil de uitat, prin cruzime — o fosilă în muzeul „Antipa”. Supralicitarea romantismului paseist, cel care poate captiva spiritele mediocre, înălțându-le caragialian, a funcționat impecabil, ducând la autoflagel și distrugere a identității.

În imprevizibila serie de *mitologii ale cotidianului*, mitul a fost captat afectiv în jocul mentalităților!

O definiție completă a mitului politic ne furnizează Raoul Girardet în *Mituri și mitologii politice*¹, analizând comparativ (și categorial) miturile modernității și miturile sacre, enumerând *clasicii* teoreticieni ai mitologiilor (Mircea Eliade, Claude Lévi-Strauss, Georges Dumézil):

„Mitul politic înseamnă multă fabulație, este deformare sau interpretare ce recuză în mod obiectiv realul. Dar, deși e o legendă, e adevărat că el exercită și o funcție explicativă, furnizând un anumit număr de chei pentru înțelegerea prezentului, constituind o grilă care pare a ordona haosul tulburător al faptelor și evenimentelor. De asemenea, e adevărat că acest rol explicativ e dublat de un rol mobilizator: prin tot ceea ce vehiculează ca dinamism profetic, mitul deține un rol important în originea cruciadelor sau a revoluțiilor...”²

Apărută în 1986, cartea profesorului la Institutul de Studii Politice din Sorbona, Raoul Girardet, s-a *clasicizat*. Teoriile miturilor politice erau formulate în Occident în anii ‘60-’70, în plină construcție mitologică oficială la noi.

Menținându-și actualitatea, studiul propune o perspectivă asupra obsesiilor societății românești contemporane. În materie de imaginar politic se poate constitui într-un instrument de studiu pentru analiza/interpretarea prezentului.

Raoul Girardet îl citează pe sociologul Roger Bastide, pentru care *“miturile sunt ecrane pe care se proiectează angoasele colective”*³, ca modalitate de eliberare psihică, de

1. Raoul Girardet, *Mituri și mitologii politice*, Institutul European, 1997, traducere de Daniel Dumitru; *Mythes et mythologies politiques*, Edition du Seuil, 1986.

2. Ibidem, p. 4

3. Roger Bastide, *Visul, transa și nebunia*, Flammarion, Paris, 1972, după Raoul Girardet, op.cit., p. 141.

reacție la tensiunile și dezechilibrele din interiorul structurilor sociale.

Procesul mitogenetic, efervescența mitică se declanșează mai puternic în epocile de fractură istorică – este teza pe care o susține Raoul Girardet în *Mituri și mitologii politice*.

Iată de ce substituirea nostalgiei paradisului pierdut cu încrederea în reconstrucția unui alt paradis, acela al societății socialiste multilateral-dezvoltate, ține – teoretic – de *utopie*, iar practic, la nivelul conjuncturalului social-istoric, de *mistificare*.

Vom prezenta câteva teorii ce țin de indezirabila/incomoda știință a imaginarului social, în sprijinul afirmației că dictatura a întreținut o falsă speranță, un întreg sistem polițienesc de manipulare. Care a trecut la represalii (*pacificare*), în momentul în care victimele au început să conștientizeze ruptura prea mare între utopicul *învățământ politic* și realitate. Sau nu au mai suportat (auto)mistificarea.

În rest, singura problemă era de supraviețuire...

Profesor de antropologie la Universitatea din Nanterre, Claude Karnoouh a lucrat în România ca antropolog între 1973 și 1982. În *Comunism / Postcomunism și modernitate târzie*⁴, uzând de formula unei analize comparatiste, definește mitologiile moderne drept *simulacre*, pseudo-mitologii, prin diferența între viziunea anistorică a mythosului și conturarea în prezent a miturilor moderne, cu demonstrația efemerității acestora. *Simulacrele* mitologice exclud transcendența, atribuind unui eveniment social, politic valoare universală. Gândirea mitică originară este străină acestei pseudo-transcendențe a voinței-putere politică, socială, economică etc. Miturile moderne au datoria

de a legitima un prezent social, o stare de dominație politică.

Structurile fundamentale ale realității mitice se construiesc în jurul acelorași arhetipuri, resemantizând aceleași imagini, simboluri. Lucian Boia afirmă că istoria imaginarului poate fi definită ca o istorie a *arhetipurilor*⁵. Jung aplica arhetipul unui vag inconstient colectiv, printr-o justificare psihanalitică. Aceste *permanențe mentale* se cristalizează în ceea ce se poate numi *arhetipuri*: Lucian Boia adoptă teoria arhetipurilor jungiene în propriul său *sistem* al imaginarului social.

„Să definim deci arhetipul ca o *constantă* sau o *tendință esențială* a spiritului uman. Este o *schemă de organizare*, o *matriță*, în care materia se schimbă, dar contururile rămân.”⁶

Vorbind despre *cei doi mari patroni ai imaginarului din Franța*, Gilbert Durand și Jacques Le Goff, Boia prezintă metodele lor diametral opuse de interpretare a istoriei: pe de-o parte, antropologia structurală și psihanaliza, pe de altă parte, un *istorism al duratei lungi*, al structurilor durabile, ce tinde să anihileze tendințele arhetipale în favoarea modelelor istoric determinate.⁷

În domeniul istoriei imaginarului, teze contradictorii pot fi susținute cu argumente la fel de convingătoare.⁸

Sigur că, de la un tip de societate la alta, modelele se schimbă în imaginarul politic, arhetipurile rămân. André Reszler propune, într-o conceptualizare a mitului politic, distincțiile următoare: în primul rând, predominanța, în epoca noastră, a miturilor revoluționare asupra miturilor fondatoare, apoi *proclamarea mitului ca fundament al puterii și integrarea sa într-un discurs abstract, sociolo-*

4. O altă istorie ocultată: instaurarea comunismului și efectele sale – Claude Karnoouh, *Comunism / Postcomunism și modernitate târzie*, Editura Polirom, 2000, p. 38.

5. Lucian Boia, *Pentru o istorie a imaginarului*, Editura Humanitas, 2000.

6. Lucian Boia, *op.cit.*, p. 15.

7. Gilbert Durand afirmă în lucrarea sa, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Editura Univers, București, 1977, că „orice explicație evoluționistă sau istorică a miturilor ar trebui respinsă (...) Istoria nu explică un conținut mental arhetipal, istoria însăși ținând de domeniul imaginarului. În fiecare fază istorică, imaginația este prezentă în întregime într-o dublă și antagonistă motivație: pedagogia imitației, imperialismul imaginilor și al arhetipurilor tolerate de ambianța socială, dar și fantezii adverse de revoltă datorate refuzării altui regim al imaginii prin mediu și moment istoric” (p. 322–337).

8. În orice caz, nu se poate pune la îndoială „universalitatea psihică și socială a marilor arhetipuri”. Nu poate fi vorba de o „concepție progresistă a imaginației umane” – *ibidem*, p.421–424.

gic, colectivizarea⁹ mitului, perfecționarea tehnicilor de manipulare, fabricarea discursului mitic revenind unor persoane specializate.

În evoluția cronologică a ideologiilor, *Statul, Națiunea, Poporul, Suveranul/Regele comunist (Salvatorul)* au fost investite cu funcțiile sacre ale unei noi religii politice.¹⁰ Recuperarea politică a unui întreg ceremonial al sacralității ilustrează exact dimensiunea religioasă la nivelul ritualizării ideologice, impunând un nou model de supunere, fundamentat pe mituri, pe arhetipuri. Claude Rivière, citat de Lucian Boia¹¹, caracterizează acest fenomen prin termenul *liturghie politică*.

„Viața politică este investită cu sens. Destinul omului devine inteligibil. Politica se unește pur și simplu cu religia (...) Religii politice și ritualurile lor evoluează, urmând liniile arhetipale ale imaginarului.”¹³

Liturghiile politice stabilesc o ierarhie precisă, subliniind relațiile asimetrice între două poziții sociale, exprimă intenții subia-

cente (integrare, îndoctrinare, mobilizare), implicând trei tipuri de *actori*¹⁴: organizatorii, actorii propriu-ziși ai mascaradei politice și spectatorii. Fiind un ritual, *liturghia politică* presupune un ansamblu de comportamente colective, are un caracter repetitiv, o puternică încărcătură simbolică, bazată pe adeziune mentală. Emoția actorilor și a spectatorilor este foarte importantă în acest ritual, expresiv din punct de vedere emoțional.

Analizând (sociologic, antropologic, istoriografic, religios) sintagma *guverna pentru și prin popor*, Andrei Cornea în *Turnirul Khazar/Împotriva relativismului contemporan*¹⁵ oferă o perspectivă intertextuală, comparativă a religiilor și ideologiilor care au creat o semantică a resemantizării perpetuu substativ *popor*.¹⁶

Un alt proces de recuperare a unei metode moderne de analiză, detașată de prăfuitele studii de etnografie și folclor anexate de naționalism-comunism, ce compuneau rapsodii ale identității românești, într-un discurs minat de stereotipii, repre-

9. André Reszler, *Mythes politiques modernes*, PUF, Paris, 1981, *apud* Lucian Boia, *op.cit.*, p. 208.

10. Despre eventualitatea sau necesitatea unei *estetici* a totalitarismului, disciplină ce ar studia caracterul contorsionat al creației acelor vremuri, o *morfopatologie literară*, în fapt, Eugen Negrici scrie în *Literatura română sub comunism*, Editura Fundației PRO, București, 2002: „Cine dorește să înțeleagă specificul literaturii de după 1948 și evoluția ei va trebui să țină seama de influența tenace a factorului politic în fiecare din cele trei mari etape ale comunismului românesc. Anamneza nu poate face abstracție de faptul că, dincolo de aparentele lui concesii și deschiderile operate din când în când, regimul – care, esențialmente a fost unul dictatorial – a socotit mereu literatura și pe scriitori ca pe *instrumentele* lui. Dacă nu le mai putea stăpâni și folosi nemijlocit ca în primii zece ani, le putea manipula discret, ca în ceilalți treizeci și ceva” (p. 15).

11. Claude Rivière, *Les Liturgies politiques*, PUF, Paris, 1988, *apud* Lucian Boia, *op.cit.*, p. 210.

12. Adoptând termenul și explicându-l, Lucian Boia scrie: „În ciuda unui laicism adesea agresiv, totalitarismele sunt cele care se remarcă prin formule ideologice și liturghii foarte apropiate de tipicul religios originar; paradoxul se explică prin *setea de absolut* proprie ideologiilor totalitare combinată cu evacuarea formelor tradiționale ale sacralului: odată șterse acestea, terenul trebuie ocupat de religii noi”, *Politica: o religie?*, în *op.cit.*, p. 210.

13. Ibidem, p. 211.

14. Claude Rivière, în studiul *Structură și antistructură în riturile profane*, publicat în *Mituri, rituri și simboluri în societatea contemporană*, Editura Amarcord, Timișoara, 2000, p. 78–95, descoperă trei funcții ale acestui rit: funcția cognitivă a mesajelor, funcția afectivă legată de implicarea emoțională a participării și funcția de impulsivare (a orientării acțiunii prin manipulare psihologică, adeziune, proces de negociere etc.

15. Andrei Cornea, *Turnirul Khazar/Împotriva relativismului contemporan*, Editura Nemira, 1997.

16. „Pierzând tot mai mult legătura cu sensul literal al noțiunii de *popor*, naționalismul ocultează mereu mai mult ideea fondatoare a liberalismului. În fapt, el tinde să-și distrugă referința, să o anuleze, să o uite. Dar uitarea referinței nu se face nepedepsit. Pedepsa stă, de obicei, în pierderea simțului realității, într-un *hybris* fără măsură, într-o prăbușire cu adevărat de tip gnostic, în mitomanie și ficțiune absolută. Această evoluție este vizibilă mai ales în cazul diferitelor fascisme, dar și al neofascismelor postcomuniste, apărute în Serbia, Rusia, România sau Croația...” *ibidem*, p. 112.

zintă studiul lui Andrei Oișteanu, *Mythos și logos/Studii și eseuri de antropologie culturală* (Editura Nemira, 1998).

În eseu despre bibliocid (*O istorie a bibliocidului*, capitolul III), descoperă structurile riturilor barbare ale distrugerii cărților în secolul XX, al urii regimurilor totalitare față de intelectuali și individualitatea acestora.

Între barbarismele unui bibliocid local, Andrei Oișteanu enumeră: întemnițarea, uciderea, exilarea scriitorilor, interzicerea cărților, scăderea continuă a numărului de titluri publicate anual, reducerea drastică a tirajelor sub paravanul crizei de hârtie.

Amintind de ritualurile barbare ale arderii cărților, când fanaticii bibliofobi „chiuiiau și săltau în jurul rugurilor”, pentru exorcizarea și purificarea dogmei, într-o autentică *vânătoare de vrăjitoare*, Andrei Oișteanu așază dogmatizarea comunistă (*Ceașchitz-ul cărților*) sub preceptul: „Timeo hominem unius libri” (Thomas d’Aquino).

Trebuie să te ferești de omul unei singure cărți, fanatic, mărginit, agresiv, pentru că el devine distructiv când deține puterea. Acest *ideolog* aparține categoriei de doctrinari care

– în numele unei cărți – le-au distrus pe celelalte. Se știe că tiranul bibliofob ura bibliotecile, ca permanent *pericol național*...

Considerăm mitul politic al *Conducătorului Salvator* analizabil în contextul riturilor barbare ale arderii/distrugerii cărților și ale întemnițării cărturarilor, ca formă obsesivă de destrucție a individualității, a personalității ce ar fi putut opune rezistență sistemului opresiv.

Structuri mentalitare

În primii ani ai regimului comunist în România, singura literatură acceptată oficial era cea de propagandă, agitatorică. Noul tip de *cultură*, pe măsura noilor aspirații ale *maselor populare* a reușit să aducă literatura română într-o fază revolută, rudimentară. *Elitismul* intelectual a fost recuzat. Orice tendință estetică autentică a fost denunțată ca reacționară și decadentă. *Realismul socialist* a îmbrăcat, așadar, o existență distorsionată a societății românești, dominată de norme coercitive și doctrine ale mistificării.¹⁷

Iritat de consecințele imprevizibile ale liberalizării din anii 1964–1971, Nicolae Ceaușescu declanșează o contraofensivă

ideologică, prin *Tezele din iulie*, menită să lovească elita intelectuală. Spaima scriitorilor în fața acestei tentative clare de a reînvia realismul socialist al anilor '50, a sistemului coercitiv cu impunerea metodelor literare respective, a reprezentat neașteptat un moment de rezistență, de coeziune a scriitorilor în teribila lor dezamăgire. Pe fondul sărăciei incredibile, al manipulării în sensul înveninării împotriva dușmanului imperialist, capitalist sau oricare, dezbinând chiar din interior cu cel mai negru cinism, prin denunțarea intelectualilor „evaziioniști”, opozanți ai „oamenilor muncii”, deveniți astfel *rivali*.

În timp ce gherila comunistă ținea piept *năvălitorilor* ipotetici, naționalismul comunist capătă accente de epopee. Culturnicii vremii descoperă, exaltă și denaturează teza profesorului Edgar Papu, aceea a *protocronismului literar*. Ce nesperat fundament teoretic (în naivitatea sa), adaptabil ideologiei (demonologiei) puterii!

În volumul apărut în 1977, *Din clasicii noștri (Contribuții la ideea unui protocronism românesc)*, dar și în două articole apărute anterior în revista *Secolul 20* (numărul 5-6/1974 și în 1976), cu titluri semnificative: *Protocronism românesc* și *Protocronism și sinteză*, termenul în evidentă antinomie cu *sincronismul* lovinescian lansează tendința literară a reconstituirilor, a redescoperirilor „avant la letre”. Și anume: se descoperă *prefigurările*, preexistența unor fenomene artistice în literatura/cultura română a unor fenomene artistice, înainte de definirea lor propriu-zisă în alte literaturi. Anterioritatea se formulează în scopul afirmării superiorității artistice.

Consecința manipulării tezei protocroniste de către propagandă (folosindu-se, diversionist, după obiceiul sistemului, de neașteptata autoritate a profesorului Edgar

Papu), a fost izolarea grandomană față de valorile culturii occidentale, închiderea, autosuficiența. Raționamente aberante au devenit fundamente teoretice.

Megalomana construcție doctrinară a comunismului își revendică postulate cu caracter științific, deși a ales din imaginarul colectiv miturile cu un mare grad de seducție a maselor: *Conspirația malefică*, *Vârsta de aur*, *Revoluția salvatoare*, *Salvatorul* (*Conducătorul suprem*) ș.a.

Ce ar fi însemnat marxismul fără viziunea sa mesianică și apelul profetic, redus doar la un sistem conceptual? Ce destin istoric ar fi avut *milénarismul* revoluționar în absența miturilor (prin care s-a fundamentat sistemul *afectiv* de manipulare), fără nostalgiale paseiste, cultul unei personalități carismatice, obsesiile malefice ale invadatorilor?...

Miturile protocroniste ale comunismului: *Vârsta de aur*

În 1953, teoretizând categoria *miturilor moderne*, Mircea Eliade sesiza că marxismul reia un mit escatologic al societăților primitive, prin care societatea fără clase dorită de comuniști își fundamentează ideologia. Acest model este mitul *vârstei de aur* (auro-rala, atemporală, anistorică vârstă a începuturilor omenirii).¹⁸

În anii 50-60, câțiva exegeți – Mircea Eliade, C.G. Jung, Paul Ricoeur – au identificat în fenomenul marxist o structură *milénaristă*¹⁹, simplist adaptată conjuncturii socioistorice respective. Orice ideologie fiind identificabilă unei mitologii prin prevalența imaginarului, reinventarea omului, *a omului nou* și *reconstrucția socială* sunt caracteristicile cele mai apropiate de condiția utopiilor.

17. Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*, Editura Fundației PRO, 2002, *Partea I*, p. 11-17.

18. Rădăcinile milénariste ale doctrinei comuniste au fost identificate de Mircea Eliade în *Mituri, vise și mistere*, capitolul *Miturile lumii moderne*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1988 (apărută – 1957) și în *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, 1978; sau, conform cu Al. Zub, *Istorie și finalitate*, București, 1991, în articolul *Les mythes du monde moderne*, *La Nouvelle Revue Française*, 1953.

19. Milénarismele sunt „mișcări socio-religioase însuflețite de speranța unei lumi noi, a unei lumi perfecte promise omenirii într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat”, conform studiului profesorului Lucian Boia, *Mitologia științifică a comunismului*, *Preliminarii: marșul glorios al rațiunii*, Editura Humanitas, București, 1999, p. 10.

Analiza marxismului cu instrumentele destinate religiilor, utopiilor, mentalităților colective a constituit un demers curajos și marginalizat în epocă.

„Lumea se va schimba din temelii”, anunța Marx, proclama *Internaționala* sau Ceaușescu în *teze* . Acest milenarism socialist-comunist, degradat până la nivelul rudimentar al utopiei care, nemaiputându-se impune mental, ca revoluție, a uzat de teroarea fizică și psihologică, a devenit una din cele mai negre epoci ale sclaviei din istoria umanității!

Mitologia comunistă a folosit ca fundamente teoretice atât extrase din operele *părinților* , Marx, Engels, Lenin, cât și *invariante* ale naționalismului autohton.

Istoriei românești, profund evenimentială, i s-au îngroșat tușele naționaliste: măreția istoriografică, strălucirea personajelor noastre istorice, dragostea de țară.

Supradimensionând caracteristica eroică a trecutului național, se încerca articularea cu o dogmă nu mai puțin bombastică a prezentului glorios și a viitorului minunat.

În *Epoca de aur* , ne mai amintim, portretul conducătorului, supremului, absolutului era așezat în panteonul eroilor neamului, între voievozii medievali sau, mai înainte, regii Daciei, în directa lor descendență, (într-o actuală percepție umoristică, tragicomică, a unor chipuri sobre, crude și autentice, *patronate* de cel muncitoresc al primului Activist și Pantocrator).

Cufundarea într-un trecut mitologizant (protocronismul), în izolare, ca istorie a unor interminabile deziluzii și privațiuni este analizată de Lucian Boia în *Mitologia științifică a comunismului* , un îndreptar, un *antimanual* de mitologie politică.²⁰

Citând sursa de mare autoritate în materie de imaginar politic (*Mythes et mytholo-*

gies politiques , a lui Raoul Girardet, Seuil, Paris, 1986, p. 97–138, *L'Âge d'or*), Lucian Boia susține că, în variante mai mult sau mai puțin apropiate de arhetip, *Vârsta de aur* funcționează ca un mit politic. Am amintit viziunea lui Raoul Girardet asupra miturilor fondatoare ale unor ideologii, *miturile politice* . Acestea conservă, de la rousseauismul Luminilor, până la ecologismul contemporan, un întreg fond de nostalgii, sentimentisme, emoții latente, regrete față de *lumea pierdută* a începuturilor, care, idealizată, cu siguranță trebuie să fi fost pură, armonioasă, echilibrată.

„Miturile istorice presupun o deformare a trecutului în raport cu prezentul, miturile politice, foarte des, o deformare a prezentului în raport cu trecutul” (Lucian Boia, *op.cit.* , p. 89).

Considerăm mitul *Vârstei de aur* și celelalte mituri ale comunismului românesc protocroniste, prin încercarea de actualizare a unui model depășit de istorie.

„Nostalgie pastorală sau vis al unei noi Sparte, utopii falansteriene sau construcții ideologice ale istoricismului conservator, mitologia *Vârstei de aur* tinde întotdeauna sau aproape întotdeauna să construiască modelul unei comunități închise, unificate într-o caldă intimitate protectoare” (Raoul Girardet, *op.cit.* , p. 99).

Fără a aborda fazele succesive ale captării mitului *Vârstei de aur* de către istoria mentalităților și suprapunerea lui pe diverse structuri sociale, construcții de utopii, socializarea mitului, coborârea lui în profan, amintim experimentele unor Utopii concretizate, precum falansterile lui Charles Fourier sau *Icaria* lui Etienne Cabet, transpusă din paginile cărții sale (*Voyage en Icarie*) într-o colonie reală instalată în Texas în 1948.

20.În *Cele două fețe ale mitologiei comuniste, Miturile comunismului românesc* , Editura Universității din București, 1995–1997, Lucian Boia identifică o *dublă mitologie* a comunismului românesc, în fapt, o argumentare contradictorie a *preceptelor* acestuia: „Contradicțiile au fost strunite prin metoda dialectică, fie pur și simplu ignorate. Dublul discurs lipsit de orice principiu logic a stat la originea unei deformări mentale extrem de periculoase, caracterizate prin iresponsabilitate și nesinceritate... Comunismul a lăsat în urma lui, pe lângă dezastrul economic și mizeria fizică și morală, o stare de mare confuzie intelectuală (...) Chiar și acum, după prăbușirea comunismului, partea seducătoare a dublei sale mitologii îi protejează, fie și parțial, memoria, ca și cum dublul discurs, iluzia și minciuna ar scuza oprimarea și crima” (*op.cit.* , p.14).

Inserarea *Vârstei de aur* în timp și spațiu, analogică desacralizării sale, aspectul unor Paradisuri terestre, *secularizate*, invadând lumea modernă, vorbesc despre aceeași mentalitate recuperatorie a originilor, aflate în succesiune a ciclurilor: *Mitul eternei reînțoarceri*, un nou ciclu, o nouă istorie, rețrăind, *ab initio*, fericirea, inocența și bogăția.

Vremurile *de dinainte* se confundă cu succesiunea muncilor și a anotimpurilor, determină intimitatea protectoare a unui grup social închis, solidar, un tip de civilizație armonios – un arhetip se definește prin *exemplaritate*.

„Cea dintâi s-a născut vârsta de aur, care de la sine, fără vreo judecată și lege, respecta dreptatea și încrederea...”

(Ovidius, *Metamorfozele*, I, 2)

„Oamenii ca și zeii trăiau, cu sufletul fără de grijă, fără dureri și necazuri și fără ca bătrânețea să-i apese, traiu-și duceau în ospețe, de orice necazuri departe. Moartea le venea ușor, ca un somn”.

(Hesiod, *Munci și zile*, 110–120)

Vârsta de aur, unul dintre cele mai vechi, universal răspândite mituri ale atemporalității, anistoric prin excelență, descrie un timp sacru, nealterat, al perfecțiunii biologice, fără contradicții.

Comunismul marxist este interpretat de Mircea Eliade (*Miturile lumii moderne în Mituri, vise și mistere*, Univers Enciclopedic, 1998) prin structura sa mitică și sensul escatologic al succesului său popular. Autorul *Manifestului comunist* relua, astfel, și dezvoltase unul din marile mituri escatologice ale lumii asiatico-mediteraneene, și anume: rolul mântuitor al Celui Drept, *alesul*, *unsul*, *nevinovatul*, *mesagerul*, în persoana *proletarului*. Iar societatea fără clase gândită de Marx este un simulacru după mitul *Vârstei de aur* care, caracterizează începutul istoriei și îi prefigurează sfârșitul.

Modelul formal (structural) al unei piese de teatru tematice

Cultura noastră politică e profund marcată de mitologii: factorii de permanență, de identitate sunt ușor identificabili la nivelul

limbajului, al structurilor imagistice, simbolurilor. Iată de ce am considerat necesară identificarea unei *scheme de producere*, a unei constante în alcătuirea acestui *produs*: *piesa tematică*, *piesa cu mesaj*. Istoria concretă influențează mentalitățile colective.

Receptarea mitului la începutul mileniului al treilea, dincolo de un sens cultural (atribuit mitului antic), are nevoie de o hermeneutică recuperatoare, pe mai multe niveluri: istoric, politic, ritualic-religios, artistic.

Plecând de la definirea anterioară a *liturghiei politice*, vom încerca să construim un model structural al piesei tematice, o schemă, arătând că acest tip de text/reprezentare urmasa un ritual de supunere prin îndobtrinare, de *spălare* a conștiințelor (atât de evident la scara întregii societăți).

Într-o retorică stabilită a acestor *exerciții de îndobtrinare* (cu termenii folosiți de Jakobson), mesajul este *referențial* sau *denotativ*, ține seama de afectivitatea locutorului (*emotiv*), de efectul asupra destinatarului (*de impulsione*), de *codificarea* mesajului etc. Ritualul unui mit politic modern include numeroase simboluri, cum ar fi: locurile cu valoare de sanctuar (arc de triumf, stadion, altar), timp definit (sărbătorile), obiecte rituale (heraldică), prin limbaj (rugăciune, cântec, slogan, discurs) etc.

Mythosul își transmite mesajul printr-un cod fără de care nu poate fi decodificat. Iată câteva exemple care ilustrează *sintaxa* (Levi-Strauss), sistemul de ordonare a materiei mythosului.

În miturile sacre, *Salvatorul*, conducătorul providențial apare asociat cu simbolurile purificării: el mântuiește, eliberează, zdrobește monștrii, dezactivează forțele răului. E întotdeauna asociat *luminii* (aurul, soarele strălucirea privirii), *verticalității* (arborele secular, muntele sacru, sceptrul, spada). El este *eroul*.

Prin contrast, personajul negativ, motorul conspirației malefice, va fi pus întotdeauna în relație cu o simbolistică a *murdăriei*: complotază în întuneric, duhoare, se târăște, se furișează asemenea târătoarelor, răspândește otravă, infectează.

Aplicând aceeași grilă, descoperim trăsăturile Salvatorului mesianic de oriunde

(anistoric, atemporal), ale hierofantului, aplicate la *realitățile epocii* (conducătorul de partid și de stat, activistul de frunte).

Scenariile actuale sunt reduse la formule arhetipale (sub aparențe noi, structuri, evident, vechi). Vom pune în paralel modelul arhetipal al *Salvatorului* și portretul contemporan al *comunistului salvator*, pentru a le demonstra seriile identice.

Modelul formal al unei piese de teatru tematice/structura sa,/schema sa de producere respectă principii simple, chiar rudimentare, în exhibarea *țelurilor societății socialiste multilateral-dezvoltate*.

Ceea ce au în comun aceste piese propagandistice este *semnificația* moralizatoare sub faldurile transparente ale instrucției politice, mobilizatoare în sensul dogmaticii oficiale. *Înțelesul* acestor produse artistice este unul cât se poate de clar, accesibil, direct, solid *argumentat*.

Dacă nu ar fi avut, în plus, caracteristica puerilă a limbajului, verva sa optimistă și patetică, *dezideratul*, tranchilizantul, narcoticul concept nu s-ar fi mulat perfect pe corpusul textelor.

Cerința de îndoctrinare era totală, absolută, depersonalizantă, de *spălare a creierului*. În urma acestor proceduri, goliți de conștiință, spectatorii-zombi au început să-și însușească deprinderile, automatismele, reflexele condiționate ale interminabilelor ovații. Unora (intelectualii autentici) probabil le va fi înghețat zâmbetul... Noile *arte* ale spectacolului începeau prin instrucția spectatorului!

Procedeele stilistice caracteristice acestei *literaturi* ritualizate mergeau de la o *captatio benevolentiae* melodramatică adresată păturilor sociale umile (*oropsiților sorții*) până la tonul retorizant, de trâmbiță, mobilizator al monologurilor – animate bineînțeles de un tribun: activistul de partid (din categoria Salvatorilor), noua *facțiune* agitatorică transpusă literar perfect verosimil, realist și univoc.

Textul se construiește pe o intrigă facilă, ușor de condus spre un deznodământ fericit. Neîndepărtându-se, sub niciun motiv, de la tema sau *dezideratul* propus, intriga urmărește obsesiv coagularea în text a

obișnuitelor formule sacramentale (îndemnuri, povețe).

Tema este evidentă, directă, rudimentară, pentru larga accesibilitate și acces rapid la sufletul omului simplu, căruia i se adresează, redundantă, obsesivă, demonică – are scopul spălării conștiințelor de oricare urmă de aptitudini *aristocratice*, eleganță sau bun-simț, umanitate, în final.

În sintetizarea acestei structuri repetabile, se pot deduce unele caracteristici:

Personajele, pionii neindividualizați (care, indiferent câte cuvinte folosesc, spun același lucru, *arși* de același ideal muncitoresc al *propășirii* patriei socialiste), **stereotipia dialogurilor**, **deznodământul fericit**, în urma unei **intrigi simplist construite, previzibile; schematismul**.

Personajele-șablon, tipice, sunt manieșt împărțite în două categorii: **pozitive** – infailibile, adică activistul de partid, muncitorul cu avânt revoluționar (trăsăturile categoriei fiind optimismul, încrederea în sine, curajul, forța) și **negative** (rămășițele decăzute ale ordinii burgheze).

Și unii, și alții sunt prezentați liniar, prin trăsături de caracter dominante care să ilustreze traiectoria lor spre „victoria binelui”, mărețului, gloriului partid.

Pentru a ilustra aceeași tematică uzuală, intens folosită până la dezgust și saturație, acești autori au dezvoltat grandioase construcții dramatice, cu multiple planuri narrative, cu un mare număr de personaje, figurație masivă, scenarii mai curând cinematografice decât dramatice.

O receptare contemporană (ipotetică în ignoranța desăvârșită a conjuncturii în care au fost scrise aceste piese de teatru, vremuri de mare mizerie morală și fizică) ar putea categorisi producția dramatică a începuturilor comuniste drept „comedie de situație”. Percepția actuală a lectorului (dacă nu am jigni memoria condamnaților istoric ai acelei perioade) este de-a dreptul amuzantă. Situațiile descrise, mai mult decât verosimile, transcriu cu vervă mobilizarea generală, elanul propagandistic.

Limbajul este denotativ, transparent, fără subtext, univoc.

Dorin DOBRA

Pentru o reevaluare a sociologiei lovinesciene

Abstract

The re-assessment of Lovinescu's sociological vision appear to us as necessary, starting particularly with the assumption of non-adequacy of the equation goal-mean. For imposing the modernism in literature, as goal, E. Lovinescu would not have need a sociological theory of his own. Moreover, the coherent logical structure as well as the conceptual edifice put to work for the synchronism, make the Lovinescu's theory ask for the right to be treated sociologically independent.

Keywords: E. Lovinescu, Istoria civilizației romane moderne (The History of the Modern Roman Civilization) re-assessment, sociology, Zigu Ornea.

Edificată conceptual pas cu pas, pornind de la nuanțări sensibile, ca distincția între cultură și civilizație, structurată pe concepte sociologice complexe ca imitație, adaptare, sosită în cultura română pe filiera acut dezbătută a revoluționarismului social ce susținea modernizarea de sus în jos a țărilor rămase în urmă, teoria sincronismului lovinescian a beneficiat de două tipuri de recepții negative: prima venită din partea ideologilor perioadei (Sanielevici, Motru, Ibrăileanu, Madgearu etc.) care o caracterizau drept diletantă, înscriind-o la capitolul „sociologiei beletristice”: „În loc de aceasta, sociologia științifică se manifestă, astăzi, ca

o reacțiune împotriva acestor curente, cuprinzându-le pe toate în rubrica generală a „sociologiei beletristice” pentru că ele au fost reprezentate de către criticii literari”¹, scria Virgil Madgearu la câțiva ani după apariția scrierii lovinesciene, cu aluzie și la alți ideologi ai timpului. „Atributul de beletrist asociat unui studiu întreprins pe asemenea baze vine să justifice prejudecata de care vorbeam, foarte insistentă, concentrată într-o formulă de mare circulație: lucrare neștiințifică.”² Al doilea tip de recenzie viza paternitatea ideilor și venea tot pe filieră ideologică, din partea unor publiciști, activi în cercurile sămănătoriste sau neopoporaniste din jurul unor reviste ca „Viața românească”.

O perspectivă însă, care minimizează, la rândul-i, concepția sociologică lovinesciană s-a conturat în istoriografia lucrării, odată cu trecerea anilor, sintetizată de istoricul literar Zigu Ornea: „Abordarea problematicei sociologice nu era însă, ca la alți cercetători, scopul însuși al operației, ci numai un mijloc îndreptat spre o altă, deosebită ca finalitate. Vreau să spun că Lovinescu a urmărit, prin această lucrare, să ofere numai fundament sociologic acțiunii sale militante pentru afirmarea definitivă a spiritului modern în literatură.”³ Raționamentul nu e greșit la prima vedere, mai ales atunci când opera sociologică a criticului literar e evaluată de un istoric literar. Cu alte cuvinte, mentalul recenzentului se raportează, în primul rând, inconștient, doar la opera literară a criticului. Afirmată în 1998, la reeditarea operei sociologice dedicate sincronismului, opinia demonstrează modul în care aceasta e percepută între oamenii literaturii. În esență, evaluarea nu iese din sintagma „sociologiei beletristice” pe care lucrarea o primise încă de la apariție. Iar caracterizările în acest sens ar putea continua: „De altfel, pentru E. Lovinescu, argumentele luate din sociologie, filozofia culturii, istorie și alte domenii nu au în esență alt rol decât acela de a servi

1 Virgil Madgearu, *Agrarianism, capitalism, imperialism*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 100.

2 E. Simion; E. Lovinescu – *Scepticul mântuit*, Ed. Cartea Românească, București, 1971, p. 88.

3 Zigu Ornea, *Studiu introductiv la „Istoria civilizației române moderne”*, Ed. Minerva, București, 1997, p. VIII.

pledoariei pentru un nou model cultural și literar și, în mod expres, pentru o altă viziune în critică.”⁴, arată autoarea unui alt volum dedicat lui Lovinescu-criticul. Mai mult, „acesta este scopul real al scrierii „Istoriei civilizației române moderne”, și nu cel sociologic, domeniu ales cu temeritate de Lovinescu, pentru a se situa în discutarea unor probleme de ideologie literară în chiar același teritoriu din care veneau argumentele adverse (ale tradiționalismului cultural, în general).”⁵ Desigur, paralelismele sunt inerente și a suspecta eșafodajul sociologic lovinescian de alte scopuri rămâne perspectiva cea mai la îndemână pentru criticii literari, mai ales. „Pe de altă parte, devine evident că, prin acest studiu socio-

logic, criticul pregătește terenul pentru abordarea fenomenelor literare contemporane și influențarea lor în direcția modernizării.”⁶, vine să confirme poziția menționată, o altă opinie din domeniu, remarcându-se însă la tot pasul erudiția criticului.

Lupta lui Lovinescu nu a fost numai literară, iar aceasta reieșea cu evidență chiar și pentru literați. Adăugând și dimensiunea național-civilizațională, ne apropiem mai mult de spectrul vizat de critic, chiar pornind de la aspectele ei literare. Văzută astfel, opera sociologică lovinesciană se apropie de adevărata ei valoare. „I-a fost dat lui E. Lovinescu, critic „impresionist” (simbolist prin cultură), să poarte cea mai lungă și consecventă luptă literară de pe meleagurile culturii noastre: o luptă literară care pentru a fi temeinic câștigată l-a obligat pe antidoctrinarul critic să-și sistematizeze gândirea într-o doctrină socială: „Istoria civilizației române moderne.”⁷ Chiar în această ipostază, scopul final rămâne însă tot cel literar, construcția sociologică nu se desprinde de cea literară. „Drept urmare, mutația valorilor estetice poate fi socotită o adevărată antidoctrină, o încercare de a sistematiza repulsia criticului față de teoria fenomenului artistic, iar efortul său de a-și fundamenta ideile literare pe o sociologie românească în «Istoria civilizației române moderne» apare cu atât mai curios.”⁸, explică I. Negoieșcu, apropiindu-se de adevărata dimensiune a operei sociologice a lui Lovinescu. „Adevărul este că această lucrare doctrinară s-a născut din trebuințe teoretice implicite criticii lovinesciene, ci din situația ei istorică dată, din nevoia polemică de a o justifica față cu tendințele literare ale vremii, reprezentate prin sămănătorism, poporanism și neojunimism.”⁹

Am trecut, așadar, în revistă câteva recenzii contemporane, e adevărat, din perspectiva criticii literare. Schema ideologică propusă presupune, din această perspec-

5 Ibidem.

6 Andrei Grigor, *Eugen Lovinescu – Breviar*, Ed. Aula, Brașov, 2002, p. 11.

7 I. Negoieșcu, *Despre E. Lovinescu*, Ed. Paralela 45, Pitești, 1999, p. 40.

8 Ibidem, p. 26.

9 Ibidem, loc.cit.

tivă, plasarea operei sociologice dedicate sincronismului la fundamentul poziționării promoderniste a criticului Lovinescu în literatură. E. Simion este cel care surprinde această poziționare în paginile operei dedicate lui Lovinescu: „Prejudecata e atât de puternică și atât de răspândită încât nici mai târziu, când discuțiile s-au închis, tratatele de specialitate nu iau în seamă „Istoria civilizației române moderne.”¹⁰ Și aceasta din aceeași poziție, a criticului literar, care însă a dedicat suficiente eforturi pentru a studia sociologia lovinesciană. La rândul său, Pompiliu Constantinescu apropie dimensiunea primordial sociologică a operei lovinesciene: „Cu aceste restricțiuni asupra caracterului literaturii române, pe care d. Lovinescu vrea s-o alăture ritmului modernist, în baza imitațiunii, sterile în artă, menționăm încă o dată varietatea și prezentarea critică a materialului, caracterul sociologic, obiectiv al explicării procesului de formație a civilizației române, comprehensiunea largă și puterea de construcție sintetică a operei analizate.”¹¹ Perspectiva se îndreaptă, așadar, sociologia lovinesciană capătă amploarea cuvenită, pe care E. Simion o așază la locul ei: „Istoria civilizației este o lucrare polemică de ideologie și chiar, prin câteva din ideile ei, de filosofie a culturii. Punctul de vedere sociologic e în tot momentul depășit (...). Punctul de plecare e acela al unui ideolog al culturii.”¹²

Plecăm, prezentând toate aceste recenzii, de la premisa că teoria sincronismului nu e în niciun fel concepută să stea ca simplu fundament al concepției literare promoderniste a criticului. Primul motiv pe care îl oferim este disproporționalitatea dintre mijloc și scop. Lovinescu nu ar fi avut nevoie de o teorie sociologică și holistică pentru a-și susține ideile literare. Ar fi fost de ajuns să adere declarativ la una din tezele sociologilor vremii pentru a oferi fundament teo-

retic modernismului și urbanismului literar pe care le apăra. Teoria sincronismului dovedește amploare și erudiție, iar intenția nedeclarată de a o așeza ca fundament al întregului său curent literar nu se răsfârge în niciun moment din vreo pagină a acestei lucrări. Încercăm să răsturnăm în acest moment, nu în întregime, întreaga viziune a operei lovinesciene, militând însă pentru necesitatea perspectivei independente asupra teoriei sincronismului, din prisma întregii sale opere.

Pentru a putea surprinde importanța operei lovinesciene în epocă, trebuie să apelăm la incursiunea asupra perioadei și observarea efervescentei ideologice a momentului. „Cu condiții nou create în urma făuririi statului național unitar, România trăia perioada trecerii de la o societate emnamente agrară la una industrială. A fost un proces de o mare înclăștare dramatică, presupunând răsturnări ale unor habitudini și așezăminte de două ori milenare.”¹³, creiona istoricul literaturii Zigu Ornea implicațiile epocii. Curente tradiționaliste se fortificaseră, mai ales după experiența modernizării țării, publicistica era în cea mai mare parte aservită lor, luările de poziție erau mai încordate ca oricând, mai ales în deceniul al treilea, când opera lovinesciană dedicată sincronismului sociologic își face apariția pe scenă. „Actul ivirii „Istoriei civilizației române moderne” se produce, așadar, în această atmosferă încordată, lucrarea reprezentând un moment capital în disputa de idei angajată între cele două orientări.”¹⁴ Precizarea ne pare deosebit de importantă, deoarece ea subliniază cu adevărat importanța ivirii „Istoriei civilizației române moderne”.

Din această perspectivă, a „atmosferei încordate” care pentru Zigu Ornea atinsese în deceniul al treilea interbelic apogeul ei, lucrarea lui Lovinescu, dedicată civilizației

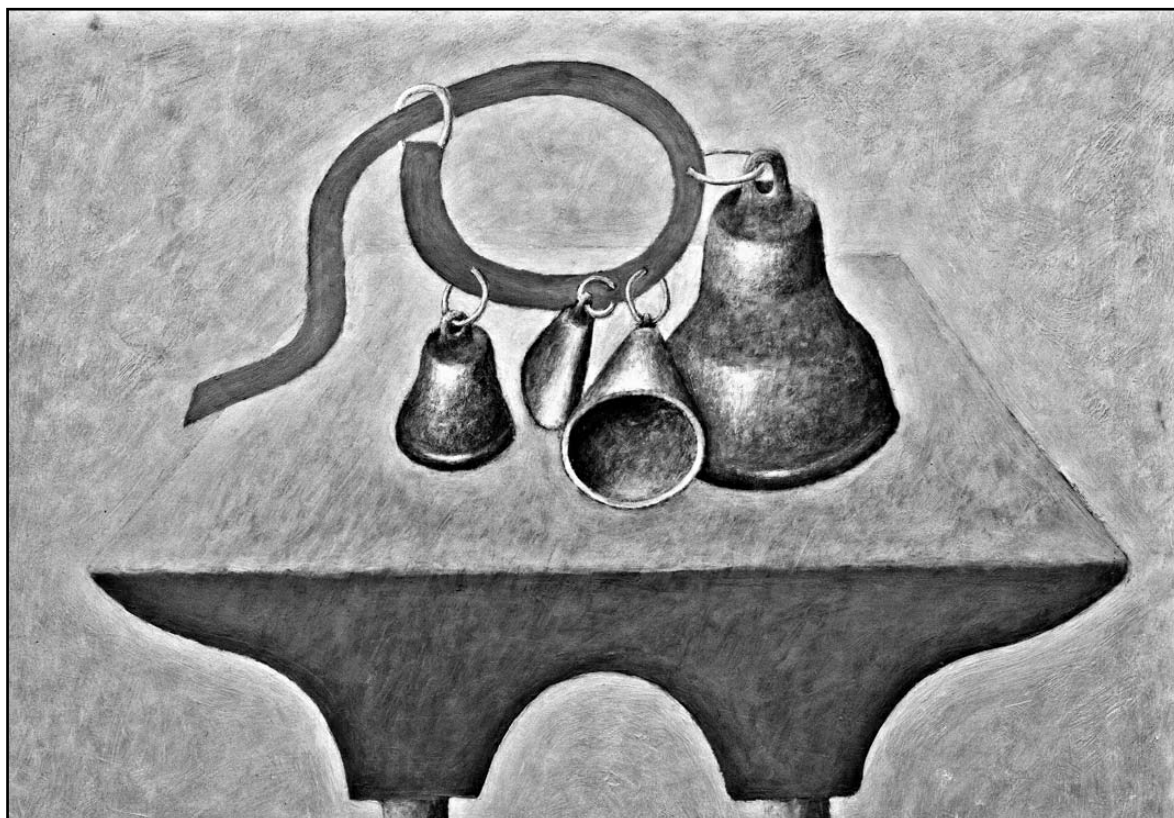
10 Eugen Simion, op.cit., p. 87.

11 Pompiliu Constantinescu, în art. *E. Lovinescu: Istoria civilizației române moderne, vol. I și II*, în *E. Lovinescu interpretat de ...*, Ed. Eminescu, București, 1973, p. 99-100.

12 Eugen Simion, op.cit., p. 88.

13 Zigu Ornea, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al III-lea*, Ed. Eminescu, București, 1980, p. 315.

14 Idem, *Studiu introductiv la Istoria...*, p. X.

române moderne, vine pe scena dezbaterii cu un suflu nou și o construcție ideologică complexă ce înglobează toate argumentațiile de până la ea. Întregul eșafod sociologic, pe care Lovinescu îl abordează astfel, dă dovadă și de ermetism și preocupare pentru detalii. Ar părea că nicio problemă nu este nedezbătută, iar calitatea autorului de a întrevedea toate implicațiile conexe ar fi totală. Imitația, dacă ar fi să revenim la ea, e funcțională atunci când e integrală. Tocmai integralitatea ei exclude posibilitatea evoluționismului. Automat, o astfel de imitație se produce de sus în jos, adică de la superior la inferior. Iar în aceste condiții, formele fără fond au un caracter pozitiv, atâta timp cât instituțiile și legile pot crea comportamente noi. Pentru că literatul devenit sociolog nu uitase să precizeze la locul și momentul potrivit: „Drumul de la cultură la civilizație nu este ireversibil.” Și astfel cercul de implicații se închide, într-un ermetism logic ce conferă operei în întregul ei credibilitate științifică.

Avem astfel, două premise ce stau să ne susțină asumția din titlul articolului:

prima e aceea că, prin teoria sa, Lovinescu, departe de a fi doar literat, se înscrie în disputa majoră a timpului său – aceea dintre tradiționaliști și moderniști, vădit de partea celor din urmă. A doua constă tocmai în caracterul cu adevărat științific al operei sale: erudită, cuprinzătoare, structurată logic impecabil, „Istoria civilizației române moderne” e o operă ce se adaugă ca un „sumum” întregii demonstrații promoderniste și revoluționare. Având la bază nuanțe conceptuale ca distincția dintre cultură și civilizație, construită pe concepte ca interdependență, imitație, adaptare, preluând orientarea revoluționară, opusă evoluționismului, propunând ideologia ca fiind prioritară înaintea mișcărilor economice, sincronismul se prezintă cu adevărat ca „teorie sociologică comprehensivă”. O teorie așa-dar, ce merită a fi evaluată dintr-o perspectivă independentă de finalități literare, fără ca de aici să piardă vreo parte implicată. Rămân câștigate însă, atât locul lui Lovinescu în dezbaterile ideologice a vremii, cât și sincronismul ca teorie asupra evoluției civilizației române.

Virgil TĂNASE

De-"acasă" la Paris (II)

Abstract

In adolescence, when one who cannot settle up with his place of birth tries to create an intellectual geography, I could not make from Bucharest the city of my spiritual growth, because its communist chains. Paris represented a virtual region of personal development because one is able to make a free spiritual journey there. I chose to live in Paris because in adolescence it was the capital of my inner country.

Keywords: spiritual journey, Bucharest, Paris, communism.

Lucrul e de-nteles : nimic nu e mai turbător decât să trebuiască, la fiecare pas, să faci un pariu privind rostul lumii, și mișcarea noastră pe hartă nu e mai puțin supusă acestei spaime a lipsei de direcție, a rătăcirii, ceea ce-nseamnă, în ultimă instanță spaima de risipire, spaima risipirii singurului bun adevărat cu care am fost miluiți : viața noastră. În geografia noastră individuală un punct (dar numai unul) este cert și indiscutabil : cel al nașterii. De unde două atitudini posibile care țin, probabil de destin, de chemarea lăuntrică a fiecăruia, de energia moștenită, dar și de intensitatea spaimei de a nu ne irosi viața. Ne agățăm cu disperare de locul nașterii noastre pe care-l putem defini în fel și chip dar care rămâne nedezmințit, sub diferite înfățișări, punctul în jurul căruia totul e haotic. Este reperul față de care tot restul e îndepărtare, înstrăinare.

Dacă însă, din motive multe, și de fapt fără importanță (pentru că nu valoarea lor în sine contează, ci realitatea lor de combustibil interior) întorci spatele acestui hazard care te-a azvârlit pe lume la cine știe ce margine a unui ținut oarecare, singura șansă de a scăpa senzației insuportabile de rătăcire este de-a-ți fixa o "capitală" fantasmatică, trasând astfel o linie dreaptă între punctul nașterii și cel unde ți se pare că tre-

buie să ajungi.

Copilăria și tinerețea mea s-au clădit pe de o parte în jurul unui penibil sentiment de „exterioritate”, de exil într-un loc unde nu se-nțămplă nimic (Galațiul meu portuar și industrial). Mi-amintesc cu strângere de inimă pentru tatăl meu (fiu de țărani răzeși, devenit magistrat și refuzând, după 1948, să mai ia o slujbă, preferând să mă crească) care trebuie să fi suferit când îi reproșam cu hohote ca refuzase, pe vremuri, un post în capitală îngropându-mă și pe mine, care abia venisem pe lume, într-o provincie disperantă. Pe de altă parte, mi-am petrecut copilăria și tinerețea căldind o geografie mitică a cărei capitală era Parisul. Nu Bucureștiul (și cu atât mai puțin Moscova) pentru că am avut încă din școală senzația („intuiția” ?) că societatea care ni se propunea era strâmbă și trebuia distrusă (nu pentru reînvierea celei dinainte, încă și mai strâmbă – sau la fel de strâmbă –, ci pentru ca istoria să poată merge înainte), și că opoziția mea fiind radicală nu voi putea niciodată scrie și publica aici (s-a vădit că am avut dreptate: în ciuda încercărilor și a bunăvoinței editorului Marin Preda, romanele mele n-au fost acceptat de cenzură). Parisul și nu Roma pentru că latinitatea nu mi se părea ispititoare prin sine, și vârfurile Renașterii nu fuseseră egale de

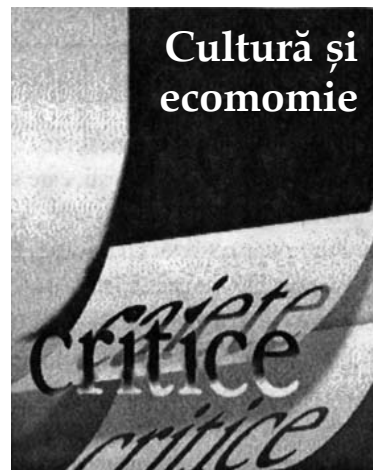
scriitorii mai noi. America în nici un caz (la acea vârstă nu-i citisem pe Faulkner, Steinbeck sau Tennessee Williams care, de altfel, n-ar fi putut decât să mă descurajeze de-a băjeni către o țară atât de vitregă pentru om). Nici Berlinul – dacă nu sunt, nici azi, un admirator al lui Goethe, îmi duc meseria de scriitor după poveștile lui Thomas Mann, dar Berlinul, la acel moment era un oraș închis în teritoriul sovietic și viața literară germană împărțită între Munchen, Frankfurt, Viena... Atunci Londra? De ce nu, dar nu era Parisul care, în anii cinzeci inventa Noul roman, Noua critică, Noul val din cinematografie, teatrul absurdului, antropologia structurală. Parisul unde-ți puteai pune pașii în cei ai tuturor marilor scriitori ai lumii care, oricare le-ar fi fost limba, toți își cam făcuseră vechi între Montmartre și Montparnasse. Văzut de departe, Parisul era un loc de exaltare intelectuală, era un loc spre care puteam să mă îndrept întinzând o linie

dreptă de-acasă până acolo. Scăpam astfel de o mie de îndoieli private, liberându-mi cugetul pentru altele, mai rodnice poate, mai chinuitoare dar și mai adevărate.

Nu am plecat din România „fugind” de un regim politic (în Franța n-am cerut azil politic și mi-am păstrat întotdeauna cetățenia română, pe care, culmea – și semn rău – mi s-a cerut s-o „redobândesc” după 1989 !). Am ajuns la Paris pentru că tot omul (tot intelectualul) trăiește într-o geografie spirituală (arbitrară și de care este singur responsabil) prin care încearcă să pună un dram de ordine într-o lume înspăimântătoare prin haosul ei. Nu locuiesc Parisul real căruia îi știu acum și prostia ocoșă (aici, spunea Flaubert încă acum o sută cinzeci de ani, ca să reușești trebuie să fii „șic”) și marginirile, ci într-un Paris construit de Balzac și de Proust, de Hemingway și Joyce, de Marquez, de zeci și zeci de spirite ilustre care m-au ajutat să iau de pe mine senzația răătăcirii.

Alina STOICESCU

Academia Română și Academia Regală Spaniolă de Științe Economice și Financiare - traectorii de dezvoltare și colaborare

Abstract

The author mentions some information about the histories of the Romanian Academy and the Spanish Royal Academy of Economy and Financies. In additions to this, she speaks about the relation between the two associations. For example, Jaime Gil Aluja, the president of the Iberian institution is honorific member of the Romanian Academy. It is also important to know that Tudor Postolache and Mugur Isarescu are honorific members of the Spanish Royal Academy of Economy and Science.

Keywords: Romanian Academy, Spanish Royal Academy of Economy and Financies, Jaime Gil Aluja, Tudor Postolache, Mugur Isărescu.

Academia Română reprezintă expresia dorinței unor valoroși oameni de cultură ca această instituție să devină o voce importantă în societate și să reunească personalități din mediul academic din țară și apoi din întreaga lume.

Eforturile acestora, tot mai ample și mai energice, ce au premers Unirii Principatelor, au condus la înființarea de societăți, uniuni, asociații, atenee, cenacluri, menite să contribuie la promovarea culturii naționale prin propagarea conștiințelor, dezvoltarea învățământului, promovarea pe diferite căi a literaturii, științei și artelor.

O incursiune istorică ne aduce în peisaj mai multe societăți culturale, precum cele de la Brașov (1821), București (1844), Sibiu (1881), Cernăuți (1862), care au fost create înainte de apariția Academiei Române. Apariția lor, dar mai ales cei ce le-au condus și promovat, au încurajat ideea înființării unei instituții unice care să reunească cele mai importante personalități culturale ale țării, după modelul academiilor occidentale. Se poate spune că existau deja academii apărute în secolul al XVII-lea în Țara Românească (la București, circa 1689) și în Moldova (Iași, 1707), care ulterior s-au transfor-

mat în primele universități românești.

Statutul Academiei a apărut sub formă de proiect în anul 1860, după care a urmat o perioadă de pregătire, când s-au făcut și primele donații. Locotenența Domnească a aprobat la 1 aprilie 1866 regulamentul pentru formarea *Societății literare române*, în urma propunerii făcute de C.A. Rosetti, document contrasemnat de V.A. Urechia: „În mijlocul preocupărilor de reforme generatoare ale țării noastre, nu trebuie să uităm ceea ce datorăm limbii și literaturii noastre naționale. Limba poporului român, eterna dovadă a latinității noastre, reclamă imperios cultul ei sub pedeapsa de a nu mai putea servi de vehicol cugetării naționale în noua sa dezvoltare” (*Academia Română - Informațiuni asupra trecutului și membrilor săi*, 1903).

Deschiderea lucrărilor primei ședințe la 1/13 august 1867 a fost o manifestare cu larg ecou în toate mediile și a condus la adoptarea numelui de *Societatea Academică Română*. Sesiunea festivă inaugurală a avut loc sub președinția premierului interimar Ștefan Goleșcu. Cu acest prilej, societatea a fost declarată Societatea Academică Română, cu sediul la Universitatea din București. Aceas-

ta, până în 1890, când noua instituție se va muta în localul propriu. Totodată, au fost adoptate statutele elaborate între timp, prin care urmau să se constituie cele 3 secțiuni: literar-filologică, istorico-arheologică, a științelor naturale.

Prima persoană care a ocupat funcția de președinte al *Societății Academice Române* a fost Ion Heliade-Rădulescu (până la 1 august 1870). Noua instituție urma să devină nu numai un înalt for științific, ci și o instituție reprezentativă a unității culturale a poporului român.

Procedura inițială de alegere a membrilor se realiza prin decrete succesive, cei desemnați făcând parte din rândul intelectualilor fruntași. În etapa următoare, s-a recurs la alegerea membrilor prin vot secret, la propunerea unor membri fondatori. Noua instituție astfel creată și-a desfășurat activitatea folosindu-se în bună măsură de uzanțele academice franceze.

Cu tot entuziasmul și optimismul inițial, activitatea acestei noi entități s-a confruntat cu dificultăți. Mai cu seamă în primul deceniu al existenței sale, progresele au fost destul de reduse, activitatea limitându-se exclusiv la traduceri.

Se manifestau, totodată, un sentiment de pesimism împărtășit de unii dintre membri, indiferența, absenteism în sânul societății academice, deplasare, lipsa de interes în ce privește participarea la întrunirile periodice.

La data de 9 iunie 1948, printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, Academia Romană s-a transformat în instituție de stat sub denumirea de Academia Republicii Populare Române. În patrimoniul noii instituții create de guvernul de influență comunistă intrau toate bunurile mobile și imobile ale Academiei de Medicină și ale Academiei de Științe. După căderea regimului comunist din țara noastră, s-a decis revenirea la denumirea originală, respectiv Academia Română.

Academia se compune din membri titulari, membri corespondenți și de onoare, toți aleși pe viață. Calitatea de membru poate fi acordată și post-mortem. Atât membrii

corespondenți, cât și membrii titulari sunt cei ce înaintază propuneri pentru primirea de noi membri corespondenți. Pentru viitorii membri titulari, propunerile pot veni numai din partea celor ce sunt deja titulari, iar candidații trebuie să fie din rândul membrilor corespondenți. Exigențele privind admiterea sunt deosebit de ridicate. În urma mai multor consultări și evaluări, adunarea generală decide prin vot secret acordarea statutului de membru.

În prezent, Academia are un număr de 83 de membri titulari, 82 corespondenți și 129 membri de onoare (28 din țară și 101 din străinătate).

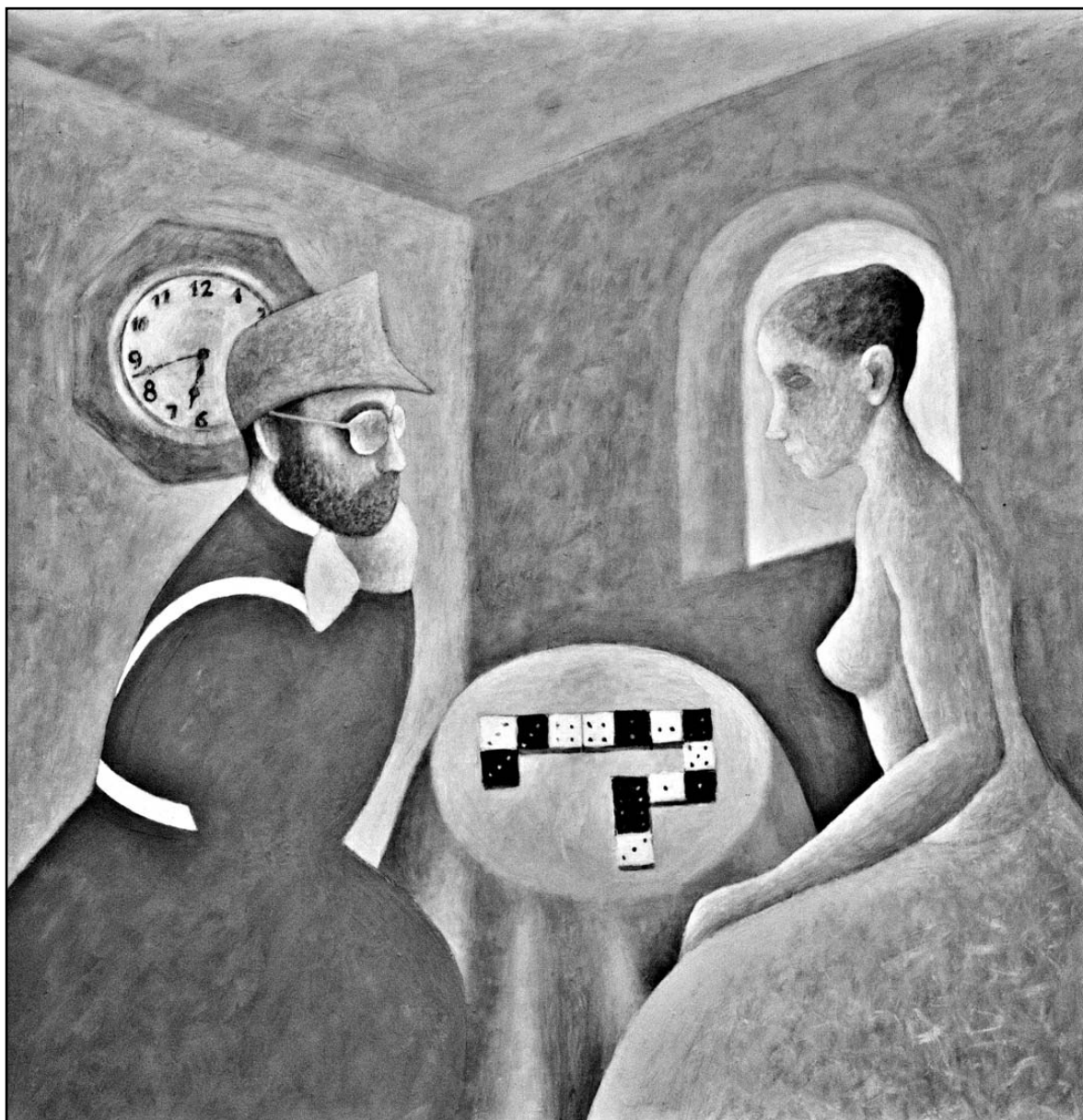
Academia Regală de Științe Economice și Financiare din Spania a avut o altă traiectorie de-a lungul timpului. Aceasta își are originea într-un organism creat la sfârșitul secolului al XIII-lea, care se ocupă de probleme maritime și cele de natură comercială.

Bazele instituției consacrate cercetării economice au fost puse în 1758, când regele Federico al VI-lea a înființat prin decret regal Real Junta Particular de Comercio - organism reprezentativ pentru activitatea economică, al cărui scop era acela de a studia și a propune modalități concrete pentru a face față realităților complexe ale epocii.

Mișcările politice și sociale petrecute în Spania, confruntările militare și întrepătrunderile dintre diverse culturi din secolele XIX-XX și-au lăsat o amprentă puternică asupra instituțiilor acestei țări, multe dintre ele dispărând și reapărând ulterior într-o formă nouă.

Remodelarea Academiei de Comerț la începutul secolului al XX-lea a fost bine primită de mediile intelectuale. Astfel apare Societatea Academică de Cercetare Economico-Financiară în anul 1940, această instituție căpătând, un an mai târziu, denumirea de Academia de Științe Economice și Financiare.

Denumirea actuală - Academia Regală de Științe Economice și Financiare - datează din 3 ianuarie 1958, când, prin Ordinul ministrului Educației Naționale, este aprobată și recunoscută oficial existența acestei instituții de învățământ cu caracter științific.

Este singura Academie Regală din Spania care își are sediul la Barcelona.

Statutul Academiei a fost aprobat prin Decretul Regal din 7 decembrie 1979, prilej cu care instituția a trecut sub patronajul Majestății Sale Regele Juan Carlos. Un an mai târziu, suveranul spaniol a primit Medalia de Onoare.

În ciuda frământărilor sociale și financiare generate de intrarea Spaniei în UE și trecerea la moneda EURO, instituția și-a conservat identitatea și valorile. În cadrul vizitei Majestății Sale Juan Carlos la Academie, la 16 februarie 2004, acesta și-a exprimat

dorința ca importantul for să continue să desfășoare o activitate intensă de cercetare în domeniile economic și financiar, „propagând lumina cunoașterii și în alte țări”.

Academia de astăzi are o legătură strânsă cu instituții similare din alte țări și menține o colaborare intensă cu oameni de știință de pe cinci continente, organizând periodic sesiuni de comunicare științifică, seminarii și conferințe.

Colaborarea permanentă cu Academia Română a condus la primirea în Academia Regală Spaniolă de Științe Economice și Financiare a două mari personalități din

țara noastră. Membrii corespondenți din România sunt: academicianul Tudorel Postolache (din februarie 2007) și academicianul Mugur Isărescu (din noiembrie 2007). Conform Statutului Academiei Regale se pot accepta maximum doi membri corespondenți dintr-o țară străină, în această situație fiind doar România și Franța.

Licențiat și doctor în economie din anul 1959, Tudorel Postolache a fost primit în Academia Română ca membru corespondent (1974), devenind membru titular 16 ani mai târziu.

Printre funcțiile publice deținute de acesta s-au numărat cele de director general al Institutului Național de Cercetări Economice, președinte al Consiliului Științific al Institutului Național de Cercetări Economice (1990-1991), președinte al Comisiei însărcinate cu elaborarea strategiei privind înfăptuirea economiei de piață în România (1990), reprezentant permanent al României la CAER (1990-1991), președinte al Comisiei de elaborare a strategiei naționale de pregătire a aderării României la UE (1995).

Tudorel Postolache a ocupat și funcția de Ambasador extraordinar și plenipotențiar în Marele Ducat de Luxemburg, având doua mandate: februarie 1992 - iunie 1996, septembrie 2000 - octombrie 2005. Din iunie 1996 până în august 1997, a fost Ambasador al României în Canada.

Ceremonia de primire a lui Tudorel Postolache în Academia Regală de la Barcelona a avut loc la 15 februarie 2007, discursul de recepție intitulându-se *Sur les reflections coexistantes au tournant des mil-lénaires. Quelques reflections epistemologiques*.

Mugur Isărescu, fost prim-ministru și economist de prestigiu mondial, ocupă funcția de Guvernator al Băncii Naționale din septembrie 1990. În anul 2001, a fost ales membru corespondent al Academiei Române, devenind în anul 2006 membru titular al acestui prestigios for științific al țării noastre. Este singurul economist străin care a fost ales membru în două academii spaniole: Academia Regală a Doctorilor din Spania și Academia Regală de Științe Economice și Financiare din Spania.

Ultimul membru primit, la 15 iunie 2010, în Academia din Barcelona este economistul norvegian Fynn Kydland, laureat al Premiului Nobel pentru economie în anul 2004.

De remarcat este faptul că, la rândul său, Jaime Gil Aluja, președintele Academiei Regale de Științe Economice și Financiare din Spania, a devenit membru de onoare al Academiei Române la 7 februarie 1995.

Profesor la Universitatea "Rovira i Virgili" din Reus (Spania), la Facultatea de Științe Economice a Universității din Barcelona, șef al Departamentului de Economie din cadrul aceleiași universități și vicepreședinte al Academiei Regale a Doctorilor în Știință din Catalonia, acad. prof. univ. dr. Jaime Gil Aluja este, totodată, membru corespondent la numeroase entități academice din SUA, Franța, Rusia, Belarus, Azerbaidjan, Muntenegru și România. A primit numeroase ordine, medalii sau titluri, prestigioase sa activitate fiind jalonată și de o intensă muncă de editare și traducere științifică, de organizare a peste 40 de congrese și conferințe științifice internaționale.

Printre distincțiile primite în România se numără și titlul de Doctor Honoris Causa al Universității de Vest Timișoara, decernat la 22 aprilie 2009, prilej cu care acad. Mugur Isărescu a rostit cuvinte de apreciere la adresa președintelui Academiei Regale spaniole: "Dincolo de o carieră științifică, profesorul Aluja este un devotat prieten al României, țară pe care o consideră, alături de Spania natală, o frontieră latină a Europei".

Cele două instituții academice, din România și Spania, reprezintă un potențial "consilier" al autorităților de stat, pe baza expertizei existente în cadrul ambelor entități, ca și în rândul membrilor lor, care pot să vină cu sugestii bazate pe informație științifică și să contribuie la soluționarea unor probleme de larg interes în cele două state. Rămâne îndreptățită opinia lui Anghel Saligny, care definea Academia ca fiind "arbitrul suprem", "farul luminos care să arate și să lumineze drumul bun de urmat și căile rele de ferit".